MONS AUREUS

часопис за књижевност, уметност и друштвена питања

БРОЈ

47

2015

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СМЕДЕРЕВО

MONS AUREUS

Часопис за књижевност, уметност и друштвена питања

Година XIII • 2015 • број 47

Издавач
НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СМЕДЕРЕВО

За издавача
Драган Мрдаковић

Редакција
Академик Ристо Василевски, мр Татјана Лазаревић Милошевић,
Драган Мрдаковић, др Драгољуб Перић, др Добривоје Станојевић

Главни и одговорни уредник
Драган Мрдаковић

Лектура и коректура
Мр Татјана Лазаревић Милошевић

Графички уредник
Горан Филиповић

Адреса
Народна библиотека Смедерево
Карађорђева 5 • 11300 Смедерево • тел/факс: +381 (26) 46 22 270
e–mail: smedbib@eunet.rs • knjigohraniteljica@open.telekom.rs
www.biblioteka-smederevo.org.rs

Штампа
Штампарија NEWPRESS, Смедерево

Тираж: 300 примерака

Часопис излази четири пута годишње. Годишња претплата: 2000 динара, за иностранство 80 евра. Цена једног примерка 500 динара. Претплату слати на рачун Народне библиотеке Смедерево 840–11668–44. *Mons Aureus* је уписан у регистар јавних гласила Министарства културе и медија Републике Србије под бројем 3525. Часопис се финансира средствима из буџета Града Смедерева. Овај број часописа *Mons Aureus* суфинансирало је Министарство културе и информисања Републике Србије.

ISSN 1451–3846

Садржај

ОРФЕЈЕВИМ ТРАГОМ . . . . . *страна 7*
ИЗ САВРЕМЕНОГ МАКЕДОНСКОГ ПЕСНИШТВА 9

Санде Стојчевски
ЈАГОРИДА **9**
ЈАГОРИДА (Прелиставање наслова) 9
ЈАГОРИДА (Доњи пластови наслова) 10
ЈАГОРИДА (Уз текст) 10
ЈАГОРИДА (Текст) 11
УВЕЧЕ 11
ВЕЧЕРОМ 12
ВЕЧЕРЊАЧА 12
ВЕЧЕРЊА 13
ПОНОЋНА 13

Ристо Лазаров
УОЧИ БАДЊЕГ ДАНА 15
ЦИПЕЛЕ ЗА МОГ ОЦА 15
ВРАТИ СЕ, ВРАТИ 17
ПЕЊУЋИ СЕ НА ХИСАР 17
ПОЛОМЉЕНА КОЛИЦА ЗА ЛЕПТИРЕ 18
БЕЛИ ДУД НА ЦРНОМ ОСТРВУ 19
АТЛАНТИДА 20
КАРТАГИНА 21
ЗАКЛАНА КОКОШ 22
ШЕКСПИР У ЗАБАВНОМ ПАРКУ 23

Бранко Цветкоски
САН СЕМЕНА 24
ПЛОТ 24
ГЛАСИ СЕ НЕБЕСКИ РОГ 25
СВЕЖИ ПЕПЕО 26
НЕБЕСКА МЕСТА 26
МОЛИТВЕНИ ДАШАК 27
МАРТОВСКИ СНЕГ 28
ВАТРА У ОБРУЧИМА 28
ПОД СТРЕХОМ ВЕТРОВА 29
КРИВИНА 30

Лидија Димковска
ВОДА 31
У ШИЉЕГОВУ КУЋА ШИМШИРОВА 31
СМРТ 32
СТАРИЦА ПИШЕ СВОМЕ СТАРЦУ 33
НЕГА 34
МОРФОЛОГИЈА БАЈКЕ 34
НЕУТРАЛНА РН ЗА КИЧМУ 35

ЗУБНА ПЕСМА У ЗЛАТНОЈ УЛИЧИЦИ 36
ALOE VERA 37
РЕГЕНЕРАТОР 38

Јовица Тасевски-Етернијан
БОЛАНИ ДОЈЧИН 40
СМРТ ЖИВОТ СМРТ 41
ТЕЛО. ПОХОТА 42
МЕМЕНТУМ: ГРАНИЦА 42
СТРУЧЦИ У ПУСТОШИ 43
ЕВО НАС 43
БУДУЋНОСТ ИЗНАД МЕНЕ 44
ХЕЈ, ГОСПОДИНЕ САДУКЕЈ! 44
НАПУШТЕНИ ГРАД 45
ДЕДАЛОВ МОНОЛОГ 46

СКРИПТОРИЈУМ . . . . . *страна* 47

Оскар Вајлд
СФИНГА БЕЗ ТАЈНЕ 49

Марина Оіаревић
БРИЉАНТНА ДОСАДА 55

Љиљана Живковић
МРТВА УСТА НЕ ГОВОРЕ 58

АРИСТОТЕЛОВ ДУРБИН . . . . . *страна* 61

Милица Баковић
ДИСОВ ЖИВОТ У ВЕЛИКОМ РАТУ 63

Владислав Петковић Дис
БОЈ КОД СМЕДЕРЕВА 69
ПОСЛЕ БОЈА КОД СМЕДЕРЕВА 71

Љубиша Ђидић
У ВЕЧНИМ СТАНИШТИМА ПОЕЗИЈЕ 74

Славица Јовановић
ПОЕЗИЈА ЕФЕМЕРНОГ 78

Мићо Цвијетић
ПЕВАЊЕ ИЗ УРЕЂЕНЕ ТЕСКОБЕ 81

Владислава Гордић Петковић
ВУК КОЈИ ЈЕДЕ СНОВЕ 84

Славица Гароња
САБОР ЛУТОВАЦА ИЛИ: КЊИГА У КАМЕНУ 89

Адријана Крајновић
ЕРОС И ТАНАТОС МОДЕРНОСТИ 93

Милица Јефтимијевић Лилић
САЖИМАЊЕ ВРЕМЕНА И ПРОСТОРА, БЛИСКО И ДАЛЕКО 97

Бранкица Живковић
ЉУБАВ – ПОСАО ЗА СВЕ 101

СИМПОСИОН . . . . . *страна* 103

Марко Цветковић
ПИСАЊЕ – ПОКУШАЈ ДА СЕ ОТКРИЈЕ ИЗВОР ЗЛА 105

БЕСЕДЕ . . . . . *страна* 119

Мило Ломпар
СВЕТОСАВСКА БЕСЕДА 121

Кнут Олдеіард
ПОЕЗИЈА: ИЗРАЗ ДУХОВНЕ СТВАРНОСТИ УНУТАР ПРИЧЕ 128

ГОДОВИ . . . . . *страна* 131

Воја Марјановић
НИКОЛЕТИНА БУРСАЋ ИЛИ БОСАНСКИ ВОЈНИК ШВЕЈК 133

ДОБРО . . . . . *страна* 139

Градимир Стојковић
ТРЕЋИ МАЈ... ЗМАЈ... ОЗМАЈАВАЊЕ 141
ЗМАЈСКА БАЛАДА 142
ПЕВАЈ ЗМАЈУ 143
ЗМАЈСКИ ПУБЕРТЕТ 143
ЗМАЈЕВИ И АЛЕ 144
ЗМАЈЉУБАВНА ПРИЧА 144
ОДАН САМ ЗМАЈУ 145
СВАКО ИМА ЗМАЈА 145
ЖЕНА И ЗМАЈ 145
СМС ПЕСМА 146
ЗМАЈ-ПОДВАЛА 146
ЗМАЈ ПЕСНИЧКИ 146

ГАЛЕРИЈА . . . . . *страна* 147

Снежана Цветковић
О МАЛО ПОЗНАТОМ ДЕЛУ ФРАНТИШЕКА ЧЕРМАКА ПОРТРЕТ
УГЉЕШЕ АНТОНОВИЋА, ЈЕДНОГ ОД ВОЈНИКА ВЕЛИКОГ РАТА 149

ЕКСЛИБРИС . . . . . *страна* 151

Гордана Ђукић
ПРИСТУП И ШИРЕЊЕ ЗНАЊА
ПУТЕМ БИБЛИОТЕЧКИХ ПОРТАЛА 153

MONS AURIUS

ОРФЕЈЕВИМ ТРАГОМ

ИЗ САВРЕМЕНОГ МАКЕДОНСКОГ ПЕСНИШТВА

Санде Стојчевски

ЈАГОРИДА[1]

Корице сенке, престрављене,
овлаш отворене; рукопис жуборљив,
ветровит, пренасељен. А смрека
треба да никне, збуњена, мокра.

Прашина с месечевих мосура
изнад запета провејава, гомила се
у значењима; само се путање
настављају, заводљиве, празне.

Смисао, смрзнута вечерња птица,
негде иза ритма, у порушеној
цркви, страшљивим снегом завејава.

По хоризонту у мислима, невешт,
као по жици, корача велики путник.

ЈАГОРИДА
(Прелиставање наслова)

„Јагорида“, ковчежић. Шкрипи
поклопац. Јаго рида; две стазе
у слоговима једва се назиру;
о, како темељно због учињених

зала се каје, како се обрушава;
како ватрено за пропуштеним
пакостима жали, како се паучинасте
могућности хвата и изнова себе зида.

Јаго(да)рида. Гле (ено) брда;
узвишење и поноћни галоп
ка отпретаном зраку у сну.

1 Заостали гроздови при врху лозе, горчикавог и киселкастог укуса; јагурида.

Намћорасти стражар испред икона,
уз кључаоницу иза које зимска књига
шушти; језеро, коњ који се поиграва.

ЈАГОРИДА
(Доњи пластови наслова)

Пада последња светлуцава нит.
За пут ка корену изнурени
свет се спрема, врлудаво
ка другој страни завлачи

крило наша сенка, просипа
товар у зрну у зрењу.
Све је сажето у ветровитој жилици
међу месечевим хридима, знацима

ка листу – тврђавама
порушеним. Ни мокрих стада,
само зла потаја од будућих шума.

Да има брижна пастира, нагнута
над другим световима, да каткад
обрише лице рукавом!

ЈАГОРИДА
(Уз текст)

Постоји красан наук изнад лозе
док лепеће крило, док
јастреб вреба своју
сенку а несмотрени критик

упорно упире прстом
где од блага до кљуна
ни за скроман наслов
неће разгрнути место.
Можда треба пустити
изнад прућа Исаково грло,
јер, види, међу вокалима,

примамљиво замршену, могућу,
податљиву разрешницу греха.
Да се свет од песме склони.

ЈАГОРИДА
(Текст)

У писму никакав пробој више
није могућ, нити ће између слогова
икада избити грозд, или пиле
бездомно у реченици свити сламку,

да постави темељ свемогућој тачки,
а земљица, о, у јабуку да може
стати, у ону што се забринутима
као поздрав шаље, као лек од вековног страха.

Очас се укаже у берби сенка,
можда наш давнашњи цар међу нама
притајенима долута, за плетеницом

што му се између обмана и битака провлачи,
насред пута упитник савијени, шкрти
знак књиге. А догађаји иза планине.

УВЕЧЕ

Утајано улазиш, ка дну се губиш.
Задихано тумачиш сваки знак.
Почињеш да копаш, мучно дубиш,
стопе вучје да одгрнеш. Тамо, пак,

скупоцености пребрајаш,
иза ретког грмља, усред дворца
ограђеног, заклоњеног. Освајаш
мисао по смисао из разговора
загонетног, из садржаја
околиша, из шумова
који те плене. Лице кривње

које годинама сазрева
милујеш. Мутан, над ивицом
нагнут, неко се поспрдно смеје.

ВЕЧЕРОМ

Повесмо светлости испод златне гране
одавно се одмотава, свија
у велико клупко пут коме стреми,
ка јазбини, ка општој једначини.

Јесу ли оштрице алатљика варничиле
у нереду неког жртвеног доба,
беше ли помућена њена
представа о очекиваном додиру?
Оно што се беше наталожило
преко ретке траве повлачи се
између сабље и заводљивог стабла.

Да смо јој руке дотакли
Енгусе[2], кроз пукотину, да смо бар
поглед бацили ка наслову, ка словцу!

ВЕЧЕРЊАЧА

Гувно разровано, глас помућен
од паничних каравана, светлуцају,
а ласица на савести; пуцкета
гранчица, сенка све ниже пада,

и неко у прошлост утрчава,
чврсто стеже нож, сазрева.
Ту је морала бити колиба:
у прашњавој локви свирепа травчица

ниче, гега се бумбар
уз влат пшенице, крупан и модар
изнад кућа опасно врлуда.

2 Енгус – *Песма Еніуса луталице* В. Б. Јејтса: „Још је тражим, да јој усне / љубим, и да такнем њене руке“.

На ветровитој падини, у сну,
где бодљикава помисао успева,
гнезде се хладно твоји нокти.

ВЕЧЕРЊА

Протутњаше велике почасти
и свечаности продреше у широке
кругове. Одшкринуше се затрављени
пролази ка светлости и снегу.

Као да си кроз овај честар ишла
с великим товаром, семенка низ топло бедро
пада, бубри да те запамти,
да те понавља у будућим временима.

Ни лахора, ни кандила, ни извора,
ни Јоне, мртве предуге године,
само паучина и зраци по путевима.

Али руке, твоје лепе руке,
забављене светим, тајанственим послом,
с оне стране међе блеште.

ПОНОЋНА

Сети се, све ти се чињаше;
све ти се прикрада, тамо
множија обртает се, дажд,
от краех великох гор, сети,

тару се суварци, вихори
варница, тутњи затрпани лес,
и тихне, прхута пуна,
усред јантара, тиграста оса.

Потихом вазда глагољиш:
хоте уловити јуност его,
у каквом прелогу, у дољи, у сну.

(О)сети све; веље отечество њихно
у праху, и вожди њихни пред церков,
на коленах, на коленах, кагда гром.

Ристо Лазаров

УОЧИ БАДЊЕГ ДАНА

Сутра је Бадњи дан.
Опет ћемо сами ломити чесницу
и опет ћемо потајно прижељкивати
да се новчић нађе у синовљевом делу.

Њега смо управо испратили
са скопског аеродрома
и опет кренули
ка нашој старој Голготи
– насипу крај аеродрома
с којег се најлепше види
полетање авиона.

При сваком испраћају
ћутање нам постаје
језик разумевања
и језик којим се заклињемо
да ћемо издржати
до следећег испраћаја
и до следећег урањања
у нове пећине и празнине.

Згужвани смо
као папирне кесе
али верујемо да ће нам време
дати за право
и да свака недеља испраћаја
неће бити црни петак.

ЦИПЕЛЕ ЗА МОГ ОЦА

збуњени смо брат и ја
у продавници ципела
у главној улици
родног места.
кад смо били деца

у истој продавници
куповали су нам нове ципеле
пре почетка
сваке школске године.
отац је тада сматрао
да ципеле треба да буду
најпре удобне па лепе
и да буду број веће
да би се могле износити.
с ципелама треба расти,
говорио је наш отац.

сада, с братом
купујемо нове ципеле
нашем оцу.
држимо се његових
некадашњих упутстава:
ципеле да буду
удобне па лепе
да га не стежу
и да му не праве жуљеве
буде ли одлучио
да иде у дуге шетње
кроз прашуму сећања.
ове очеве ципеле
морају бити шпицасте

и с тврдим ђоном
да би могао
мераклијски
да шутне
прерушеног анђела чувара
кад почне да му баљезга
о бесмртности
доброте и праведности.

Горко се осмехнусмо брат и ја
излазећи из продавнице ципела
дан уочи
очеве смрти.

ВРАТИ СЕ, ВРАТИ

врати се, врати
кад већ знаш да враћање
почиње још пре поласка

рекли су и нису погрешили
да сваки лист
на својој грани личи

има анђела с ђавољим намерама
и они не дозвољавају сваком
да се грли са смрћу

горе чађаве звезде
доле смрвљено време
прилегло на рогозину

наоколо мазге

претоварене истином
стењу оду радости

гусари без лађа
с двогледима од рибљег ока
на јарболима похабане наде

од тебе до мене дуг мук
речи без огртача
чувају се прехладе.

ПЕЊУЋИ СЕ НА ХИСАР

Миши

Још мало, па ћемо се попети
на врх вретена нужности.
Стварност је горе друкчија
окружена је с четрдесет камичака
и везана невидљивом узицом

за најстарију лозу дединог винограда.
Доле у реци, мресте се пегаве мрене.
Горе на небу, укочени од умора
орлићи се надлећу с ветровима.
Још мало, па ћемо се попети
до тврђаве птица
с јајима од небеске росе.

Проћи ће векови с успламтелим ватрама у сновима
и кристализираним крушкама караманкама.
Зачарана окарина зове у коло
анђеле из манастира Нерези
– да нас подсете на закон
вечитог враћања.

Ми се ипак пењемо горе
и увек смо на почетку.

ПОЛОМЉЕНА КОЛИЦА ЗА ЛЕПТИРЕ

На вест о смрти Никите Станескуа

Ноћас чух звона.
Коњи златокрили галопираху
по снежним ливадама.
Неискоришћено право на време
у незаситим зимским устима.

Клизи бескрајем
твоја туга.
Клизи до камених висова.
Као песма анђела.
Са охридским бисерима у мислима,
са екватором у врелом пољупцу,
играш жмуре са заборавом.

Је л' то беше само сан у ноћи?

Јутрос, купујући хлеб и млеко
чух узвик у даљини

(тако се именовала смрт, је ли?)
Видех прозеблог звезданог човека
и раскомадане векове на плочницима.
Чудне просце видех:
Људе и време скупљаху у покидане шешире.
Ено и твоја поломљена колица за лептире
као најбољи доказ да космичке правде
ионако нема,
Одавно.

БЕЛИ ДУД НА ЦРНОМ ОСТРВУ

Паблу Неруди

туга заиста нема рок трајања:
испод белог дуда на црном острву
пребрајамо боре морских таласа
и одгонетамо ћутање звезда.

испод дуда мили сијасет прича
о разапетим једрима љубави
и о потонулим лађама
и подучавају нове рониоце
како да такну дно историје.

с највише гране белог дуда
црна птица још једном пребројава
мртва тела која плове за маночом
и живе ране обложене правим уздасима.

мешају се зелено мастило и црвена крв:
нада се одмара у хладу дуда
уочи љутог боја са смрћу.

ем ћуте, ем бију таласи:
долазе нове поплаве туге
да докусуре двадесети век.

сваки листић белог дуда
прави сенку маштањима
свих који умиру с поносом у погледу.

још стоји отворено питање
да ли ветар има сенку
и докле ће трајати пир ветропира
и бездушно гњечење плодова
свих дудова у свету.

на кори стабла белог дуда
утиснуто је руковање с будућношћу:
бели птић с црвеним чуперком
с највише гране белог дуда
вазда пева о ведром свитању исле негре.

АТЛАНТИДА

Осилише се краљеви,
обмањују један другог
укрштених ногу поређани
око пепела обредних жртава.
Данас нас има, сутра нема
Кренуло је краљевима
– нестаћемо попут паре.
Свет се комада
на мале камичке и велике чворуге.
Заиста, рај је у нама,
али и пакао такође.
Седобради Платон, срећом,
нема телевизор и не чека у реду
пред киосцима за новине.
Још верује да се живот

може безгрешно уредити.
А овде, један за другим муњевито
прегоревају осигурачи.
Гасе се светиљке. Влада мрак.
Андромеда има неонски поглед
(још и занос, за изложбу)
и покушава да заслепи
пилоте суперсоничних авиона.
Летење је, зна се,
ствар умно поремећених.
Посејдон брише зној

са набораног чела
и мучи се да докучи
како да пробуди Полифема
из вековне омаме.
Купа се у густој меланхолији
и чезне за живим шкољкама
према своме стасу.
Нагризају га живе красте:
некада, давно,
могао је лако да укроти
и најнебесније буре.
Сада је само неми сведок
потонућа.
Ко зна шта би Посејдон
рекао Платону
да се сутра случајно сретну
на плажи или, не дај боже,
усред њујоршке гужве?

КАРТАГИНА

Излази на бело видело:
Херион није био
једини тиранин на свету.
Чак сваки човек има
свог тиранина, који навија,
као старе часовнике,
светске и белосветске трибунале.
Свако има своје Грке и Ибере
за потискивање
и свако има своју Сиракузу
за одступање.
Све тако, као дан и ноћ
– до коначног истребљења:
множиће се нови фантоми,
искиваће се нови окови,
гореће мора и океани,
потапаће се галије,
кидаће се резе на дверима
мирних кућа,
пљачкаће се ризнице

изнемоглих власника.
Спржене су, неповратно, ливаде
Аполонових белих коња.
Нигде росне капи, капљице кише.
Бар да се нађе прегршт брашна
и мало мрса у подрумима
онога што је остало од Картагине.
Јер, деца уопште не разумеју
ратне покличе очева
и наглас плачу.

ЗАКЛАНА КОКОШ

Дошао је ред и на кокицу.
Док трепнеш, оде јој глава.
Лавор је јарко црвен,
од избезумљеног, беспомоћног копрцања.
Крилашца сплашњавају
под ручним врелим водопадом.
Тело говори:
вратите ми главу,
иначе не верујем више
удружењима за заштиту
права перади.
Глава, с црвеном ћубом, није ништа без тела.
Вратите ми моју орбиту,
каже она, моје перје,
моје заблуде лакокрилих птица.
Махнити двобој искушења
смрти и поновног рађања
у јарко црвеном лавору.
Не пролази се, ето, лако
пут до дубоке старости.
Кокошињац је сада празан.
Празна је и прича
о лепоти сиромаштва.

ШЕКСПИР У ЗАБАВНОМ ПАРКУ

Тог сунчаног поподнева
изашао сам да се мало поиграм.
У забавном парку
срео сам многе своје другаре:

Хамлет, као машиновођа,
заглавио се возићем у тунелу;
Јулије Цезар је бљувао пламене рафале
из васионског брода;
Антонио је командовао
авионском ескадрилом;
Ричард Лавље Срце
стењао је у малом тенку;
Отело је ухватио бусију
иза митраљеског гнезда;
Лир је, ено, јахао слонове
уживајући у чарима бунтовништва;
Офелија и Дездемона везле су
заједничку рукотворину:
оклопе од људских нити.
Мајмуни у кавезима
сласно су онанисали пред децом
која су се пробушеном шареном лоптом
играла као бомбом.

Увече сам на телевизији видео
многе праве авионе, тенкове
и раскрвављене очеве.
Видео сам све.
А ви ћете ме сутра питати:
зашто пишем политичке драме
и зашто сам као мали
пишао у гаће?

Бранко Цвешкоски

САН СЕМЕНА

ах мртвих греје семена
Расповија им ледна срца
Дрхтајем неизушћених речи
Растерује им жаоке из очију

Семена завирују у тамни дом
За дугих ноћи лупају у зидове
Кључа ноћни дашак у кандилима –
Фењери се гасе у освит

Зато ли се тако тешко стиже до сна
Након ведрих разговора
Толико дуго одјекују шапат
И молитва
Док се враћам озарен меким браздама
Нашим пуним бисагама

Да ли зато нека друга глатка рука
Вазда
Маше с високих крошњи
У ведрини

ПЛОТ

Падају плодови
Кошкају се
Милују
Збијени на телу земље
Заборављају на себе
Једном речју труле

Високи плот
Бди над њиховом плодношћу
Огледа се у сферама семена

Сваког пролећа бива све виши
Све више ограђује
Тај сводасти сплет
Имена
Облика
И боја
И људско стабло ограђује
Да благо од костију и поколења
Обузето жеђу
Небеском браздом ишчезне

ГЛАСИ СЕ НЕБЕСКИ РОГ

Свиће, нараста хлеб
одмотава се златни појас
у књизи пророка
свећњаци дремају
у Откровењу
лопов сишао
у цркву, у Сард.

Знам да обитаваш
у књигама живих
да дахћеш и у гласу
глотног семена,
у стиску кључа,
у врелој корици

која нас уздиже
изнад чисте неизвесности

Свиће, нараста хлеб
гласи се небески рог
из празних места рукописа
невидљива рука скупља
восак и печате...

Иде, иде бели коњ!

СВЕЖИ ПЕПЕО

Никада без сведока
неовлашћени бели папиру
никада без неправичног судије!

И одсутна кадионица
што се њише око света
и ружин венчић
око месечевог врата
и онај промукли будилац
у мастионици –

с којим се правом
и сви неовдашњи знаци
уплићу и круже
као сунчев полог
над најдубљим бунаром!?

Самовољно поломљени зглобе,
свежи пепеле
под језиком што ме печеш

с којим правом
о, свемоћна последња речи
увек стиже
и на време гњечи
велики овални упијач!

НЕБЕСКА МЕСТА

Одузимам вам све
и сваког трена
враћам вам блажену празнину

о речи
о хладни ходници за мимоход!

Како земљани суд
испуњава ме бујица
ваших стрепњи

и знак смерне руке
раздајем вас по трпезама и браздама.

Испражњен зујим у простору
лаком и хладном
јечим пред градитељима дома,
испод темеља свода
скупљам своју урну
и зевам не желећи
високо, високо
празно...

О, мраморне честице
о, небеска места!

МОЛИТВЕНИ ДАШАК

Дуни ове ноћи
Ишчупај круницу фитиљу
Нек реч остане сама
У тишини
Да пронађе немог записивача
И црно слово што једри
У дојкама тмине

Отвори очи
Демоне иза пламичака
Овога пута се нећемо мимоићи
Мој незнани лику

Остаде нам мало година
За миловање
За тутњаву
Хајде у ову муклу планину
Без припека
Без хлада
Подигни више застор
Уђи
У мој мук – виделицу

МАРТОВСКИ СНЕГ

Мало више пролетње тишине
Слегло се на крововима
Мало дужи јутарњи зев
У постељи

Само неповерљива ватра
Похлепно
У ритму срца
Сустиже хладни зрак
По таванима и стрехама

Пење се дан
Варнице се враћају с неба
Још увек меље
Оштро камење небеских воденица

Изађи и отвори
Промрзлој земљи
Што се без огртача
Шеће по двориштима

ВАТРА У ОБРУЧИМА

Већ се чувам
Да се гласно одушевљавам поезијом
Као некада
Кад ми је откриће у песми
Било довољна ватра
Да сву ноћ останем сам
И да се све обасја и усија,
Да у празном пољу вековима ћутим
– Да ме свемир прогласи пулсаром!

Сада дрхтећи
Само затварам страницу
(И снимам је на два диска)
И двапут се враћам
Да видим јесам ли закључао

Пре него што изађем
И задовољан
И горд
И већ сујетан
Предајем своју ватру ветру
Да га пошаље што даље
Да се не догоди
Катарзични преокрет
Између текста што се на хладној земљи хлади
И руке која се с празног папира диже

Да не будем поново окован обручима
Док зверам
С које стране света да се вратим кући

ПОД СТРЕХОМ ВЕТРОВА

Неимарима – каменоресцима

Свег ме је прогањао ум
Мајстора
Који је дао облик
И распоред
Исклесаном камену
Који је дао витост
Уздигнутој стрехи

Свег ме је гризла коб
Уочи празника
Да ће ветрови
Једном дићи
Тај скупоцени
Одмор

И да никада
Нећу дочекати
Своју јасну месечину
Прозеблу
Озарену
Постиђену
Мојим трајним одсуством

А ја
И непорочни мајстор
Нећемо моћи
Да се сретнемо
Ни на овом
Ни на оном свету
Осим у мислима
Које нам спаја
Стреха ветрова.

КРИВИНА

Време је да се препиремо због талога
због немерљивог дна жеђи
због вина и истине

Да гневно сколимо
густу цедиљку времена
и кроз отвор ретких минерала
изоштримо путоказе

Да с бесом биљака изронимо
из заветрине напитка
– ближе чистини
где се речи кришом пресвлаче

Лидија Димковска

ВОДА

Пијем воду из крчага
а у њој пливају сунца
које од којег сунчаније.
И чудим се
како је вода хладна,
а капи су јој месечинке,
и чудим се
док је сипам у дланове
да ли она има боју руке
или рука има боју воде.
Ако сломим крчаг
вода ће плакати попут човека.
Ако проспем воду
и дом који има запустиће се.
Лутаће она
и чемерима серпентине правити,
а људи ће је називати грешницом
и њом ће своје грехе прати.

У ШИЉЕГОВУ КУЋА ШИМШИРОВА[3]

Ни девет завеса
не могу заклонити кућу
у којој се свадбује
чаше звоне зидови зраче
душа поскакује
између пета и темена
кућа пјана и развучена
плеше између суседа
клања се улицама

прелеће дрвеће
врцка међу сокацима
и сви прате здравицом
ту кућу, ту невесту!

3 Наслов једне македонске народне песме.

А без завесе и имена
јесте кућа философа
нико је не загледа
увучена између рамена духа
безгласно тоне, он одгонета загонетке
она чами, он ствара светове
на крају кад је само јадни труп
цела гомила мисли у прах се претвори
на крају кад се сва рашчеречи
клечи пред својим прагом као ружна старица
сви је брзо заобилазе, пљују
ах, каква грозна, језива руина!

СМРТ

све ми је надохват чула
птице препариране у знакове
чекање да шира постане вино

твоје очи заробљене у лампи
ево ту, над вампирским причама
и сан с музичком лествицом

оне нежне навике собе
да ме прати на ноћним сусретима

да бира духове према малим прстима

све ми је ту, надохват и поглед
мистерије, земље и векови који прате
све, само ја сам далеко од њих, од саме себе

сећања на живот ме деле

СТАРИЦА ПИШЕ СВОМЕ СТАРЦУ

Пошто се не надам да ћу се опет вратити
у зелену собу
пошто се не надам старом прагу
ни када буде лоше време
ни ако буде рата
ни када будем још старија
а ти такође тако стар.

Зашто да чуваш старе лекове
руски монокл за златну свадбу
сан о сину који се није родио
сан о сину којег нисам родила
први јастук, шнале,
наше дланове на ознојеном стаклу,
зашто да чуваш то што смо били?

Толико сам остарела за ових сто година
ти си био старији, а сад си млађи од мене,
крв нема никаквог пута,
нити пак у нечему има крви
ове је зиме толико хладно
све изложи, угреј се,

ватра је важна, не оно што гори.

Пошто се не надам да ћу се опет вратити
закључај двапут и баци кључ
спавај у столици за љуљање
топло је
чим ја горим немој да бринеш
топло је, спавај,
нека те не плаше кости што пуцкетају у ватри.

Пошто се не надам да ћу се опет вратити
нећемо моћи живи једно другом да одговоримо
јер нам је живот тако прошао, не друкчије,
ти ћеш ме у мојој,
ја ћу тебе у твојој смрти срести, тек тада,
јер се не надам да ћу се опет вратити
кући. Никада.

НЕГА

Перем кутлачу за супу као да перем главу бебе,
с дубоким јој разумевањем пружам потпуну негу,
и сама сам чезнула за хаубом за уништавање вашију
или за сличном направом против страних тела у глави,
али свет је био спор кад је човечанство у питању,
а брз кад сам ја стајала на раскршћу ни напред ни назад
и посматрала људе и догађаје ни на овом ни на оном свету.
Претке за које сам знала да су одавно мртви
срела сам данас пред нашим вратима,
шмугнули су између боја живе ограде

и не знам јесу ли даље наставили у живом или мртвом облику,
али унутра су ме дочекали са зеленом флашицом у рукама:
„Добро нам је дошао шампон који су заборавили гости!“
Целог месеца перемо косу екстрактом маслине
исцеђеним и рафинисаним у неком неодређеном домаћем подруму,
и понекад се грозимо наше себичности
те и друге полуживе појаве
подвргавамо умереном шампонирању:
ја перем главицу порцеланском анђелу (са жигом),
а он се мешкољи међу прстима као заточени трен;
ти трљаш гриву дрвеном коњу (с пиједесталом),
а он ти скакуће у руци као дворска будала на балу.
Све нас је разгалио шампон који су заборавили гости,
а не знамо је ли патентиран за негу или одстрањивање
урока, туђих мисли и перути из паралелних светова.

МОРФОЛОГИЈА БАЈКЕ

Седи монструм до мене, а унутра је тесно,
попуцаће опна која ме одваја од догађаја у свету.
Посматрамо се неповерљиво, а позната ми је та ћутња
која нам јечи у слабинама: тако смо се с преподобнима
меркали у руским црквама.
Заузела звер пола столице, засукала ногавице,
обријала ноге као прашка студенткиња
византологије, а мирише на Byzant,
и знам, моји политички ставови

неће моћи да је спрече у намери
да ми обликује мисли
кукове колико треба,
да смањи дом за још једну собу,
о, чудовиште зна да ми је пол подрум.
Безвремено љуљање буради у које увлачим главу
као у оглав. Сламка цврчи у лименци,
свира у њој као на усној хармоници.
Докле ћемо избегавати да се попнемо на таван,
да запалимо старе теоретске књиге?
Докле ће у митрополији Бог сам бдети,
докле ће говорник кијати без извињења?
Седи монструм уз мене, а каже ми:
„Залепила си се за мене као домаћица за теленовелу.“
Речник му се састоји само од тих девет речи.
Ако каже десету, отићи ће доврага
„Морфологија бајки”, други део.
По свему судећи Проп га је намамио домаћом вотком
и наговорио га да остане звер,
не узевши у обзир лепотицу.

НЕУТРАЛНА РН ЗА КИЧМУ

Укиселила ми се утроба. Ко ће сада да ме увезе?
Блискима сам рекла да не претерују
с гњечењем, стискањем руку и црвених ћелија,
јер кроз прсте не отиче само есенција
већ и рН пуноће без последице за празнину.

Одавно знам да је смрт само неутрализација живота,
слатко-кисели омотач можданих вијуга,
мамац за црва који ће ме мртву јести недељу-две,
а живу грицкати приликом сваког преображаја задњице
и сваког модног придодатка на њој. Ни база ни киселина,
у задње време не само утроба
већ и моја кичма је за музеј, скаче као опруга
док је савијам изнад земље да бих је заволела као своју.
Тајним сам каналима добила понуду да је пошаљем
у ликовну колонију у јужним крајевима, само три недеље,
биће јој лепо, спаваће у владичиној келији,
уживаће у манастирском благостању,

а сликари из Источне Европе пресликаваће је
на платна бојама за једнократну употребу,
пошаљи је, и теби ће бити лакше без кичме,
шта су три недеље за један straight живот?
Данима остајем сама с мојом кичмом у бањи,
перем је антистресним гелом за купање,
трљам је рукавицом од микровлакана
и док је испирам дестилисаном водом pH неутралном за пршљенове
дајем јој савете како да се понаша као модел колоније,
делим јој упутства за сналажење у манастирској мистици.
Потом сам је увила у алуминијумску фолију,
затворила је у кутију од једнометарске неонке
и преко „Руле Турса“ (за неколико милиброда и флашу медовине)
послала је у ликовну колонију у мојој земљи.
Већ је пета недеља, а моје кичме нигде нема,
црв ми нагриза срце, утроба ми је сва буђава,
леву и десну страну тела
држим причвршћене космодиском,
а он их све више неутралише и усправља ме.
Онога дана кад су ме приказали у ТВ реклами
моја ми је кичма послала поруку: „Бројаница сам
која оцу Илариону виси из џепа мантије,
док се поврх мојих пршљенова моли за седам колена уназад
мислим на твоју неутрализовану судбину
и знам да ниси ни база ни киселина, ни за извоз ни за увоз,
и мада си била добра за масажу и кинеску храну,
остала си за мене pH неутрална,
и као кичма и као бројаница.“

ЗУБНА ПЕСМА У ЗЛАТНОЈ УЛИЧИЦИ

На изласку из Златне уличице
мушкарци повадише чешљиће с оштрим зупцима
и одсечно изгладише рефлексе
сребрнобеле као К.-ова провиђења,
жене повезаше усијане главе
троугластим срнећим кожама
добијеним уместо плате за месец мај,
а ја понових жеље за витким вратом
обложеним гипсом као рукама дављеника.

У кућерку бр. 22 водич је забио свој крик у нас:
„Ставићу златне зубе, порцелан ме отуђује!“
Корачамо стиснутих усана, свет је вакуумска протеза,
одјек гласа се понавља на различитим језицима,
али узбрдица тражи исплажене језике, а не инсталацију
од чешљића, коже и гипсаних сламки. Ноћу је уличица закључана
златним квакама, да се К., као туриста, не пробуди.
Можда више ни уста пуна благородног зрневља
неће празнословити о тежини под ногама,
већ ће бити лака као окренута слатина
или анатомски уложак у невестиној ципели?
Немој мене питати, К. Ја сваке вечери
Визит-картама чистим зубе А.-у,
пластификујем дах и, међу непцима,
као у одводном каналу, пластим сопствену близину.
И врат ми је гипсан да ми се не би разум наборао,
и чешљићи су ми иза ушију да би ме чуо спасилац.
Нисам чак ни свој водич кроз собе апсурда,
зато ни злато ни порцелан не могу ништа
глеђи умњака. Само ове визит-карте
с црним кодовима у Златној уличици
поново и поново чачкају К.-ову одлуку:
„Пломбе ме неутралишу, ставићу себи млечне зубе.“

ALOE VERA

Намазали смо мртвачево лице
хидратантном маском за суву кожу,
његова је братаница клекла испред ковчега
молећи се овако: Хајде, Aloe Vera,
зарумени стричеве образе, а ти,
бадемово уље, заголицај га око усана,
знам да ће га то пробудити и из најдубљег сна.
Једна сусетка је добацила да Aloe Vera прави чуда
и зар се то не види на њеној кожи
као у бебице, рече, а већ је у петој деценији.
Сви смо се окренули ка њој и заборавили
да маска на живом човеку остаје седам,
а на мртвом свега три минута. Братаничина молитва
се завршила, маска је испуцала, возача таксија
смо сахранили без лица, али освеженог изнутра.

На повратку, једна жена у пелерини стаде
испред нас са послужавником пуним црвених јабука.

Колико јабука – толико истина, рекла је, изволите, послужите се,
зар није тако, младожење, да опстанак
света зависи једино од првозаљубљених на кеју
пуном нерециклиране романтике? Мора да је луда,
помислио је младожења, а млада поче да виче:
„Видиш? А стопут ми пушташ руку!“
и развенчала се од фризуре због које је
сав живот провела испод хаубе, те јој је сахрана са које се враћала
мирисала на озонску рупу. Мртвац је гурнуо руку у џеп
и никада је више није извадио у свету Ајнштајна.
Је л' то била сахрана или венчање, Aloe Vera?
Ко је кога венчао? Ко је кога сахранио?

РЕГЕНЕРАТОР

Рођаци у Шиљегову
везују виноград мојим поцепаним најлон-чарапама
које пре сваког поласка из иностранства
претварам у минималистичке лопте од крпа.
А. каже: „Јеси ли ти нормална? Носићеш авионом
поцепане чарапе?!“ Није то ништа.

Колико је само пута до сада требало да провучем на царини
све тише струне Валбониног гласа,
џигерицу коју су јој извадили у грчкој болници
да би јој регенерисали орган самоће,
међународну телефонску везу „I am Lidija from Macedonia.
Can I speak to Valbona, please?“ и вриштање у слушалици:
„What? Not, not Macedonia! She is dead!“
и језу која ми је захватала свест: Ко?
Македонија или Валбона? Вирус је осушио лозу.
Потом је почео да изобличава
и фотеље из новог француског романа које је Елијаде
употребљавао као кухињске столице за индијске богове.
Никада нећу сазнати како звучи „Мајтреј” на албанском.
Као што више никада нећу мирисати на човека,
на жену поливену шанелом у тренутку релевације,
а ти ћеш се чудити зашто у Речнику са тумачењима

поред речи џигерица стоји уписано мастилом:
орган који регенерише смрт. Проверено. Тачка.
Путници у авиону одједанпут повикаше: Мирише на коња!
На коња у авиону?! Видиш, да ниси одувек био такав цицијa
и да си ми купио оглав који би ме везао за тебе, не бих скочила
с помоћног излаза директно у Лето. Надала сам се да ће
бар неко доћи на аеродром у Петровцу
да узме кофер са аеродромске писте. Свилене чарапе
су добре за везивање лозе, па чак и за тегле за зимницу.
Неколико пари сам сакрила и испод језика. У реци, кажу,
живи биће које чезне за примордијалном лоптом
и за пар женских чарапа испуњава ти највећу жељу.
Ево ти моје свилене чарапе с ликром!
Шта тражиш за њих, кобило?
Црну џигерицу која ће регенерисати живот Валбоне.
Жалим, управо је завршена специјална понуда
и орган заборава је одмах продат.
А ко га је купио?
А.

Јовица Тасевски-Етернијан

БОЛАНИ ДОЈЧИН

Дуге нити бола
распеше ми душу
Црни бубањ
кроз дамаре ми тешко бије
Фосфорна змија дроб рије

Ох! Ох!

можда не могу све да сагледам
али ме Узвисина
као зао осмех разгледа

... говораше: „Праведника
усијане клетве не стижу“
али, ето, с Јовом
учас побратими постасмо!

А ове Три Пелен-Свиње
које сам брећом сматрао
само ми злурадост носе
фосфорну змију надимају

Ох! Ох!

ћутаху бедно три грешне душе
док је сабља зарђала
здравом снагом севала!

Народ право доле
ничице главу савија
и моју отежалу руку тражи

да поглед горе усмери –

Да убијем Црног Арапина!

(где ли бејасте

док мој поглед
у тамним клисурама бејаше?)

него је моју сестру, лепу деву
Пречисту Девицу
гад пожелео да оскрнави
те се Вулкан Бесан у мени изродио
и
Сатро сам то црно пресамићено псето!

Сада и овде
молитвама зрачим
да ми Христос благослов подари
да сестру за жену узмем

да обасут Љубављу умрем.

СМРТ ЖИВОТ СМРТ

(сонет о варијацијама)

У мртвој води плива мртав јелен
у мртвој капи
лежи мртва сабља
игра мртва дојиља.

Из сна извире црвена искра
родила се: црвена птица
она птица, црвена птица

која разбукта ватру у погледу.

Црвена птица пева
али у мртвој црној води
плива мртав јелен.

Црвена птица пева
али сам опет мртав
опет мртав.

ТЕЛО. ПОХОТА

Оно
Прозоре Мисли
замагљује.

Јаз, од једа
и с тамом оргије подле.
Прљави таласи...
О, Тело! О, Бесне Псине!

Унутрашња пробадања
гоне неукротиву
потрагу за познатим – мразним
испуњењем
празног празним!

Пласт за пластом:
Тешка пустош...

Врује и жестоко;
тако густим осојем
путоказ – тело
душу води.

МЕМЕНТУМ: ГРАНИЦА

Стопе што уморно леже
на превртљивом прагу,
колебају се:
за ближњу – зар у погибељ да крену,
у освету грубу?

О,
патње,
ожиљци,
дна!

Жаока љуби душу млечну:
нежна рука
забада бодеж сребрни

као орден за земаљске свечаности
у румено врело

Да бесни вихор,
вазда

СТРУЧЦИ У ПУСТОШИ

Људи с утрнулим
кандилима Зграбили
црвљиви праг
Са златним венцем

обрубили Трулеж која се гура
у вруће загрљаје!

А онде где рони
не допушта
да се у пепео
претвори

Онај који коров
спрема за Ништа?

Предаје се на Оној страни
Која маше сјајним
стручцима Кроз пустош
опружен као гроб

Пружа их на кристалној тацни
да му буду плућа.

ЕВО НАС

Ноћ урањамо у позлаћену чинију
и у њу сипамо млечни ритам
духа

Хоћемо ли наћи
Хоћемо ли преместити
корен

Месец нас загледа
Лепљиве нити везују нам
нежне артерије у чвор

Горке су сенке варварског кључа
док се распада сито
које одржава

Неће се смирити
овај тамни налет на наше једро
Беснимо!

БУДУЋНОСТ ИЗНАД МЕНЕ

Против сваке будућности
стојим укорењен,
змијско гнездо гледам.

Повија се као грана
запљускивана ветром.

Изнад гнезда лети птица.
Њена сенка
шири се по дну росе.

Лешник, поље, планина
умор и греде –
брађа по глувоћи
беда у беспућима.

Мачје шапе на слици
беху цвеће у очима...
Крај ове будућности!

ХЕЈ, ГОСПОДИНЕ САДУКЕЈ![4]

Оног који се без мере простире
у белим таласима
око трошних стубова

4 Садукеј – старохебрејски теолог који је порицао да постоје анђели и да је душа бесмртна.

Оног који безобзирно љуља
гране црног дрвета
укорењеног у усијаном кратеру

Оног који се безгрешно провлачи
кроз зарђале мреже
погледа

– нема?!

НАПУШТЕНИ ГРАД

Изградили смо небеско острво
упркос претњи таме
да нас запљусне,
направили смо тврђаву
пре дугих таласа
који су нас острвљено прогањали
да нас повуку у горку струју,
подигли смо град
изнад отровног дна
ништавности

И када је чудна светлост
доњи свет обасјала,
а тама одступила
као понижена,
тек тада смо се сјурили
ка зрацима који су нас обмањивали,
па се тврдокорно понављање узјогунило

и разградило нашу тврђаву...

У небеским речима песника
понекад град
засија!

ДЕДАЛОВ МОНОЛОГ

Узлет који је у нама укорењен
вуче нас ка сунцу
И бич је И пастув плаховити
Ако му се без устезања препустимо
Ето, вољени син (тешки црв,
чим је ведро, срце вазда гризе)
легао је у морску тмину
сагорео од вишњег блеска
Жртава ипак мора да буде Али каквих
Зато узде држите чврсто
силазећи са кочија онде
где се стамено место нађе
Да подигнете од мермера
лавиринт красни
И свако ко уђе
у то велико здање
да не пожели да изађе
Док га целог у своју душу не прими
Сејте диљем земље
мноштво иверја себе
Да у просторима плодним
и оскудним временима
никнете

(Изабрао и превео: Ристо Василевски)

СКРИПТОРИЈУМ

Оскар Вајлд

СФИНГА БЕЗ ТАЈНЕ

Једног поподнева, седео сам испред *Café de la Paix*[1], посматрајући сјај и беду париског живота, и уз вермут, чудио се необичном погледу на гордост и сиромаштво који су се преда мном смењивали, кад чух да ме неко дозива по имену. Окренух се и видех Лорда Мерчисона. Нисмо се видели још откад смо заједно били на колеџу, пре скоро десет година, тако да сам се обрадовао што сам га поново, случајно, срео. Срдачно смо се руковали. Били смо одлични пријатељи на Оксфорду. Био ми је неизмерно драг. Био је веома наочит, ведрог духа и веома частан. Имали смо обичај да за њега кажемо да би био један од најбољих момака само да није увек говорио истину, али мислим да смо му се, у ствари, баш због његове искрености још више дивили. Приметио сам да се пуно променио. Изгледао је забринуто и збуњено, као да је био сумњичав у вези са нечим. Осетио сам да то није био модерни скептицизам, јер је Мерчисон био најодважнији торијевац те да је онолико чврсто веровао у *Пентатеух*[2] као у Дом лордова, тако да сам закључио да је у питању жена, па сам га упитао да ли се досад женио.

– Не разумем жене довољно добро – одговорио је.

– Драги мој Џералде – рекао сам. – Жене су створене да се воле а не да се разумеју.

– Не могу да волим кад немам поверења– одговорио је.

– Џералде, верујем да кријеш неку тајну у свом животу– рекох изненада. – Испричај ми о томе.

– Хајде да се провозамо – одговорио је. – Овде је превелика гужва. Само не жутим кочијама, било које друге боје, ево, могу оне тамнозелене.

И кроз неколико тренутака смо се, труцкајући се кочијама, спустили низ булевар у правцу Цркве Мадлен.[3]

– Куда ћемо? – рекох.

– Куд год желиш! – одговорио је. – У ресторан у Булоњској шуми, тамо ћемо вечерати и ти ћеш ми испричати све о себи.

1 Ресторан истоименог хотела који се налази у центру Париза. Оскар Вајлд, био је редован гост овог хотела. – *Прим. прев.*

2 Пет књига Мојсијевих – *прим. прев.*

3 Католичка црква *L'église de la Madeleine* или *L'église Sainte–Marie–Madeleine*, посвећена Св. Марији Магдалени, изграђена је у неокласицистичком стилу, у славу Наполеона. – *Прим. прев.*

– Желим прво да чујем о теби – рекао сам. – Повери ми своју тајну.

Из џепа извади футролу од марокена[4] са сребрном копчом и пружи ми је. Отворио сам је. Унутра се налазила фотографија жене. Била је висока, мршава и необично маркантна, крупних очију, недефинисаног погледа и спуштене косе. Била је огрнута скупоценим крзном и личила је на видовњакињу.

– Шта мислиш о том лицу? – рекао је. – Да ли је искрено?

Пажљиво сам га посматрао. Деловало ми је као лице некога ко крије неку тајну, али, да ли је та тајна била добра или лоша, нисам могао да кажем. Лепота тог лица била је лепота обликована многим тајнама. Слабашан осмех који је прелазио преко њених усана био је исувише лукав да би био љубазан.

– Дакле?! – нестрпљиво је узвикнуо. – Шта кажеш?

– Она је Ђоконда у црнини – одговорио сам. – Испричај ми све о њој.

– Не сада. Након вечере – рекао је и почео да прича о другим стварима.

Када нам је конобар донео наше кафе и цигарете, подсетио сам Џералда на његово обећање. Он устаде са свог места, два-три пута прође по просторији и заваливши се у фотељу, исприча ми следећу причу:

– Једног предвечерја, око пет сати, ишао сам улицом Бонд. Био је страшан судар кочија и саобраћај је био готово заустављен. У близини тротоара стајале су мале жуте затворене кочије, које су из овог или оног разлога привукле моју пажњу. Док сам пролазио поред њих, изнутра ме је посматрало лице које сам ти показао овог поподнева. Одмах ме је фасцинирало. Целе ноћи и целог следећег дана нисам престао да мислим на то лице. Тумарао сам горе-доле по несрећном стајалишту, завирујући у сваку кочију, и чекао жута кола, али нисам могао да пронађем *ma belle inconue*.[5] Коначно, помислио сам да је она била само сан. Отприлике недељу дана касније, вечерао сам са мадам Де Растеј. Вечера је била у осам сати, али смо у пола осам још увек чекали у салону за госте. Коначно, слуга је отворио врата и најавио леди Алрој. То је била жена коју сам тражио. Лагано је ушла. У сивој чипки, зрачила је попут месечеве светлости, и на моје велико задовољство, био сам одређен да је поведем на вечеру. Након што смо сели, прокоментарисао сам прилично неспретно:

4 Марокен представља врсту мароканске бојадисане козје коже. – *Прим. ӣрев*

5 Ma belle inconue (франц.) – моја лепа незнанка (*ӣрим. ӣрев.*)

– Леди Алрој, мислим да сам Вам недавно ухватио поглед у улици Бонд.

Пребледела је и тихим гласом ми рекла:

– Молим Вас да не говорите гласно, могли би случајно да Вас чују.

Осећао сам се бедно што сам имао тако лош почетак, па сам несмотрено прешао на тему о француским позоришним комадима. Она је веома мало говорила, увек истим тихим, мелодичним гласом. Изгледало је као да се плашила да је неко прислушкује. Страсно али глупаво сам се заљубио, а та недефинисана атмосфера око ње, покривена велом мистерије, побудила је моју најватренију радозналост. Кад је одлазила, а то је учинила одмах након вечере, питао сам је да ли бих могао да је видим или да јој се јавим. На тренутак оклевајући, бацила је поглед да види да ли се неко налази у близини, а онда рекла:

– Да, сутра, у петнаест до пет.

Преклињао сам мадам Де Растеј да ми прича о њој, али све што сам могао да сазнам је да је удовица са прелепом кућом у Парк лејну. Како су неки гњаватори почели са својим научним тезама о удовицама, као примеру преживљавања без брачног партнера, отишао сам кући. Следећег дана, стигао сам у Парк лејн тачно на време, али ми је батлер рекао да је леди Алрој управо отишла. Сишао сам до клуба, прилично несрећан и веома збуњен. Након дужег размишљања, написао сам јој писмо, питајући је да ли бих могао да окушам срећу неког другог дана. Нисам добио одговор неколико дана, али сам на крају добио кратку поруку у којој каже да ће бити код куће у недељу у четири сата, са необичним постскриптумом: „Молим Вас, немојте ми више писати на ову адресу, објаснићу Вам зашто кад се будемо видели".

У недељу ме је примила, те била веома шармантна; међутим, кад сам одлазио, молила ме је да ако икад будем у прилици да јој пишем, писмо адресирам на име: „Госпођа Нокс, Витакерова библиотека, Грин стрит".

– Постоје разлози зашто не могу да примам писма на своју кућу – рекла је.

Читаве сезоне доста сам је виђао; ипак, вео мистерије није је напуштао. Понекад сам помишљао да је била под утицајем неког мушкарца, али деловала је тако недоступно да у то нисам могао да поверујем. Заиста ми је било тешко да дођем до неког закључка, јер је она била попут оних ретких кристала које неко види у музеју, а који су у једном тренутку сјајни, у другом мат. Коначно, одлучио сам да је запросим. Било ми је доста те непрестане тајновитости

коју је наметала током свих мојих посета и у одговорима на оно мало писама које сам јој послао. Писао сам јој на библиотеку и питао је да ли бисмо могли да се видимо следећег понедељка у шест часова. Одговорила је потврдно, а ја сам био на седмом небу од усхићења. Био сам потпуно залуђен њоме. Упркос мистерији која ме је мучила, тада нисам мислио на последице које сад увиђам. Она је тада била само жена коју сам волео. Мистерија ме је мучила и излуђивала. Зашто ме је срећа искушала?

– И тада си открио? – узвикнух.

– Бојим се да је тако – одговори. – Можеш сам да закључиш.

Када је дошао понедељак, отишао сам на ручак с ујаком, и око четири сата нашао се у улици Мерилебон. Знаш да мој ујак живи у Рицент парку. Хтео сам да стигнем до Пикадилија па кренух пречицом кроз бројне запуштене уличице. Изненада, испред себе угледах леди Алрој, под велом, како хода веома брзо. Када је стигла до последње куће у улици, попела се уз степенице, извадила кључ и ушла унутра. Ту је мистерија – рекох себи и убрзах како бих осмотрио кућу. Изгледало је као место за изнајмљивање станова. На кућном прагу налазила се марамица коју је она испустила. Подигао сам је и ставио у џеп. Онда сам почео да разматрам шта ми је чинити. Дошао сам до закључка да немам право да је шпијунирам и одвезао се до клуба. У шест сати, позвао сам је да се видимо. Лежала је на софи у сребрнкастој свиленој хаљини опточеној необичним месечевим камењем, коју је увек носила. Изгледала је прилично лепо.

– Тако ми је драго што те видим – рекла је. – Цео дан нисам излазила из куће.

Зурио сам у њу, сав у чуду, и извадивши марамицу из џепа, пружио сам јој је.

– Леди Алрој, ово Вам је испало у улици Камнор, овог поподнева – рекао сам врло смирено. Ужаснуто ме је погледала, без намере да узме марамицу.

– Шта Вам даје за право да ме то питате? – одговори.

– Право човека који Вас воли – одговорих ја. – Дошао сам овамо да Вас запросим.

Сакри лице рукама и бризну у плач.

– Морате ми рећи – наставио сам.

Устала је, погледала ме право у очи и рекла:

– Лорде Мерчисоне, немам шта да Вам кажем.

– Отишли сте да се видите с неким?! – узвикнуо сам. – То је Ваша тајна.

Побледела је и рекла:

– Нисам ишла ни са ким да се видим.

– Зар не можете да кажете истину?! – узвикнуо сам.

– Рекла сам – одговори.

Био сам бесан и избезумљен. Не знам шта сам јој све рекао, али сам изговорио ужасне речи. На крају сам изјурио из куће. Следећег дана ми је написала писмо. Вратио сам га неотвореног и са Аланом Колвилом отпутовао у Норвешку. Вратио сам се након месец дана и прво што сам видео у *Морнинг пост* била је вест о смрти леди Алрој. Прехладила се у опери и за пет дана преминула од упале плућа. Затворио сам се и нисам виђао никога. Много сам је волео. Лудо сам је волео. Благи боже! Колико сам волео ту жену!

– Отишао си до те улице и те куће? – рекох

– Да – одговори он. Једног дана, отишао сам до улице Камнор. Нисам могао да одолим. Мучила ме је сумња. Покуцао сам на врата. Отворила их је једна угледна жена. Питао сам је да ли има соба за издавање.

– Па, господине – одговори – салони би требало да су издати, али госпођу нисам видела три месеца, а како рента није плаћена, можете их изнајмити.

– Да ли је ово та госпођа? – рекох, показавши јој фотографију.

– То је засигурно она – узвикну. – И када се она враћа, господине?

– Госпођа је умрла – одговорих.

– Ох, није ваљда, господине! Била ми је најбољи станар. Плаћала ми је три гвинеје[6] недељно само да би с времена на време боравила у салонима.

– Да ли се овде виђала с неким? – упитао сам.

Но, жена ме је уверила да је увек долазила сама и да се није виђала ни са ким.

– Шта је, забога, онда радила овде? – узвикнух.

– Само је једноставно боравила у салонима, читала књиге и понекад пила чај – одговорила је жена.

Нисам знао шта да кажем, дао сам јој соверен[7] и отишао. Шта сад мислиш, шта ли је све то значило? Зар верујеш да је жена говорила истину?

– Верујем.

– Зашто је онда леди Алрој одлазила тамо?

– Драги мој Џералде – одговорих му – леди Алрој је једноставно била жена занесењак. Изнајмљивала је те собе из задовољства, како би могла да тамо одлази са спуштеним велом, умишљајући да

6 Енглески златни новац – *прим. прев.*

7 Фунта стерлинга од злата или енглески златник – *прим. прев.*

је хероина. Њена је страст била тајанственост, али она сама била је само сфинга без тајне.

– Да ли заиста тако мислиш?

– Сигуран сам у то – одговорих.

Он извади футролу од марокена, отвори је, погледа фотографију и након дужег времена рече:

– Питам се...

(Из дела ***Злочин лорда Артура Севила и друге приче****, 1891)*
Превод с енглеског: Ана Стојеља

Марина Оіаревић

БРИЉАНТНА ДОСАДА

У свету бриљантности, бриљантних минијатурних уређаја, естетике, етике, прогреса, бриљантног делања још бриљантнијих људи нешто је пак бриљантније од њих самих. Досада! Она, као таква, пркоси свему у чему се огледа људска генијалност, она је нит и противтежа точку људског напретка. Досада.

Једна исувише лака реч за оно што се крије у њој, тако мала и безначајна, а притом је јединствени део свакодневице. Исправка бриљантне свакодневице. У бити, досада представља врело живљења, начин размишљања, стил живота. Довољно је само зурити у плафон и бити економски хендикеп, не трошити енергију нити куповати бриљантне производе, бриљантних твораца. Досада изискује идеју. Идеју која одмотава референцу: „Зашто бисмо ишта чинили, када ће свет увек изгледати овако како је? Зар није довољно средити свој микросвет и зурити у плафон?!"

Довољно је било да паднем са бицикла и почнем да мислим тако. Сад живим на селу са бабом, она ионако има алцхајмера те је на нивоу фикуса. Избегавам људе, штавише, мислим да стичем паничан страх од њих, од њихове бриљантности. Довољно је да само закорачим на бриљантни тротоар или уђем у бриљантни лифт и да се препаднем. Довољно је само да проведем време на бриљантном факултету, са бриљантним студентима и још бриљантнијим професорима и да их се бојим. Њихових празних идеја, њихове себичности и надмености. Наравно, и ја сам била бриљантна, попут њих, док нисам пала са бицикла, повредила главу и сада живим са бабом на селу. Сада контрирам бриљантности и досада ми је највећи пријатељ. Више не мислим да је конзумирање ствари које промовишу други генијално. Сада живим у свету неомарксиста[1],

1 Појмом *неомарксизам* често се означава онај начин мишљења који срећемо код представника Франкфуртске школе; то значење је преуско да обухвати све оне теоретичаре који су у XX столећу основне подстицаје мишљења налазили у филозофији Карла Маркса, а који су на разне начине били далеко ван уског круга мислилаца окупљених око Макса Хоркхајмера. У неомарксисте треба, пре свих, убројати Ђерђа Лукача, Карла Корша, Ернста Блоха, Антонија Грамшија, Луја Алтисера, Гају Петровића, као и низ других филозофа који, ослањајући се на највише вредности традиционалног марксизма, своје становиште одређују као позицију радикалног хуманизма. Неомарксистима је својствено одбацивање позитивистичке критике класичног марксизма и настојање да се Марксово учење актуелизује у сусрету са феноменологијом, неохегеловством, фројдизмом, егзистенцијализмом, структурализмом и другим савременим филозофским оријентацијама. Неомарксистима је заједничко постулирање радикалног хуманизма; нагласак се ставља на друштвено-историјску праксу, на превладавање отуђења и самоотуђења човека (појам отуђења овде се јавља као аналогон појму „формалне рационалности" код М. Вебера или „рационализације" код С. Фројда) и притом

бојим се телевизије, малих уређаја и пластичних лица. Исувише су бриљантни – док их не прегази време – и боје се досаде, боје се истине коју она у себи крије, идеје да је суштина живљења једноставна. Зато они компликују ствари, боре се бројним часописима, зумбом, стресом, баштованством и кувањем. Јер једино тако одржавају свест, одржавају економију, руше па праве опет, траже нафту па ратују за демократију. Онда смишљају стил живота. Идеју да припадамо разним класама, а сви имамо различиту класну моћ и тржишну вредност, онда тлачимо, па се појави брадати створ који дигне револуцију, онда смо сви исти. А не можемо бити јер имамо различите способности. На крају опет постоје разлике – једни гладују, други умиру од дебљине, једни се боре за туђа права, а други своја себично чувају. Направили су бриљантни начин живљења много пре мене и константно се боре против једне ствари – досаде .

А било је довољно да паднем са бицикла, почнем да размишљам другачије од њих и да постанем њихов највећи непријатељ. Да, сада сам маргиналац, сада ме марксисти[2] неће нападати да сам буржуј (а у бити јесам), ни Бодријар[3] да симулирам стварност, нити неомарксисти да гледам телевизију. Сада проводим време са бабом која има алцхајмера, гајим орхидеје и причам са паткама. Дакле, досада је била окидач, а оно чега сам се плашила сада је постало мој највећи пријатељ, то зрно мудрости, врло мало, тек колико је потребно да променим своју свакодневицу. Можда сам на ивици нервног слома. Или сам, пак, досадна бриљантним људима.

Да, и сама идеја је бриљантна – оставити све по страни и зурити у једну тачку. Нема велике филозофије нити теорија које то

се сматра да је превладавање отуђења могуће стављањем нагласка на аутентичне човекове потребе. Коначно, неомарксисти понављају кључни Марксов захтев да је слободни развој сваког појединца услов слободе за све.

2 Марксизам је скуп филозофских теорија друштва, економије и историје изведен из учења Карла Маркса и Фридриха Енгелса. Заједнички именитељ ових теорија потиче од увиђања неравномерне расподеле добити у капитализму. Стога се већина марксиста труди да осмисли праведнији систем расподеле добара.

3 Жан Бодријар, *Надстварно и имагинарно*: „Дизниленд (Disneyland) је савршен модел свих врста испреплетених симулакрума. То је, пре свега, једна игра илузија и фантазама: ту су гусари, Граница, Будући свет итд. Тај имагинарни свет је, наводно, узрок пословног успеха. Али масу, без сумње, много више привлачи друштвени микрокосмос, религиозно, минијатуризовано уживање у Америци, њеним ограничењима и њеним радостима. Паркира се напољу, стаје у ред унутра, на улазу вас потпуно напуштају. Једино је фантазмагорија у том имагинарном свету она нежност и топлина које су инхерентне маси, као и довољан (штавише, претеран) број механизама погодних да одрже афекте мноштва. Контраст са апсолутном усамљеношћу паркинга – правог концентрационог логора – јесте тоталан. Или, боље речено: унутра, цела лепеза механизама магнетски привлачи масу у дириговане токове – а напољу је усамљеност усмерена на само један механизам: аутомобил. Једном изванредном коинциденцијом (која је, без сумње, резултат Чаробности својствене том универзуму) тај замрзнути свет детињства замислио је и остварио један човек, који је данас и сам дубоко замрзнут: Волт Дизни, који очекује своје ускрснуће на 180° испод нуле.”

могу описати, јер су се све теорије бавиле борбом против досаде, јер су све настале захваљујући људском делању. А ја тако не радим ништа, срећујем свој микросвет, бојим се људи и њихове бриљантности јер сам ја открила нешто бриљантније од њих, нешто што се њима не свиђа. Довољно је било да паднем са бицикла...

(„Увек је исто: након што се ослободите, присиљени сте да се питате ко сте ви."
Жан Бодријар)

Љиљана Живковић

МРТВА УСТА НЕ ГОВОРЕ

Није одмах знала како да реагује, није очекивала овако грубе речи у црквеној трпезарији. Видела је пред собом оронулог, припитог и ошашављеног старца, који се дрзнуо да јој отворено у лице говори скаредности. Није успела ни честито да га изгрди пре него што је узнемирено напустила просторију и похитала ка продавници свећа. Црквењак Ђука био је у послу, запитао је хоће ли да купи нешто. Замолила га да на тренутак изађе, пожалила му се, знала је у дубини душе да дуго неће долазити у цркву, једно од њених ретких још преосталих прибежишта. Осећала је бес, немоћ, али и страх. Шта ако би то заиста била њена судбина? Насртљиви дечаци, докони момци, разочарани ожењени мушкарци, суморни старци... сви они су је узнемиравали од њене четрнаесте године.

Неудата, као да јој се није дало да упозна правог човека, а сада је изгубила и посао. Срце јој је ударало равномерним ритмом кад је откључала врата од стана и помазила свог мачора. Тамно дрво било је њен једини видљиви филтер према насилницима. Тренуци језиве потврде њен привлачности.

Одспавала је, иако је сањала силне глупости, није хтела да поверује свом тескобном предосећају. Шарени скакавац, којег је купила пре више од десет година на једном службеном путу у иностранство, био је више налик шареном сувениру него средству женске самоодбране. Држала га је међу рачунима за струју. Узроци бола у грлу могу бити вируси, бактерије, полен, прашина или нешто друго. Тешко је гутала, замислила се над собом, живела је у времену зла, била је очито незаштићена и није желела непријатности. Изашла је из професионалне сфере, детињство проведено у иностранству. Сада је била у својој домовини, али је патња остала.

Здрава исхрана битна је карика у ланцу дуговечности. Није се дуго задржала у центру града, купила је довољно хране да напуни једну трегер-кесу, хтела је пре него што падне мрак да стигне у свој мали, топли дом. С лакоћом је прескочила четири степеника испред зграде, није стигла да упали светло на улазу у зграду. Зграбио је нагло за леву руку и привукао је к себи, таман да јој меснатом десном шаком прекрије уста, осетила је мучни задах ракије и примитивне устајалости, одвукао је низ степенице ка подрумским просторијама, била је парализана од шока. У глави јој је ударао невидљиви чекић док је осећала хладан зној испод пазуха. Није смела да му дозволи, не, није смео да је обешчасти. Ништа лоше

није учинила, није требало тог дана да помисли да оде до цркве. Угледала је још само пригушену, огољену сијалицу пре него што ју је брутално бацио на под, силно шамарао и ударио у стомак. Чула је свој сопствени дах, згрчила се, чинило јој се да гута сопствену крв. Молила је, јецала, преклињала га, обећавала да ће бити добра. Одједном је стао, завладао је тајац, чула је како старац откопчава шлиц, повукао је за рамена и приљубио зиду. Хтела је да поврати, да се угуши у тренутку одвратности. Сетила се очевог беса, колико му је само одмалена сметала, није ово био први пут да је била жртва, али није никад схватила шта је била њена тако велика кривица.

Загризла је снажно, ништа јој више није било важно, чула је јаук, измакла је главу, ударац се зауставио на зиду, испљунула је безвредни комадић меса, измакла се, дохватила циглу и снажно ударила старца у колено. Допузала је до торбе, претурала, извадила графитну оловку коју јој је претходног дана њен ученик, мали умиљати шестак, јако наоштрио и забила му у десно око. Дрхтала је, чинило се да је читаво њено тело било још само један нечујни дамар, гутала је нечујно. Угледала је још једну циглу, њена десна рука више није слушала њене команде, одметнула се док је очајничким ударцима и невероватном снагом за тако крхку жену ломила старчеву лобању. Све је била исувише страшно. Да ли су овако изгледали наркомански трипови? Али, ко би јој поверовао? Није било сведока. Сви би се окренули против ње, јер она, ето, није имала никога уз себе сем мачка.

Плакала је дуго и искрено док је грло раздирало. Ово није смело да буде истина, ово није смело да се догоди. Како објаснити да је незапослена, неудата жена одједном постала криминалац?

Зазвонио је њен мобилни, није се одазвала, брзо је претурала по старчевим џеповима, пронашла његов мобилни, упрљани стари модел, и искључила га. Мисли су јој путовале муњевитом брзином. Није смела ово никоме да каже. Срамота, бол, осећај изолације. Ко зна како би се све то по њу и завршило? Била би осуђена, јер је сувише тога говорило против ње, не би могла да избегне затвор.

Човекова крв је носилац вибрације организма. Испразнила је трегер-кесу и хитрим покретима навукла је на његову главу, још једном је распалила циглом и онда јако подвезала кесу испод браде, морао је, чак и да је неким чудом преживео ове ударце, да се угуши. Изашла је у ходник, ништа се није чуло. Нико је није чуо. Пошла је ка свом подруму, дрхтавим рукама скинула кључ, откључала и крочила у мрачну, малу просторију, коју је већ била и заборавила. Радило је светло, за дивно чудо. Довукла је отежало тело, вратила се по своје ствари окружена само још мемљивим ваздухом.

Погледала је на сат, сачекаће макар још пола сата. Крв се сливала с унутрашње стране кесе. Погледала је своје шаке, као да су се провиделе. Кад прође вечерњи дневник, вратиће се у свој стан. Скинула је упрљани ђубретарац, није желела никога из зграде да сретне.

У стану је скинула сву одећу до голе коже, истуширала се млаком водом и грубо ишчеткала по читавом телу; хтела је да спере сву ту бруталну срамоту са себе. Узалуд. Све је на њој сада било другачије. Мали кофер, пошла је до оближње бензинске пумпе, купила је бензин, села у први аутобус и одвезла се до Панчевачког моста, лутала је док није стигла до усамљеног контејнера и тамо запалила старчев телефон, своју обележену одећу и мали кофер. У оближњем хипермаркету купила је четири боце соне киселине, огрнула мараму тако да нико није могао да примети модрице по њеном лицу. Била је поноћ када се вратила тихим корацима у свој стан, осетила је несношљиву главобољу, живот јој је висио о концу. Неправда је постала њен верни пратилац. Попила је лек за смирење који јој је лекар лане преписао.

Сутрадан се пробудила тек у једанаест, све је болело, свака помисао. Да ли је то била дефиниција пакла? Мачкова њушкица је нежно додиривала по лицу. Данас ће носити тамноплави комплет. Једноставност, тајна доброг стила. Нашминкала се и прекрила маснице. Комшиница из приземља јој упутила комплимент како је дотерана и како лепо изгледа. Предвече ће почети третман уништавања људских остатака и поновиће га сваког наредног петка. У аутобусу се осврнула око себе, кренула је на Калемегдан, приметила је изразито згодног, младог полицајца, осмехнула му се, охрабрила га. Ушли су у разговор, позвао је на кафу у своју станицу. Чинило се као да одједном привлачи нове људе, нове погледе, нове речи. Сунце као да је новим сјајем осванло. Осећала се прочишћеном, све је одједном добило смисао. Лоши пријатељи отпали су сами од себе. Није имала потребу да са било киме више размењује површне речи. Купила је огромну цираду. Сона киселина није растварала само органску материју него и непријатни задах зла. Иза себе је видела увек само губитке. Сада је одлучила да се више не осврће.

Јавила се младом полицајцу, радовала се сусрету. Нико није обраћао пажњу на њене редовне посете подруму. За дивно чудо, тамо се ширио угодан мирис. Пре него што је изашла из стана, погледала се подробно у огледало, било је то оспособљавање да се задржи новостечени стил живота. Била се истински пролепшала. Помислила је чак и на удају. Новине нису писале о нестанку једне безвредне и лоше особе. Да ли је ојачала властити морални капитал? Можда. Знала је да је живот неће више толико болети. Наде увек има.

MONS AUREUS

АРИСТОТЕЛОВ ДУРБИН

Милица Баковић

ДИСОВ ЖИВОТ У ВЕЛИКОМ РАТУ

Владислав Петковић Dis пре почетка Првог светског рата је већ афирмисан песник. Песмом *Идила* 1903. године на велика врата улази у *Српски књижевни гласник* (Београд) и *Цариградски гласник* (Цариград). Од тада бројне серијске публикације тог времена објављују његову поезију: *Нова искра* (Београд), *Бранково коло* (Сремски Карловци), *Самоуправа* (Београд), *Књижевна недеља* (Београд), *Дело* (Београд), *Босанска вила* (Сарајево), *Одјек* (Београд), *Српска застава* (Београд), *Правда* (Београд), *Ново време* (Београд), *Мала Србадија* (Београд), *Звезда* (Београд)...

Своју прву песничку збирку *Утопљене душе* објављује 1911. године (Београд, Издање пишчево) у којој визионарски наслућује и сопствену смрт. У току балканских ратова пише углавном родољубиву поезију, коју објављује у збирци *Ми чекамо цара* 1913 (Београд, **Штампа**). Годину дана касније (1914) објављује друго издање (Београд, Издање пишчево) са идентичном посветом (стр. 3) у обе те збирке: „Његовом Краљевском височанству Престолонаследнику Александру команданту Прве армије посвећујем у најискренијој оданости ову књигу стихова Владислав Петковић – Dis".

Владислав Петковић Dis (Заблаће, 1880 – Јонско море,1917), девето од тринаесторо деце Димитрија Петковића, механџије и земљоделца из Заблаћа код Чачка (пореклом из Куманова), и његове супруге Марије, 1915. године, попут многих младића, знаних и незнаних, бива мобилисан као „обвезник чиновничког реда". Али, због слабог здравственог стања, ослобођен је војничке дужности те ради у војној администрацији[1].

У јеку Великог рата 1915. године, Dis супругу Христину Тинку Петковић, рођену Павловић, са децом, Горданом и тек рођеним Мутимиром, из Београда одводи у Чачак – не зна се тачно када. По молбама за новчану помоћ које је слао Министарству просвете и црквених послова може се закључити да је од маја до августа 1915.

1 Аутентична сећања савременика на живот и смрт Владислава Петковића Dis-а расута су по многим периодичним и монографским публикацијама. Та својеврсна архивска и документарна грађа прештампавана је у листу Дисово пролеће (Чачак), који од 1970. године Градска библиотека „Владислав Петковић Дис" редовно објављује једном годишње у оквиру истоимене песничке манифестације. Сећања на Dis-а, осим супруге Христине Тинке Петковић (1892–1968), забележили су: Сима Пандуровић (1883–1960), Јаков Јаша М. Продановић (1867–1948), Станислав Краков (1895–1968), Драгиша Васић (1885–?1945), Милан Вукасовић (1882–1970), Момчило Милошевић (1889–1975), др Милош Ђорић (1893–1975), Никола Трајковић (1896–1985), Милорад М. Петровић Сељанчица (1874–1921)... На основу тих сећања, и аутор овог рада реконструише Dis-ов живот у Великом рату.

године највише боравио у Нишу, а на основу молбе од 12. октобра у Краљеву.

Не слутећи да се растају заувек, Dis са породицом у родној вароши остаје само једну ноћ, наглашава Тинка у интервјуу за Чачански глас[2] приликом њене последње посете Чачку, када је у овај град дошла поводом првог *Дисовоі ўролећа*[3]. Већ следећег дана морао је да оде јер почиње повлачење преко албанскх гудура. Као ратни извештач при Врховној команди Браничевског одреда, чије је седиште било у Пожаревцу, упућен је на дунавски сектор фронта близу Смедерева. По Тинкином сећању, пошто им је разрушена кућа у Београду, приморана је да крене у бежанију, те са децом стиже у Пожаревац, у којем борави од јесени 1914. до јесени 1915. године.

У такозваној концентричној офанзиви против Србије, под командом генералфелдмаршала Фон Макензена 7. октобра 1915. започео је продор 121. немачке армије форсирањем Дунава. Значајна битка одиграла се 27. октобра на Молеровом шанцу код Смедерева. Вишеструко бројнијег непријатеља поразили су војници из Јужне Србије, са Вардара. Врховна команда је 25. новембра 1915. издала наредбу о повлачењу у правцу: Пећ–Андријевица–Подгорица–Скадар... Dis је присаједињен јединици која је била под командом његовог рођеног брата Радослава Петковића (1877–1955). Dis-ов долазак у Скадар упечатљиво је забележио Драгиша Васић (1885–1945)[4]: „Дању, на маршу корача опет замишљен, не води рачуна о својим стварима, по двапут губи шињел. Један оставља преко туђих кола нечије коморе и наставља пут, други пребацује преко коња па иде тако даље. На Скадарском језеру све је укрцано, сви су његови отишли, само он остаје, а на питање шта ће ту, одговара: ‚Моји отишли‘. И последњи из своје јединице он стиже у Скадар, где среће свога другог брата, инжењера Милоша (1887–1921).” Ако је у потиштености и расејаности и заборављао своје ствари, а по причањима и записима савременика губи и свог „измршаве-

2 *Чачански ілас* (Чачак). Год. XXXIII, бр. 17 (1. мај 1964), стр. 17.

3 Залагањем неколицине уметника и културних и јавних радника, пре свега Бранка В. Радичевића (1925–2001), у Чачку је шездесетих година двадесетог века почела да оживљава успомена на песника Владислава Петковића Dis-а. Прва свечаност у спомен Dis-у приређена је 14. децембра 1958. године приликом откривања његове спомен-бисте у парку Народног музеја у Чачку. Испред споменика који је израдио академски вајар Сретен Стојановић (1898–1960) о Dis-овој личности и поезији говорио је Милан Богдановић (1892–1964). Шест година касније, Dis-у у славу, а у част савременом песништву, одржано је прво *Дисово ўролеће*, поетска манифестација која се од тада одржава сваке године у организацији библиотеке у Чачку.

4 Драгиша Васић: „Успомени песника Диса”, књ. 4: *Два месеца у јуіословенском Сибиру; Уўисци из Русије; Пуўойиси, есеји, криўике, чланци* (Изабрана дела Драгише Васића, приредио Гојко Тешић), Београд, 1990.

лог брдског коњића"[5], сигурно није заборављао потресне призоре које је видео на путу од Мердара до Скадра. После повлачења кроз Албанију српска војска се од средине јануара 1916. пребацује на Крф, тако да је и Dis био на Крфу пре него што је отишао у Француску. Драгиша Васић описује како се у Марсељу пред кафаном „La Canabière" сусрео са братом Миланом (1882–1933), али се нису препознали: „[...] Dis окреће поглед и расејано посматра војника пред собом, али га не познаје. Наједном скаче с места, прилази му и пита: ‚Војниче, откуд вама муштикла мога брата?' и тек тада га познаје [...]" Првих месеци он борави у Ници. У носталгичним и летаргичним тренуцима, не знајући шта му је са породицом, у чемерној одисеји живота без Отаџбине и Слободе, изнедрио је антологијску песму *Међу својима*, коју објављује 9. јуна 1916. у *Српским новинама*. Када му се супруга Тинка напокон јавила дописном картом, напушта Ницу и одлази у Париз. Након месец и по дана, у лето 1916. године, прешао је у Нормандију, у сунчани Петит Дал (Les Petites Dalles), на обали Ламанша, где је још у јануару 1916. основана избегличка колонија за Србе, али се тек почетком лета консолидовала. У њој је било сто тридесет троје избеглих младих људи, а међу њима и неколико јавних радника и уметника (Вићентије Ракић, Јаков Осиповић, Рудолф Фајфер, Стефан Оберски, Ана Паранос и Никола Трајковић). Пред крај боравка српске војске у тој колонији, 24. августа 1916. године приређен је добротворни концерт у корист Српског и Француског Црвеног крста. У препуној сали, у првом реду седи чувени белгијски писац Морис Метерлинк, а до њега Ернест Доде, брат славног француског писца Алфонса. За ту прилику, Dis, у знак захвалности и поштовања према Француској, пише говор у који су уплетене слике рата, а који је на француски језик превео и прочитао студент Бора М. Мартинац. У два наставка штампан је *Говор г. Владислава Петковића Диса* са те свечаности – објављују га *Српске новине*[6] 1916. године (Крф), а касније је, у целости и деловима, често прештампаван. Никола Трајковић, у то време Dis-ов собни пријатељ, сматра да тада настају *Недовршене песме*, које исте године објављују *Српске новине*. Крајем августа, напушта Петит Дал. Поново се обрео у Паризу, а мало касније враћа се на Крф да код надлежних својој породици у Београду утаначи редовну новчану потпору како му деца не би гладовала. Њихову фотографију носио је увек са собом. У Париз се враћа по-

5 Момчило Милошевић: *Владислав Петковић Дис*. – Годишњак града Београда (Београд), књ. 9–10 (1962–1963), стр. 479–494.

6 *Српске новине* (Крф). – Бр. 81/82 (13–15. октобар 1916), стр. 3. Више о *Српским новинама* види: Предраг Пејчић, ***Српске новине у Крфу*** (1916–1918), Београд, **Службени гласник**, 2010.

четком новембра. Нарушено здравље и стална брига за породицу у поробљеној земљи утичу на његово аутентично стање духа, које је, углавном, крајње туробно и депресивно. Највише види када затвори очи, те безуспешно покушава да отклони злослутне мисли и пророчка привиђања. Станислав Краков пише како је Dis увек узрујано говорио о животу и смрти, који су за њега готово исто: „Наше је рођење смрт оног претходног живота о коме ништа не знамо, а наша је смрт можда почетак једног другог живота о коме ништа не слутимо. Једино што видимо и знамо – то су трулеж и распадање"[7].

Након сазнања да га је пријатељ којег је овластио за слање новца породици преварио, јер им осам месеци није послао ни пару, Dis одлучи да рашчисти ту болну ситуацију те из Париза крене на Крф. У пароброд Италија укрцао се увече 16. маја 1917. године по јулијанском календару[8]. Наредног дана, у праскозорје, пароброд је торпедовала немачка подморница. Укрцао се на чамац за спасавање, али је вртлог брода који је тонуо одвукао све бродоломнике из тог чамца у морску дубину. О драми на Јонском мору, у чијим је таласима, заједно са Dis-ом, нашла смрт и Анка (Ружић) Петровић са децом[9], сведочили су преживели очевици. Драму последњих тренутака Dis-овог живота забележио је калуђер Антоније Фарчић[10]: „[...] Тих страшних тренутака Dis се није узбудио. Изгледао је прибран и равнодушан. Он је био један од првих који се правилно спустио у чамац. Тај чамац није ни био много претрпан путницима. Али је са стране морнара била почињена фатална грешка што одмах нису свој чамац удаљили од пострадалог пароброда који је тонуо. Никако се не би могло схватити како су ови француски поморци могле да учине такву тешку грешку, да се на време не удаље од пароброда који тоне. То нису извршили, изгледа, стога што је тај чамац упао у очи капетану пароброда и по његовом наређењу управо тај чамац морао је сачекати да се још укрца госпођа Анка са своје двоје деце [...]."

7 Станислав Краков: *Живот човека на Балкану*. Београд, Наш дом – L'Age d Homme, 1997.

8 29. мај 1917. године – грегоријански календар.

9 Анка Ружић (1885–1917), једно од троје деце Доброслава М. Ружића (1854–1918) из првог брака са Драгом Николић, била је удата за генералштабног пуковника Милана Петровића. Имали су двоје деце, Мару од девет и Драгог од осам година, који су са мајком у Француској „били добро и пристојно склоњени од ратног вихора". Хитајући са децом из Париза у Србију, Анка је желела да изненади мужа, који се са службом налазио у Солуну, при Српској врховној команди. Путовала је бродом *Италија* заједно са песником *Утопљених душа*. Доброслав Ружић из другог брака са Олгом Пиштељић-Орловић имао је шесторо деце. Најстарија кћи Видосава (1894–1978) била је удата за Милоша Црњанског (1893–1977).

10 Антоније Фарчић: *Како се утопио песник Дис*. **Књижевност** (Београд), књ. 16, бр. 6 (1953), стр. 534–542.

Вода је избацила мртвог Dis-а, чији је леш плутао по морским таласима. По причању рибара, у оделу су му нађене наочари и једна драхма. Поштујући правила која налаже живот на мору и у рату, тело песника Утопљених душа враћено је у Плаву гробницу. И својим физичким одласком из живота, Dis потврђује мисао Бранка Миљковића да „пут до песме не води кроз интелект већ кроз слутњу".

Dis-овом трагичном крају ускоро се придружио и трагичан крај његове шестогодишње кћери Гордане (1912–1918), која је страдала у непажњом изазваном кућном пожару. Син Мутимир (1913–1945), дипломиран правник, потпуковник у Равногорском покрету Драгољуба Драже Михаиловића (1893–1946), убијен је након Другог светског рата. Супруга Христина, немајући после Првог светског рата пензију, нити било какву финансијску потпору, налази службу у болници у Ковину, где упознаје лекара Ивана Морозова. Преудаје се и од 1929. живи са Морозовом у Лозници. С особитим пијететом Христина и њен други супруг чували су успомену на Владислава Петковића Dis-а. На Тинкиној надгробној плочи на Лозничком гробљу, поред њених година рођења и смрти (1892–1968) и година рођења и смрти др Ивана Морозова (1895–1972), ћириличним словима читко је исписано: ХРИСТИНА ТИНКА МОРОЗОВ / ТИНКА ПЕТКОВИЋ ДИС и последњи стихови Dis-ове песме Можда спава.

Уместо епилога:

Сведочење српских војника о својим голготама и страдањима трајно је сведочанство српског човекољубља и родољубља. На олтар Отаџбине у Првом светском рату српски народ је положио преко 1.250.000 жртава.

Ратни извештаји Владислава Петковића Dis-а

Владислав Петковић Dis је као ратни извештач написао два извештаја за време Првог светског рата. За ратни пресбиро написао је *Бој код Смедерева* и *После боја код Смедерева*. Оба извештаја објављена су у изворном облику у *Ратном дневнику*, званичним извештајима ратног пресбироа 1915. године, а касније су неколико пута прештампавани. На жалост, рукописи нису сачувани.

Dis је кренуо у Смедерево 28. и на Молеров шанац стигао 29. октобра 1915. године.

Бој код Смедерева најпре је објављен у: *Ратни дневник, званични извештаји ратног пресбироа*, бр. 115 (16. новембар 1915), стр. 3–4. Потпис: Dis.

Исти текст, са истим редакторским изменама, објављен је и у: *Велика Србија, календар за просту 1915. годину*, Скопље, издање уредништва „Српски југ", штампано у Државној штампарији, Ниш, 1915, стр. 52–53. Прештампан је и у: *Видов-дан, илустрована историја српских ратова 1912–1918. у слици и речи*, књ. III, 1921, стр. 36–38. Текст датиран: октобра 1915. Потпис: Влад. Петковић – Дис[11].

Делови извештаја објављени су у: *Дисово пролеће*, бр. 27 (22. мај 1997), стр. 19[12].

Исти текст објављен је у: *Записи*Преписка*Био-библиографија*, Београд, Завод за уџбенике и наставна средства, 2003, стр. 27–29 (Сабрана дела Владислава Петковића Dis-а у редакцији Новице Петковића, књ. 2). *Библиографија Владислава Петковића Dis-а: 1903–2002* (стр. 105–231) садржи 1094 библиографске јединице[13].

Извештај *После боја код Смедерева* објављен је у: *Ратни дневник, званични извештаји ратног пресбироа*, бр. 116 (17. новембар 1915), стр. 3–4. Потпис: Dis.

Исти текст, са истим редакторским изменама, објављен је и у: *Велика Србија, календар за просту 1915. годину*, Скопље, издање уредништва „Српски југ", штампано у Државној штампарији, Ниш, 1915, стр. 55–57. Потпис: Dis.

Делови извештаја објављени у: *Дисово пролеће*, бр. 27 (22. мај 1997), стр. 19.

Исти текст објављен у: *Записи*Преписка*Био-библиографија*, Београд, Завод за уџбенике и наставна средства, 2003, стр. 30–31 (Сабрана дела Владислава Петковића Dis-а у редакцији Новице Петковића, књ. 2).

---

11 Уредник и власник „Видов-дана" био је Душан Мил. Шијачки, а лист је излазио у Женеви и Београду од 1918. до 1926.

12 Поводом осамдесете годишњице смрти Владислава Петковића Dis-а Милица Баковић је приредила текст *Дис у „Великој Србији" и „Видов-дану"*, у којем цитира делове из ова два извештаја. *Дисово пролеће* (Чачак), бр. 27 (22. мај 1997), стр. 19.

13 *Библиографији* Новице Петковића претходи *Био-библиографска грађа о Владиславу Петковићу Дису* Живорада П. Јовановића, објављена у *Летопису Матице српске* (Нови Сад), год. CXXX, књ. 374/4 (1954), стр. 339–343 и *Библиографија Владислава Петковића Диса*: (*1903–1975*) Гојка М. Тешића, објављена у *Књижевној историји* (Београд), год. VII, бр. 28 (1975), стр. 729–784, која сабира 850 библиографских јединица. На стр. 750. у поглављу I-4: *Проза и други списи* Тешић бележи две библиографске јединице (277. и 278) које се односе на *Бој код Смедерева (Ратни дневник, званични извештаји ратног пресбироа*, бр. 115, 16. новембар 1914 [1915], стр. 3–4) и *После боја код Смедерева* (*Ратни дневник, званични извештаји ратног пресбироа*, бр. 116, 17. новембар 1914 [1915], стр. 3–4). Тешић не наводи библиографску јединицу која се односи на *Бој код Смедерева* у *Видов-дану*, али Миодраг Матицки у *Библиографији српских алманаха и календара* (Београд, Српска академија наука и уметности, 1986) бележи је на стр. 477 (*Видов-дан, илустрована историја српских ратова 1912–1918 у слици и речи*, књ. III, 1921, стр. 36–38).

Владислав Петковић Дис

БОЈ КОД СМЕДЕРЕВА

Лепо јутро. Час по час дохвати нам лице јесењи ветар, који је долазио са банатских равница и залазио у шумарке и превоје смедеревске. Одавно јашемо. Пред нама се губи и помаља Дунав, велики, равнодушни Дунав. Нестају и помаљају се равнице под безбрижним небом. С времена на време застајемо и гледамо радознало у рукавац и острво. Свуда је мир. Под сугестијом догађаја она, њихова, непријатељска страна подсећа ме на поплаву воде, која је нанела велике несреће и повукла се у своје обале. Како је и овде и тамо данас сасвим друкчије него пре два дана. И никаквих знакова још, који говоре о борби и о трагедији, коју су играле две војске 12 сати. Главни јунаци су и сувише осетљиво одиграли своју улогу и, уморни, сада спавају под бусењем и травом. Под бусењем и травом, на дну Дунава. Остали, које је судбина овога пута поштедела вечнога сна, остали су да се спремају за нову радњу. Докле?

Ево нас на војишту. Ево и знакова, који још и сада говоре о ономе, шта је ту скоро било. Ту су комади крваве земље, крвави завоји, масе испражњених чаура. Успут сусретамо шубару, качкету, као одсечену главу. По богатој околини смедеревској, по њиховим виноградима, ја сам видео остварен онај народни усклик: „Много ли ће пустих останути капа!" И те капе нико не узима...

Дојахасмо и до Молеровог Шанца. Ту смо се мало одморили. Видео сам оно место, на коме је погинуо аустријски потпуковник у часу, када је издавао заповести. Смрт га је затекла отворених уста и у место војника, у место његових потчињених, она је примила његове наредбе. Видео сам одатле цело војиште, али без борбе. Па, ипак, мени се учинило, да прижељкујем у оно пола сата на Молеровом Шанцу датум наше победе, дан нашег потпуног успеха, 27. октобар.

Тога дана од три сата изјутра непријатељ је пребацио на нашу страну код Расадника скоро један батаљон. По ономе, што се убрзо догодило, види се, да је непријатељ тачно знао шта има да ради са оном војском. Одмах, не развијајући се, тај батаљон је упућен на Молеров Шанац. Око 4 часа он је заузет с једним делом наше артиљерије (4 топа), који је био на њему, а који је при нашем одступању онеспособљен. Једна чета наше пешадије кренула се у помоћ. Командир батерије, мајор Гавро Кољевић, стави јој се на чело, али је одмах погинуо. То је и једини официр наш, који је у тој борби

погинуо. Та чета имала је задатак да задржи непријатеља да даље не продире. Она је овај задатак испунила.

Док се ово догађало, на нашу обалу приставиле су се нове трупе, које је превозила једна лађа са два шлепа, под заштитом артиљерије са острва и од Ковина. Оне су се одмах развијале дуж обале до подножја Павлице, заузимајући брежуљке и винограде, који су као велики цветови украшавали обалу. Заузимајући те положаје секундарног значаја, оне су се трудиле да се дограбе Павлице, која својим положајем доминира.

С доласком дана ситуација је била потпуно јасна. Непријатељ је престао с пребацивањем нових трупа. На нашој страни опажало се да има на 6000 његових војника. На свима положајима борба је узела великог маха. Наша пешадија која се ту у знатно мањем броју нашла, напрегла је све своје силе, да завеже непријатеља на заузетим положајима. И, успела је. За све време борбе он се ни на корака није макао даље. И док су наши пешаци водили борбу с храброшћу која је достојна српског војника, дотле су наши команданти почели припрему за један против-напад. Њима је био циљ, да пошто пото пребаце непријатеља на леву обалу Дунава до мрака, да се дакле борба сврши овог дана, па ма с коликим жртвама. Јер, не учини ли се то, непријатељ би могао, користећи се мраком и ангажовањем наших трупа у ноћној борби, извршити нов прелазак и пребацити нове трупе.

Требало се журити. И журило се. И док су се вршиле припреме за општи јуриш, на целом фронту водиле су се очајне борбе. У један сат би јављено да је наша пешадија поново заузела Молеров Шанац. Дакле и пре јуриша. У пола два један топ је већ почео дејствовати с Молеровог Шанца. У два сата отпочео је општи јуриш који је трајао непун сат и по, до пола четири.

Успех од овога јуриша био је невероватан због доста мале снаге. Није прошло ни пола сата, а већ се видело како брег по брег умире под навалом наших дичних пешака и песмом наших младих Вардараца. Пушчану ватру по бреговима замењивале су беле мараме. У 3 и четврт сви су положаји били у нашим рукама. У четири сата обала се већ плавила од шињела као да се дубина Дунава испела на обалу.

Ситуација после четири била је оваква: Општи успех наш, општи пораз непријатељов. На нашој страни остало је још 2000 Аустријанаца, али као заробљеници. На положајима је остало њих 700, и то лешева, и 100 рањеника. Међу војницима било је 20 официра, од којих 2 пуковника, 18 нижих официра.

Лађа, која је одвезла оне који су имали ту срећу да уместо Дунава нађу шлеп, погођена нашим топовским мецима, одмилела је у рукавац као премлаћени звер.

Осим заробљеника и осим два митраљеза, остала су нам и два шлепа, где је било муниције, бодљикаве жице, телефонске жице, два немонтирана митраљеза, бицикла (20) и... чоколаде. И по овом плену, а и по исказима заробљеника, види се да је овај прелаз био озбиљан, и да је наш успех био потпун само што се битка свршила истог дана, те се непријатељу није дала на расположење ноћ, која, ко зна, каква би нам изненађења донела.

Овај успех ми смо платили са око 70 мртвих и 150 рањеника.

Да напоменем и ово. Сви војници заробљеници били су Чеси, из ландштурма. Они који су се предавали на обали, предавали су се клечећи, у понизном ставу, бацајући пре тога пушке. Они који су нађени по виноградима, били су пијани. Љуљајући се, као да су на води, прилазили су нашим војницима, цепајући при том на слогове ове две речи: „Живела Србија".

Дис

ПОСЛЕ БОЈА КОД СМЕДЕРЕВА

Двадесет осмог октобра сам кренуо за Смедерево**.** Тамо сам затекао победу, и оно што сваку победу прати: прибирање плена и лешева. Рањенике и заробљенике нисам затекао, они су зором испослани. Плен се полако превозио, полако су се превозили и мртви. Пред вече су сви били прикупљени на њихово зборно место. Сутра дан могли смо отићи до њих, да им пружимо своје последње поштовање за јучерашњу победу, коју су својим животом платили.

У 11 часова пре подне кренули смо се. Напред су ишле почасне чете, са добошима без црне чоје, и са трубама, које су ћутале. За њима смо ишли нас двојица, командант и ја. Пред подножјем једнога брега застадосмо. На земљи су нас очекивали мртви, у три реда. А њих су очекивале раке, ископане поред њих у три реда.

Свештеник отпоче читање. Молитве су се ређале са именима погинулих. Једна кадионица од земље обилазила је њихове главе и дим од тамњана дизао се око мртвих јунака. Један венац војника, под мутним небом, гологлав, с пушкама к нози, гледао је у своје другове мирно. А они, са пешкирима преко глава и крстом над главом или на грудима, лежали су мирно. И, ма да су ови спавали сном, што се не мења, ипак је сваки од њих испружио руку или стегао песницу, као да сања борбу, као да хоће сада у борбу. Само њих неколико, у тренутку када их је куршум или шрапнел нашао,

изгледа да су се сетили да умиру и, по старом обичају, скрштали су своје руке.

Иначе све је било просто до необичности. И да није оних белих крстића, који су онако мали чудновато одударали од њих, великих; и да није било овде-онде ветрића, који са ове или са оне главе подигне пешкир, испод кога провири рана уместо главе – ови људи који леже ту, представљали би одмор после јулског ручка, а не наше мртве јунаке од двадесетседмог октобра, пале код Смедерева.

Па, ипак, они су били мртви, и били опојани. И да буде сахрана потпуна, удољином наиђоше стада оваца: клепетуше са овнова одјекивале су попут звона и попуњавале опело.

Плотуци поздравише крај обреда. Све би свршено. Једна кратка реч свештеникова замени кољиво. Пођосмо. И док сам се ја пео на коња и јахао лагано поред војника, носећи собом слику, којој још имена нема, они су пролазили поред мене и живо разговарали о томе, чији је вод најбољи плотун избацио... Како се наш народ толико сродио с ратом, да га ништа више не потреса и не изненађује! Он је већ срастао са том мишљу, да свој живот има да пружи својој Земљи као јабуку свом пријатељу, и мирно иде даље, тим путем.О онима који су се до јуче били с њим раме уз раме, ако погину, он о њима не мисли више, заборавља их. Њега се још тичу пушке, топови, муниција, правилна паљба, успех, а све му је друго лањски снег... Оно тако и треба да буде. Јер, земља ће умети да сачува гробове, а доцније, друге генерације, имаће кад да их прелију славом. Њему је данас стало само до ове ствари: да се бори на живот и смрт с непријатељем свога племена. Верујући у победу, он корача постојано к њој, с пушком у руци, онако простодушан, напаћен а паметан, и ништа не чини што ће овде-онде подићи својим костима наше светле гробове.

Дис

Закључак

И добрим познаваоцима књижевног рада Владислава Петковића Dis-а мало су познати његови прозни текстови објављени у Великој Србији и Видов-дану, а односе се на опис боја код Смедерева у Великом рату, у којем је Dis учесник и очевидац.

У Бој код Смедерева, у првом лицу множине, Dis детаљно описује значајну битку која се одиграла 27. октобра 1915. године на Молеровом шанцу код Смедерева и у којој је српска војска доживела потпуни успех. Као и после сваке битке, наредног дана (28. окто-

Дисова ратна фотографија, Ница 1916.

бар 1915) следи епилог – пребројавање живих, прибирање плена и лешева... Извештај После боја код Смедерева Dis почиње у првом лицу једнине, али већ после неколико уводних реченица поново користи прво лице множине, јер пише у име српске војске. Ова Dis-ова проза је заправо његов ратни извештај написан 12 сати после поменуте битке.

Посматрајући богате смедеревске винограде по којима су се шареницле шубаре и качкети, песник схвата да се, нажалост, остварио њихов ратни усклик: „Много ли ће пустих останути капа!". Битка на Молеровом шанцу је почела у три сата ујутру. Скоро цео непријатељски батаљон пребацио се на страну српске војске, али је само сат касније успешно савладан. Мајор Гавро Каљевић је пошао у помоћ са делом своје пешадије, али је одмах погинуо. Он је уједно и једини српски официр који је у тој борби изгубио живот. Али, његова чета је у потпуности обавила свој задатак – онемогућила је непријатељу да даље продире. У међувремену, са ковинске стране је пристизала помоћ, тако да се српска војска постројила до подножја Павлице, која је Аустријанцима била веома важна тачка. С доласком дана, ситуација на војишту је постајала све јаснија. Противничка страна је престала са пребацивањем нових трупа. Било их је око 6000. На свим положајима водиле су се очајне борбе. Српска страна је желела да пребаци противника на леву обалу Дунава како се непријатељ не би користио мраком. И пре већ припремљеног противнапада пешадија је поново заузела Молеров шанац и одмах почела дејствовати. Отпочео је општи јуриш који је трајао до раних поподневних часова, када је српска страна почела да слави бриљантан успех.

Посматрајући војнике како се препиру око тога чији је вод избацио најбољи плотун, „уклети песник српске модерне", учесник Великог рата који ће несрећно изгубити живот у 37. години, песимистички и пророчки урања у своје суморне мисли и размишља о српском војнику и трагичној судбини српског народа.

Љубиша Ђидић

У ВЕЧНИМ СТАНИШТИМА ПОЕЗИЈЕ

(Драган Драгојловић, *Изабране и нове песме*, **Просвета**, Београд 2014)

Да нема штуре напомене да избор из ових Драгојловићевих књига песама „има функцију циклуса" и да у самом импресуму нема године издања (2014), читалац ове књиге не би имао ниједан други документарни податак. Њен састављач (очигледно аутор) тиме је ову поезију унапред ослободио свега што није у њеном светаштву. Односно, сугерисао да нема ни младог ни познијег Драгојловића (иако пева већ неколико деценија), има само поезије – у почетку, кад беше реч, и на крају, кад такође беше реч. Тако ће откриће – од оних првих књига, какве су Кућа на сату небескоме (1974), Мимоходи (1976), до једне од последњих, На траговима Вавилона (2012), бити непотребно, утолико пре што је Драгојловић законе своје поетике засновао на самом почетку, а свој лирски субјект брусио и дубио не мењајући основни речни ток. Свакако, у овој филозофеми треба изнаћи песниково унутрашње срце, осетити и спознати како је откуцавало свет, како се листало његово унутрашње стабло у хлорофилним крвним зрнцима, за којим смислом се осмишљавало и у којим бесмислима обесмишљавало, где се у благости разливало, у којој жудњи сагоревало и у коју се тежњу уливало.

Одмотавање овог клупка би нас могло одвести у саму жижу, у језгро, уколико бисмо знали одакле повући први конац.

Можда од места где се већ све догодило. Најлакше је ако нема ни почетка ни краја. Кад Драгојловић ступа на поетску сцену, у српској поезији су се догодили сви „изми". Већ се догодио Васко Попа и Мија Павловић, и Бранко Миљковић и ини, са поетикама које су утрле путеве модерног српског сензибилитета. Ухо Драгана Драгојловића се није разликовало у том многогласју, уколико сам није ослушнуо и одмерио тежину пада свог камена, и „како се подиже кућа у грађењу душе". Дакле, у свом сопству и јестаству.

Укус традиционалног и митског у прећи фолклорне свиле и мекоти српске словенске душе даваће препознатљивост овој свирали у пригушеним и бистрим тоновима. У прозрачном језичком чистунству, у мисаоном роју који брзо оформљује своје јасне наративне поетске токове, без оптерећујућих метафора, тражећи дубину у једноставности а тежину у лакоћи речи, Драгојловић је своју рефлексивност засновао на племенитом електрицитету који зрачи

из топлих емоција. Та врста ковине биће непромењива стилска константа у његовој свеукупној песничкој грађевини.

А заправо, његов универзум би могао бити грађевина свима којима би завичајно тле, сопствена историја и аутобиографски исказ били подједнако препознатљиви по својим прецима, по неком свом завичају и некој својој историји:

Толике куће:
ништа.

Пешео,
уіаљ:
бивша шела.

На оіорелој руци
сат:
још куца.

Ноћ иде.
Шта ће
она скрити?

Душу:
највећи іроб.
(Згаришта)

И Драгојловићеви „знакови поред пута" грађени су на сећању, митском и фолклорном, на измаглици у коју га је историја увијала у девет ветрова и девет кора, на каменом запису и прастарим легендама, било о богу Перуну или стаништима где су и кућишта и селишта нечег вечног, не само због детињства у некој завичајној Пилици, већ и зато што је то детињство одмах одлазило у вечност.

У тангентама које протресу рој асоцијација зафосфорише историјска прича о прецима, каменим крајпуташима, Чарнојевићима, иноку Исаији, хиландарским келијама и опет се све враћа у метафизичку раван у којој се постављају принципи једне законитости унутар које ова поезија одржава равнотежу између спољашњег и унутрашњег света.

У моћном циклусу Станишта песник исписује своје библијско Постање, где су митски отац и митска мајка, као прасеменска бића, увек ту, да им се песник обрати као путоказима, да не залута, да не

згреши, да се проналази као свој на своме! У новом сензибилитету овде ће прострујати модерна српска родољубива лирика.

Тај национални крик поновиће се и у Небеској Србији, која има мале химничне поеме у славу љубави и оних „који понижавају нашу историју и наш живот". Иако је тривијалност оваквих јадиковки преплавила српску поезију, Драгојловић није падао у замку да због огољеног мотива склизне у ефемерност. Задржао је достојанственост чистих побуда, историју је гледао са довољне даљине да би је могао сагледати, а, истовремено, био јој је довољно близу да би се нашао у њој; у познатим баладичним тоновима и мекој сети разливао је своју душу.

У славу крагујевачких Шумарица Драгојловић је велике спевове претворио у мале нуклеусе из чијег језгра зрачи болно место људске цивилизације.

Чак и тада, као лирик интиме, песник тражи сопствене судбинске одговоре, јер судбина носи своју вечност с истим оптерећењем као и пролазност. И када је трагач за неком својом интимом у Баштованској улици, у којој ће наћи смисао ако стигне до „задње светиљке", до „неког другог живота", остаје забезекнут „непрепознатљивим каменчићима". Тако се стиже и до оног стања кад „све је већ било / више никада нећемо бити / оно што јесмо".

Из Драгојловићеве поезије зрачи позитивна енергија, она је станиште лепоте и добре речи – „тамо где се немогуће и вечно љубе" неке добре звезде неког доброг имена, где треба „устати и помиловати децу вечности!" Родитељи као праснага, прапочетак жизни, честа су метафора која, као у каквој биохемијској кохезији, одржава законитост постојања свеукупног микрокосмичког организма. Томе доприноси и улога слике у грађевини песме, а материјал за градњу је далеки извор, далеки брег, одлутала звезда, шума, млад месец, кућиште. Именице као симболи.

Такво је и његово осећање љубави – као тежња за узвишеним, за последњом лепотом, за недостижном идилом кроз недостижне жуди у тражењу њеног смисла као свеукупног животног смисла.

А осећање смрти – иако га није везао ни за једну ратну српску годину (ни за оне с почетка деведесетих, у Босни, ни за оне касније, све до године 1999, мада су оне мотивски и те како присутне) – носи песниково архетипско тумачење зла, чије се формуле није могао домоћи ако није дозвао Бога. Јер, „тамо борави друго време / не осврћући се на нас!"

А Драгојловићев дијалог са Богом јесте дијалог са самим собом, својим сумњама и безнађем. Са Богом у кога верује и сумњом у коју такође верује. Коначно:

Да ли је и Бої сам
као што је сам
од нас свако?

Као какав Јов, као онај који вапи у пустињи, овој српској, овој људској, у свом осећању века, или свеопштег времена, као дечак који тражи одговоре на бајке, као мудрац који трага за разрешењем властите филозофије – одговара истим криком који је имао и Јов. Истом поезијом, јер је Јов изједначење за поезију. У духовном бићу што дубљи, то јаснији, што тежи, то лакши.

У богатом опусу овог песништва (Драгојловић објављује готово сваке друге године нову збирку, композиционо складну и увек збрану око одређеног стожерног мотива) које није напуштало свет чија је инспирација саздана у археолошким наслагама српског мита, фолклора и традиције, може се говорити о еволуирању стилске прочишћености, мада је своју брушену метафору, у облику раскошне слике, још у првенцима потврђивало у катарзичној носивости њене нутрине.

У песми Материјал за градњу душе (из Астралних капија), Драгојловић је, слично као у чувеној песми деспота Стефана Лазаревића Слово љубве, са сјајним стихом „што оштровидни ум сагледати не може, љубав превазилази" недоумицу и неизвесност разрешио у својој катарзи:

„Заборављене књиге кажу да је Дух добра у нама, у неистраженим просторима душе. Ко га нађе, отвориће му се астралне капије. Карта неба показаће се на његовој шаци, а звезде и планете примиће га као свог сина. Градови грађени од почетка света, домови паљени и рушени отвориће пред њим врата, као ономе ко носи добру вест, ко је разумео део Тајне. И схватио да ничим не може превазићи границе смртног. Њих само љубав надилази.

И то је грађа која се мора употребити при подизању насеља и кућа. У грађењу своје душе."

Што је више вајао свој песнички антрополошки торзо, достојно моћних песника савременог српског певања, Драган Драгојловић је непрестано набацивао исту глину, али која за његове телесне органе није била иста. Јер је сваким груменом представљала нов материјал за свет који је унутар себе одуховљавао. У грађењу своје душе.

Сачинио је тако лирски организам из кога ће на најмању посекотину потећи крв.

Славица Јовановић

ПОЕЗИЈА ЕФЕМЕРНОГ

(Милисав Миленковић, *Одисеј се није враћио*, **Просвета**, Београд 2014)

Један песник, овде, ових дана, објавио је књигу и усудио се да је назове како нико није до сада: *Одисеј се није враћио*. Тако је песник Милисав Миленковић дирнуо у најчвршћу тврђаву књижевности, упустио се у полемику са хомерским епом и његовим омиљеним митом. Мотив Одисејевог повратка (после Тројанског рата, на дан женине преудаје) окупирао је европску мисао више од три миленијума, постао оно што се у литератури назива интернационалним или лутајућим мотивом. И фолклористика, и уметничка књижевност, и сликарство, и музика лудују вековима за Итаком, Пенелопом и оцем Телемаховим. Та се прича у безброј варијанти преноси и препричава и блиска нам је као културни образац, као наша народна песма и читанка.

Стога Миленковићев пев звучи анархистички и песимистички и, у последњој конотацији, атеистички. Али то је само привид, као што се и лукави Одисеј прерушава пред Алкинојем, Аргом и Еумејем. Поезији је дозвољено оно што другима није. Милисав Миленковић у своје име и у име свих нас (дакле – хуманистички) говори о болној истини да време пролази и да се ништа не може вратити. Никада више нећемо бити у еденским годинама детињства, никада више неће се вратити безазленост наших руку и погледа, никада више безразложна радост младости, никада више она ватра љубави и пути, никада више занос химерама и гласно певање месецу и звездама. „Never more, never more...”:

Враћам се лажном сјају жељеног двора
Уморан од сулудог лутања и туге
Нема више места у души за дневна мора
Замрла су једра сутале ме робовске потуге
(Исповест Одисеја)

Страшни бог Хронос свакога дана једе своју децу. И ту не могу ништа ни богови ни људи. Све пролази, младост, страст, жеља, власт, моћ, живот – само не слава. У хераклитовској метаморфози огледа

се умеће преживљавања. Зато се Одисеј није вратио, то је била само његова сен:

Само су ветар и море
Непромењени
Али се они другим једрима
Покоравају
Носећи их у њихову вечност
Далеко од твоје
(Одисеју порука палог копљоносца)

Утолико је трагичнија Пенелопа, кам у вртлогу времена: „О Пенелопа верна немани сумње пробдевене". Она је очито и за песника Милисава Миленковића судбински битна, те је зато присутна у свакој песми као лајтмотив. Али, она не разуме да тај што одапиње стреле на њене обесне просце и неверне слуге није негдашњи Одисеј: „Уместо живота дишем [...] о Пенелопа", говори јој његов оклоп, љуштура.

Одисеј се није вратио због лепоте, љубави и сна, због оне лепше и боље стране човечанства:

Нећу и нисам се вратио
Да потонем и ја у власт јело и пиће
У већ охлађену постељу брачну

Па да се непрестано напајам
Лажном надом
Да ће се повратити она Хераклитова река
На чијој обали ме Хомер лаже
Песмом и љубављу да ме чекају.
(Одисеј се није вратио)

Због тога и овај осврт на поезију Милисава Миленковића није уобичајен. Из ретроспективе његовог лирског двојника битно је оно што је Миленковић данас. Битније од онога што је био, написао: петнаест књига поезије, осам драма, две књиге критика и есеја, две књиге прича, роман и небројено много приказа, осврта и других публицистичких текстова. Данас, у овој заветној књизи, он је тужни повратник на Итаку, меланхолик стражиловског надахнућа, господар опустошених двора и поморац исушених мора. Данас се по версу разлива бол и бес љубимца Атениног, а сутра – ко зна!

Не треба ову књигу високе лирике и дубоке рефлексије оставити сасвим без наде. Можда се само мени аналогијом наговештава питање повратка оног који је променио историју и извео нас из античког Пантеона, који ће се сигурно вратити и у чији други долазак не треба сумњати. Он има у себи нешто од Одисеја, нешто од свих нас, али он је једина извесност свих наших ефемерности.

Мићо Цвијетић

ПЕВАЊЕ ИЗ УРЕЂЕНЕ ТЕСКОБЕ

(Милена Вукоје Стаменковић, *Расточено време*, **Арка**, Смедерево, 2014)

За нешто више од две деценије књижевног оглашавања, Милена Вукоје Стаменковић објавила је пет песничких књига: *Додир птице* (1992), *Расточена колена* (2001), *Бунар* (2004), *Кад анђели спавају* (2008) и *У тишини собе* (2011). Огласила се и са две књиге приповедачке прозе, а упоредо са белетристичким бавила се приређивачким, новинарским и преводилачким радом. За некога ко већ деценијама живи и ради у Швајцарској, одвојен од непосредних и динамичних токова изворног језика и матичне књижевне сцене, то је, у сваком случају, вредан учинак, остварен у разумном стваралачком ритму. Књиге су јавно обелодањиване кад су се за њих стекли прави стваралачки и издавачки разлози. Такав је случај и са новом песничком књигом *Расточено време*, која доноси изабране и нове песме ове поетесе. Књига је објављена код угледног смедеревског издавача *Арка,* коју умешно води истакнути песник Ристо Василевски, писац разложног и књижевнокритички уверљиво утемељеног поговора, са мериторним запажањима и оценама.

И овај избор из поезије Милене Вукоје Стаменковић, уз придодате нове песме, дошао је из оправданих књижевних разлога и, такође, у разумно време. Да се направи пресек учињеног, рекапитулација након пет објављених песничких збирки, да се премери и изабере оно најбоље и најаутентичније из једног прилично уобличеног песничког опуса, а што је урадила уредница, такође песникиња, Љиљана Стејић; по мери свога слуха и читалачког укуса. На основу предоченог може се стећи добар увид у тематско-мотивске просторе и токове овога певања, препознати лирски глас и творачки валери песника, као и аутопоетички ставовови, ослонци и особености. Открива се она осећајност и страст певања из самог средишта бића, осетљивог на тескобу, све врсте промена и удара, сензибилне песничке дамаре.

Иако је ауторка, наизглед, од чврсте грађе, стабилна и самосвесна у свему, у многим деоницама њеног певања није тешко докучити посебну врсту тескобе и женске рањивости, имплицитно или експлицитно исказане у појединачним стиховима или целим песмама. У овој поезији могу се такође препознати, макар у назнакама, обриси биографије песникиње, готово цео досадашњи

живот или његове сенке: радости и туге, страхови и слутње, од детињства и младости до зрелих година; лично и породично, интимно и опште, добици и губици, посебно најближих и најдражих, а нарочито болан губитак мајке. Промишља се смисао постојања, неумитности старости и смрти, пролазности свега. И поред свих лепота света, снова и усхићења, ово певање је, у основи, певање о људском поразу. У духу таквог осећања су и ови стихови: „Колико у човеку има туге. / И сав је саздан од нити бола".

У песничком субјекту, у туђем свету, одвијају се мале и велике драме. Своде се животни рачуни, у уређеној земљи која „нема душе за ме". Односно: „Завршила сам као златна риба у кутији. / Све сам могла, а ништа нисам успела / Цео свет претворен у тамницу једног стана / Граничи се са кућом без врата и прозора". У уређеној тескоби, у хладном свету и пустињи стана, у песничко биће драматично је утиснуто и уписано *расточено време*, које је метафора расточеног света и живота. У коме ће и болно завапити: „Зовем се Туга". Каква егзистенцијална самоћа и облик идентификације! И потреба за ослонцем, исказана овим речима: „Обујми ме чврсто. Тама је". Посебно потреба за ближњима, најужом породицом, супругом и децом.

Једно од најбитнијих прибежишта од самоће и студи, свакојаких и свакодневних ломова и удара налази у свету стварања, у заклону речи и песама. Оне су лек и могућа терапија, „клупко златних струна". У песми Ода речима, експлицитно се саопштава: „Спас су ми само речи / Те краљице светог / Њима сам слушкиња". Па и кад су *почетничке, светничке, болесничке, патеничке, мученичке, мислене, осамљене...* Поуздање и ослонац на речи исказује се и у још неколико аутопоетичких песама: и кад заваравају, заводе и нове ране отварају. Као што каже у згуснутој и краткој песми, једној од најбољих у овој књизи, једноставног наслова Песма, а коју наводимо у целини: „Говоре људи / Песма лечи / Лажу / Песма ране отвара / Знам / Са сваком новом песмом / Као да свој гроб затварам".

Поезија Милене Вукоје Стаменковић води читаоце и у друге просторе и светове, на стварна и имагинативна путовања; у пределе неограничене слободе, да узлети неспутано, као птица. Сама помисао на путовања и бекства из тескобе и самоће, па и у свет онирички привида, побуђују немире и дрхтаје у души и телу, од којих занеме речи. Јаве се чежње и жудња за давним и минулим, за „Земаљским рајем / детињства", љубављу и топлином. У њеном асоцијативно-симболичком регистру су луке, шкољке, једно дрво, смех, ветар, облак, пена и други сањалачки заноси, па и крилати

коњ на коме стиже њена двојница, *Сенка*, која је њено друго Ја; оно које је у стопу кроз живот прати и враћа у сурови свет, испуњен реалним параметрима и горким сазнањима што их намећу живот и судбина. У самоћи, *у тишини собе,* па и *кад анђели спавају,* премотава време и пребира године; осећа како „Сат откуцава / Поноћ у мени... ” Апострофира, у једној другој песми, болну спознају: „Рађање и смрт су тако близу”.

Сва ова драма живота наглашено пулсира и кроз драму певања; песнички глас који загрцнутије пева управо у време трагичног распада некадашње домовине, као и других, каснијих, страшних рушилачких похода и поступака. А из даљине и туђине, из свог швајцарског домицила, свеколику трагедију песнички субјекат још драматичније осећа. Као у песми о Београду, рањеном Белом граду, у време бомбардовања. Такве трауме и ожиљци нису избрисани ни у новим песмама, као и све друго, драматично и болно, што је нужно живот наметнуо у времену у коме је пред новим судбинским изазовима, слутњама и стрепњама. Мелеме за душу потражиће песникиња на духовним и неким другим путовањима, па и у свом херцеговачком завичају. Заклон, али и сумње, исказаће и пред Белим анђелом у Милешеви, као и пред другим свевременим симболима и обележјима. Као, рецимо, у Смедереву (песма Јерини), где, задивљена градом и великом реком, пева о градњи и разградњи, творачком и рушилачком, о људској судбини.

У књизи Милене Вукоје Стаменковић *Расточено време*, у изабраним и новим песмама, доминанта је у меланхоличном, носталгичном и песимистичком осећању живота и света. Исказаном, најчешће, у густом песничком ткању. Наравно, неке песме су могле бити прочишћеније, ослобођене од понеког прозаичног вишка, истрошених синтагми, метафора и симбола. Међутим, доминирају песме у којима проговарају искуство и време, у коме се много тога сабрало и накупило. Понајвише онај баласт ружног, о који се песникиња спотиче: „О камен / У себи самој”. Лепо запажа Ристо Василевски да је њено песничко путовање вишезначно: „Песма је плетеница, укрштеница, лавиринт, налик човековом бићу”. Реч је о песничкој рекапитулацији, у зрелим годинама, једног сложеног животног пута и судбине, погледу у висине, даљине и дубине властитог бића и времена, о емотивном певању из душе, из уређене тескобе и тамнице стана, онамо у туђини.

Владислава Гордић Петковић

ВУК КОЈИ ЈЕДЕ СНОВЕ

(Тања Ступар Трифуновић, *Сатови у мајчиној соби,* **Завод за уџбенике и наставна средства**, Источно Сарајево, 2014)**)**

Каква је судбина жене као књижевне јунакиње? Шта нама о свету и искуству казују приповести о женама? Не говорим овде о женском писму, већ о искуству женскости које се посредује књижевним приповедањем. Свака прича о женском искуству темељи се на конфликту и на парадоксу, зато што свака од женских прича захтева реконструкцију норми и пракси сазнавања и тумачења. Праћена страхом да ће се жељена уникатност искуства изметнути у банал-ност стереотипа, тематика женског увек прво себи постави питање релевантности: да ли је искуство женског одрастања и сазревања довољно важно да би се о њему писало? Да ли су хијерархијске напетости у мушко-женским односима – али и у релацијама између жена – довољан замајац заплета?

Конфликт тематизације женског искуства настаје отуда што валидност те тематизације не може бити мерена параметрима традиције – традиција (безмало свака европска, а не само наша), оскудева у промишљању женских тема, јер да није тако, Вирџинија Вулф не би имала потребу да у оквиру есеја *Сопствена соба* креира имагинарну биографију Шекспирове сестре. Та биографија морала је настати као фикција зато што је рођење уметнице из духа Шекспировог времена било немогуће. Кад се год говори о женском искуству, неизоставно се мора отворити добро заптивен репозиторијум у ком из заточеништва вребају важне интимне теме, теме које дирају и боле, теме које су предмет великих животних опклада а не припадају „великим нарацијама" нити су социјално или историјски релевантне; парадокс женске тематике огледа се у противречној жељи да се пригрли традиција у којој ње нема, као и да се могућност припадања канону потпуно порекне. Књижевност женских тема дијалогом неусаглашених гласова разрешава противречну потребу истовременог сврставања и порицања припадности: свака јунакиња је део света који не осећа као свој дом – штавише, она ни са сличнима себи не осећа блискост; припадност породици и заједници значи заштиту и сигурност, али укида слободу и трагање; одрастање и сазревање су процес без коначности, а живот подсећа на палимпсест у који се континуирано уписују

идентитети и релације, без спасоносног одговора неке коначне верзије.

Не само због тематизовања одрастања и зрелости, не само због тврдоглавог напора да се успостави артикулисана веза између љубави и сазнања с једне и искуства и пролазности живота са друге стране, Тања Ступар Трифуновић се достојно надовезује на један особен ток српске књижевне традиције – на интимистички и исповедни поступак који крије мудру и слојевиту књижевну игру узорима, моделима и семантичким потенцијалима. Обазриво и ненаметљиво а истовремено потресно, та струја носи приче о дубокој и неизлечивој усамљености, али те приче прича без патетике и сладуњавости, лоцирајући их у окружење без обележја (за које се јасно види да нити је стерилно нити је апстрактно), испредајући судбине у простору где су политика и историја под суспензијом, у свету са мало личних података и с оскудном фактографијом. А опет, то је речит свет, препун бола и успомена, то је континент тајни и изненађења.

Можда је ипак разграђивалачки билдунгсроман Тање Ступар Трифуновић о оловно тешком наслеђу матрилинеарности најцелисходније упоредити са романом *Пада Авала* Биљане Јовановић и жанровском субверзијом коју у њему препознајемо: тема одрастања, карактеристична за билдунгсроман, претаче се у тему отпора константној инфантилизацији и маргинализацији главне јунакиње; социјална интеграција јунакиње као идеја водиља пикарског романа код обе ауторке замењена је темом психолошке дезинтеграције која има лековита, просветљујућа својства; какофонија приповедних гласова и искиданост нарације у роману *Пада Авала* претвара се у прози Тање Ступар Трифуновић у реку сливених женских гласова који ослушкују прошлост и игру дамара сопственог тела. *Сатови у мајчиној соби* и *Пада Авала* могу да се читају као веома различита издања алегорије о женском гласу, који сине у центру догађаја да би се потом неумитно изместио на периферију. И један и други роман саздани су на кризи идентитета и императиву потраге, једино што код Тање Ступар криза идентитета није генерацијски осећај индивидуалне осујећености као код Биљане Јовановић. У роману Тање Ступар и криза идентитета и криза сећања су јединствене, монолитне, безвремене али никако апстрактне или дислоциране.

Јунакиња Биљане Јовановић сазрева у времену лажне ушушканости и привидног спокоја, који сву њену емотивну енергију концентришу на драму њеног бића. Са темом младе жене која трага за идентитетом и са формом искидане нарације која мења и

фокализатора и приповедача, и степен поузданости и вид односа према стварности, ово дело наговестило је раслојени постмодерни субјект доцније српске прозе, разбијајући монолитност лика и предочавајући га као „фрагмент субјективности". Јелена је можда типичан представник своје летаргичне генерације, која од изазова сазревања бежи у дубоку инфантилност сталне авантуре, а условна отупелост савременог читаоца сукобиће се с условном отуђеношћу јунака седамдесетих, као што децентрализованост постмодерног доба престаје да показује разумевање за драматизацију индивидуалности која карактерише модернизам. Монолитној слици света у ком је жена осуђена на балансирање између подмуклости и послушности јунакиња Тање Ступар Трифуновић супротставља авантуру градње и разградње флуидног идентитета.

Сатови у мајчиној соби може да се чита као историја болести налик на канонски, а постхумно валоризован *Жути тапет* Шарлоте Перкинс Гилман у коме се приказује спирала депресије, подстакнута наоко добрим намерама терапеута; у оба дела се јунакиња бори против притиска околине, али и самог патријархалног кодекса, у жељи да ослободи заробљену жену – своје друго ја, своју мајку, али исто тако и своју књижевну јунакињу. Романсијерски првенац Тање Ступар Трифуновић говори о неухватљивим амбивалентностима женско-женских односа у којима идентичне муке сазревања креирају дистанцу и страност, и које се могу решити уласком у туђи текст и туђи бол, као што ће се на крају видети из инкорпорираних цитата писама Хане Арент: спас наших живота не налази се у неком другом животу, него увек у тексту. У богатој архетипској матрици често виђаних, али свеже доживљених симбола (вук, мрак, пећина, море, воће са дрвета, али не јабука сазнања са својим савршеним обликом, него женствено извајана и сензуална крушка од које се прави компот са циметом, зачином чија се лековитост граничи са чудесним) претапа се више ситуација женског сазревања: мајчинство, спознаја сексуалности, емотивно сазревање, психичке кризе, напуштање дома, стварање дома. Попут романа из женске књижевне историје, Дорис Лесинг, Силвије Плат или пак Љубице Арсић и Јелене Ленголд, првенац Тање Ступар говори о спознаји као врсти бола, и о болу као начину спознаје; овај роман бави се одрастањем као процесом грађења и разграђивања емотивних односа у реалистичком проседеу, без покушаја идеализације и идеологизације женске судбине и родних идентитета. Ауторка с очаравајућом лакоћом креира вишеструку наративну перспективу, урањајући у гласове који су идентични у својој различитости, урањајући у итеративну уникатност женског бола, отварајући

сталну тему женског живота: суочава се с емотивном прошлошћу која и даље живи, пулсирајући у ритму могуће деструкције садашњег спокоја. Свесна опоре тежине те женске битке с емотивном прошлошћу, битке никад адекватно представљене у литератури зато што су је неповратно загадили комерцијално-сентименталистички дискурси, Тања Ступар Трифуновић улази у опрезан али аналитичан, мудар и меланхоличан истовремено, сабеседнички однос са делезовским знацима љубоморе и љубави, са потребом за припадањем као вечитим кукавичлуком који се приписује женском идентитету, а у ствари је мушка пројекција, проистекла из страха од отимања слободе.

Роман Тање Ступар Трифуновић је књига снажних и слојевитих симбола: „У дјетињству се утисци утискују дубоко у човјека, као стопало у још нестврдли бетон. Сада већ остају само трагови блата који се лако сперу. Ја сам одавно поплочан трг, довршено шеталиште уз обалу, изливен тротоар крај цесте и све је очврсло у мени. Туђи кораци више нису дубоки трагови. Прошлост је кућа у којој заврши нека неопрезна мисао, присјећања притишћу као зидови претрпани сликама." (стр. 10) Слика бетона, утиснутих трагова и шеталишта крај обале призивају супротности формирања идентитета који мора бити чврст, монолитан и флуидности осећања и утисака који се непрестано појављују и притискају чврсти бетон личности. Ово је само најава архетипских слика које ће се гранати у роману Тање Ступар Трифуновић. Слике воде се множе и отварају могућности нових поређења и симбола: школка као живот који се отвара пред женом („живот који однекуд стиже, који почиње у главама дјевојчица, седефаст и бијел као унутрашњост морске школке", стр. 10), неотворена школка чији руб посече прст, да би прст потом био зароњен у море како мајка не би приметила повреду. Мајка која надгледа као галеб (стр. 11) истовремено је надзор и казна, с једне, и нежељена заштита, с друге стране. Роман *Сатови у мајчиној соби* говори о парадоксима женскости: женама је немогуће да поделе истоветност свог искуства, страх скривају хладнећом и строгошћу, ћерке одрастају невољене и различите, да би са својим кћерима мукотрпно успостављале ненаучену блискост. И сама реченица „Моја мама је најљепша, али ја нисам на маму" (стр. 27) сведочи о неумитној различитости жена – чак и онда кад их уједињује исто искуство. Мајка пажњу поклања цвећу, и зато кћи себе види као „коров у лијепој мајчиној башти" (стр. 27); мајка, пак, у брзом кајању због раног брака, трудноћу изједначава с коровом: „Расла је у мени као коров" (28), решена да мрзи своју кћер на мајчински лековит начин: „Мрзићу је да не буде иста ја" (28).

У роману се множе библијске слике: змија, воће, риба (истовремено и симбол женскости)... Вук који једе снове је истовремено мушкарац разоритељ, оно познато бајколико зло, али и суперего који опомиње да је свако одрастање растанак од сигурног загрљаја познатих нам траума прошлости.

Роман Татјане Ступар Трифуновић важан је зато што афирмише лирски сензибилитет који се непоколебљиво бори да конфликти и парадокси женског одрастања буду легитимизовани и канонизовани. Ако су књижевност и језик можда ипак неуспешни у исказивању љубави, у решавању конфликата и парадоксâ, у освешћивању криза и отуђења, не треба заборавити да тај неуспех, или серија неуспеха, творе историју једне моћне књижевности, а *Сатови у мајчиној соби* јесу њен део.

Славица Гароња

САБОР ЛУТОВАЦА ИЛИ: КЊИГА У КАМЕНУ

(Драган Лакићевић, *Сабор йоіинулих: дневник-роман Свешозара Јовановића*, **Књижевна задруга Српског народног вијећа**, Подгорица, 2013)

Леп и чудан је прва вредносна синтагма која се намеће читаоцу најновијег романа Драгана Лакићевића. Колико је необична његова тематика, толико је интригантна позиција приповедача, дата кроз два ауторска гласа: аутентичан дневник (Светозара Јовановића – у првом лицу) са ауторском нарацијом самог писца (у трећем). У композицији, која у повременим пасажима даје (курзивом) текст оригиналног дневника (у језички непатвореној ијекавици), главнину романа чини понешто меланхолична и изванредно језички и лирски избрушена нарација самог писца. Тема, симболична и сумарна за почетка 21. века јесте – изумирање и нестајање читавих српских крајева, што бројним насилним смртима током целог 20. века, што економском миграцијом крајем прошлог и, нарочито, почетком овог столећа.

Условно, почетак радње и активирање необичне мотивације главног јунака (који је и аутор дневника) везује се за НАТО-бомбардовање Србије, када је у том јединственом егзистенцијалном процепу, који није био усамљен, у јединки почело сагледавање укупног процеса националног удеса, а које је проузроковало грчевито тражење егзистенцијалног смисла – не само узрока тих удеса, већ и начина да се превазиђе људска пролазност, те много опаснији непријатељ – људски заборав. Бројне погибије у НАТО-бомбардовању (данас већ заборављене!) узрокују дубоки потрес и потребу главног јунака да промишља да ли су и мртви из претходних ратова пописани и запамћени, као и – шта је још једино трајно преостало а да није изложено разорној моћи глобалних сила света, са спасоносним одговором да је то још једино – завичај. Тако главни јунак напушта Београд (град-мученик и симбол свих вековних рушења на овом простору) да би се обрео у простору предака. Са таквом егзистенцијалном идејом да се преживи са смислом, главни јунак, у свом завичају, блиставој и нетакнутој природи некада многољудних села, а сада пустој, долази на јединствену идеју – да, барем за свој крај где је рођен, сачува од заборава сва имена оних који су на овом тлу рођени, дакле постојали, а нестали насилном смрћу, у разним временима, под разним заставама и идеологијама,

често чак и без гроба – да им се именом, и то у најтрајнијем материјалу – камену – сачува спомен.

Зашто баш камен, а не књига, образложено је у самом роману:

„Папир, звани књига, иде од руке до руке, даље од Лутова, а Лутово остаје без ознаке и имена. Остаје утисак да су на том простору царовали змије и орлови, а да људска нога ту скоро није ни крочила, како је и писало у једном дневном листу за вријеме изградње жељезничке пруге кроз атар Лутова.

Ту је била клица моје помисли да се клесањем у камену остави доказ ко је ту живио, како им је било и коју су цијену плаћали главама да би тај простор одбранили од других племена." (14)

Од тог тренутка роман добија драмску композицију, не без напрегнуте и може се рећи, узбудљиве радње: краћим курзивом су означена места из дневника у којима главни јунак бележи свакодневне планове и бриге да оствари свој необичан и јединствен наум, док га наратор прати поглављима у којима је садржано како завичајно прелогичко (колективно) знање, тако и лична и животна зрелост и мудрост, у изванредном сагласју са лирским језиком којим је све исприповедано.

Пешачење и проналажење идеалне и огромне камене плоче окренуте према сунцу, коју аутор бира за своју „камену књигу", почетак је ове узвишене и племените по поруци књиге, саткане од поновног човековог повратка у природу, и његове исконске борбе да у њој живи, истовремено, утискујући у њу дело Логоса – речи. Речи као бележење људског трајања у времену. Ма колико постављена метафизички и филозофски, ова проза је у сталном дослуху са стварним, свакодневним животом, одредницама савременог доба и ситницама које живот значе: главни јунак се преселио у давно напуштену „бајту", са основним потрепштинама за живот, а природни напори (пешачења, ношења терета по врлетном терену), затим алат за ручни рад, са посебно израђеним мустрама за свако (ћирилично) слово, најзад – списак имена који треба уклесати у стену постају величанствена и дивовска борба човека са природом, односно, одмеравање (духовне) снаге воље и физичких моћи пред величанством природе и првобитног хаоса. Сваки дан је, у томе смислу, једна дирљива порука: за толико и толико сати исклесано толико и толико слова, тј. имена. Са финим даром за ослушкивање и практичног, здраворазумског окружења главног јунака у савремености (да је „луд", да се бави „беспослицом" уз велике напоре, да занемарује породицу), пробија онај фини, метафизички смисао и титански подвиг главног јунака: са сваким уклесаним именом, он је једној личности обезбедио постојање у вечности, а безличном

делу природе (стени) подарио цивилизацијски печат, дакле, двоструки иметак са поруком – да је овде некада живео човек, тј. читав народ, који је имао богату историју и духовност, а да је ова исписана стена гаранција да сва та прошлост и живот на овом парчету земље нису били узалудни и без смисла.

Та титанска борба човека са природом, и његова, условно речено, победа, неодољиво подсећају, како је већ примећено у поговору Бранислава Матића, на роман Ернеста Хемигвеја *Старац и море*. И тамо је реч о борби два принципа, људској вољи / и природној сили (риби), у којој је старац извојевао само моралну победу, баш као и у овом науму Лакићевићев главни јунак – јер, његова победа је унапред осуђена „на пропаст". Наиме, терен и стена су толико неприступачни да је питање ко ће се и да ли ће се икада неко (без путоказа) успети до ове литице да би на њој прочитао имена „сабора мртвих Лутоваца". Чак ни из авиона она се не могу уочити, закључује главни јунак. Ипак, бележење у камену, давање смисла животима погинулих, још више, натпросечно масовним насилним смртима на овом простору (од којих су тек илустрације ради, неке судбине и назначене, како из турских времена, тако и из последњег, братоубилачког рата између партизана и четника), свакако даје не само тапију на вечност већ и могућност метафизичког промишљања удеса читавог српског национа, племенâ и родова масовно насељених и на овом простору до половине 20. века, а по свој прилици, након тога, осуђеног на изумирање.

Дело започето у рано пролеће, и завршено у касну јесен исте године јесте свеколико сведочанство о неизумрлој људској вољи, моћи и способности да се још увек начини подвиг. Зато и ова проза генетски подиже, буди наду да није све изгубљено и да се још увек, сваког часа, може десити неки (позитивни) преокрет. Главни јунак се након сопственог (личног) подвига, који нико није ни приметио, враћа у сопствени пензионерски живот у Београд.

Једна од највећих вредности овог кратког романа, како је наглашено, јесте пишчев језик. Заснован на завичајној лексици, али промишљен и проткан лирским песничким стилом, у присном друговању са природом и повратком завичајној флори, свету биљака, има повремено нешто од квалитета народне лирске песме: „У његовој близини расте на стотине биљних врста: дрвета, жбуња, цветова, корова… И мили стотину живих бића: буба, лептирова, гмизаваца, гусеница, ваши, мува, птица… Посучу се и пужеви у влажно јутро… Гуштер лети преко стене у подне. Звучно, у тишини, на плочу падне скакавац… Бљесну на сунцу провидна плавкаста крила… Нека птица се огласи песмом, кликом који можда

први и последњи пут казује нешто сунцу или Богу. Како што су Лутовци – Величко, Вујица, Томо, Лука, тако су Лутовци и биљке: брђанка, чемерика, луда трава, медуника…Кад би њима градио споменик, писао би их великим словима: и оне су гинуле – од многих сила овога света." (71)

Читалац након склапања корица овог романа би потпуно остао у недоумици да ли је по среди врхунска фикција (како од мистификовања дневника „извесног" Светозара Јовановића) до основног мотива – клесања стене са више стотина имена у камену, да на последњим страницама не угледа стварне фотографије стене, сачињене из више углова, са врло укусно и прецизно уклесаним калиграфским словима и именима. У том тренутку, схвата да се заиста између живота и литературе брише свака граница.

И за крај, једна опаска: наслов романа Драгана Лакићевића семантички сужава ову величанствену и метафизичку тему, чак на неки начин и одбија транспарентношћу, па би, ако је већ реч о лирској и завичајној поруци, могао понети наслов какав смо дали и овом приказу: *Сабор Лутоваца*, односно, ако бисмо ишли на ниво потпуне и чисте симболике: *Књиіа у камену*.

Адријана Крајновић

ЕРОС И ТАНАТОС МОДЕРНОСТИ

(Сања Домазет, *Фриц*, **Вулкан**, Београд, 2014)

„Постоје времена када се воли, када се човечанство претвара да воли и када готово више нико не воли, а они који горе од љубави имају осећај да то што у њима пламти није љубав, него болест", рећи ће јунакиња новог романа Сање Домазет, полазећи на пут самоспознаје. Парадоксално, примивши вест о смрти, она почиње потрагу за животом. Бележећи своје мисли у „свесци у којој се бележи оно што дугује и што јој дугују, руком која се тресе тако да оно што пише постаје потпуно неразумљиво", јунакиња промишља живот сачињен из низа посртаја и љубави која у близини смрти постаје разапета између жуђње и уништења. Док симболично претаче мисли у речи у бележници дуговања, покреће комлексно и увек актуелно питање конзумеризма модерног света у којем поред рачунице, понуде и потражње нема места за љубав, те у којем свако надахнуће жељу за писањем претаче у херметичност. Написано се отуђује од писца.

Након три књиге есеја литерарно дозрела у свом петом роману, ауторка читаоца провоцира причом о обесмишљеном и порнографијом задојеном свету, а у којој уточиште налазе етика и естетика. У на први поглед тривијалној, али трилерски узбудљивој повести о љубави и животу између меланхолије и фатализма намеће се питање положаја савременог човека.

Естетска успелост андрићевски смирене реченице и прустовског детаља чине роман *Фриц* остварењем којем ваља прићи с повишеном концентрацијом. Надахнуће уткано у стварање слика и симболике детаља интригира читаоца и исти приступ захтева и у тумачењу. Савремени читалац мора самог себе одбранити од савремених теорија о читању као специфичној врсти деконструктивистичке активности. Умберто Еко нас, говорећи о границама тумачења, упозорава да савремене теорије индиректно приговарају да један текст, када се одвоји од свог пошиљаоца и његове интенције, од околности у којима настаје, само лебди у празнини једног потенцијално бескрајног простора могућих тумачења. Језик казује нешто више од оног што јесте његов недоступни дословни смисао, који је изгубљен још на самом почетку одашиљања текста. Тако се конкретно дело не може тумачити на основу некакве утопије о коначном смислу.

Вођени мишљу да ништа није богатије значењем од текста који тврди да се са смислом разишао, упознајемо се са романом који почиње обесмишљавањем живота, смрћу. Отуд га и ваља читати управо као роман потраге за смислом.

Овај роман Сање Домазет не лебди у бесконачности могућих тумачења; напротив, једном прочитан и доживљен, без освртања на ауторкину интенцију, може се окарактерисати као прича која као централни мотив издваја мотив самоће. Самоћа као важан пратилац модерног индивидуализма кључна је за човеково самопосматрање. Јунакиња у једном моменту свог монолошког самопромишљања каже да је у Спинозин постулат да Бог воли самога себе дубоком спознајном љубављу поверовала „када је од ње почело да се удаљава тело које је за њу било ближе од сопственог, а милије од анђеоског". Тај моменат истинске самоспознаје јунакиња доживљава као унутарњи велики прасак који означава крај могућег времена и осуду на вечити пакао бола. Тако Сања Домазет одговара Селимовићевом Нурудину. И у њему се родила чудна реч, побуна, баш као и у овој јунакињи. Побуна је замајац потраге за смислом, а провоцирана је сусретом са смрћу не само драге, већ особе, тела и душе, који су оваплоћење побуњеника анђеоског карактера.

Роман *Фриц* је испричаван у првом лицу, те је сазнајни хоризонт ограничен. Читалац све дознаје из перспективе јунакиње која, иако окружена знацима да ће све отићи у суноврат, полази у своју потрагу. Крећући се особеним топографијама јадранског острва, Париза, Београда, било буквално, било кроз сећања, јунакиња самерава живот садашњице и прошлости.

Фриц отпочиње поражавајућим сазнањем („За Фрицову смрт сазнала сам у Александрији"), а наставља се покушајем мозаичког успостављања целине живота оних који се суочавају са смрћу драгог бића и познатим поступком палимпсеста покушавају реконструисати живот онога који их је напустио. Након примљене вести о смрти полубрата, пијанисте и мистика Фрица Фабијанића, главна јунакиња, уједно и приповедач, одлази из Александрије на Паг, у Париз, у покушају да домисли како је Фрицов живот текао, те које је било њено место у њему. Ретроспективно сазнајемо понешто од необичне породичне историје, о готово едиповском односу оца и сина, те мађехе, инцестуозном односу девојчице и полубрата, а све кроз Фрицов живот, развијен у метафору љубави која гради живот досежући стадијум демонске себичности.

Готово некрофилска сцена у болници где Фриц води љубав са девојком која је у коми шокира, али и тера на размишљање: да ли је заиста желео да је врати на ову страну, покушавао да у

њу унесе живот, љуљајући је? Луцидно, чак малициозно, ауторка у овом одељку веома успело у романескну причу инкорпорира питање ероса као истинског и тривијализованог, порнографског. Закључујући да су све жене ћутале о својим сексуалним односима са Фрицом, јер сви ћутимо о својим уживањима, нарочито на Балкану, где је најскупљи минут насладе, она проблемски поставља питање морала. Имамо ли права говорити о моралу у поимању сексуалног живота када не разумемео ерос као такав, а живимо у ери свеколике комерцијализације тела? Сексуалност у данашњем друштву постоји на ниову алузивности, секс је свуда, постао је предмет јавне пажње.

Ерос провоцира причу о танатосу. Не само у већ поменутом некрофилском призору већ и у јунакињином присећању на интимни живот александријских домородаца телесна љубав има посебне чари у непосредној близини смрти: „[...] после туче најчешће је претио да ће је убити, исећи живу на комаде, узјахати као камилу и томе је увек следило вођење љубави, а у тренутку оргазма викао је да анђео смрти долази." Наглашавајући да чулност само умножава тугу, Сања Домазет потцртава да савремено друштво не познаје еротику, већ порнографију. Еротика није дигитализација, еротика је писмо, реч, додир, просто – друго тело.

Главна јунакиња већ на почетку романа прима писмо о смрти, и то од традицијски уобличене фигуре демонолошких атрибута, гласника смрти, тамнопуте жене која у обогаљеној руци без кажипрста држи бели коверат. Вест прима док борави у Александрији. Место које само по себи асоцира на библиофилију провоцира и позадинску причу у тумачењу. Смрт није само индивидуална, овде је реч о свеопштем (од)умирању. Дајући интервју уморној новинарки која није, нити ће икад прочитати књигу о којој са саговорником разговара, јунакиња схвата да су умрли и истинско тумачење и уметност, интересовање за сувисли разговор. Живимо у ери површности. Савремено друштво, модеран човек, у сржи су одређени политиком. Такво, изнедрило је изгубљене и површне јунаке. Сања Домазет зато не дозвољава да се у њеном роману нађе хомо политикус; напротив, човек није ни друштвено, ни политичко биће, он је само човек, и то човек у којем се буди есенција, ерос као нагон за животом.

У спрези са еросом тако стоји и питање уметности, тачније уметничке аутентичности. Фриц је пијаниста који живи кроз музику, говорио је да је музика једина религија коју признаје и да би без ње његов живот био страховита грешка. Музика је врховни ауторитет, врста истинског знања које једино води спасењу. Од тренутака велике славе, уживања у дивљењу публике, млади Фриц

доспева до најтамнијих регистара, дубоке резигнације и одустајања од бављења уметношћу. Након инцестуозне сцене с главном јунакињом, тада још девојчицом, разговора са оцем о ономе што се догодило и, мењајући паноптикуме и избегавајући одговоре, постаје заточеник сопствене опсесије оцеобиством. Преузимајући на себе улогу хранитеља породице престаје да буде уметник и постаје трагички и самодеструктивни јунак. Разумно стање више му није довољно, као човек воље и знања бежи, прекорачује границе. Сада Фриц постаје јунак дијаболичке приче. Осамљује се, препушта блуду, обавија се велом мистичности, препушта болести коју сам означава као канцер душе и метастазу смисла. На крају одлази у смрт, за коју се посредно каже да је плод његове одлуке.

Предајом телесности, оргијастичношћу, сталним кретањем, тачније бежањем од дома, одбијањем да „своје мисли смести у колосек пристојности" Фриц синегдохски представља свет који је дехуманизован. Урушавање вредносних система започело је урушавањем породице. Отуд се у роману јунакиња и присећа Жидове реченице „Породице, ја вас мрзим!" Баласт породице као наслеђене заједнице још једном ће изнедрити осујећене појединце. Сам живот Фриц, његова полусестра, па и њена мајка (иначе, фигура фаталне лепотице, носилац споредне линије заплета у роману), поимају као чекање смрти, античку драму у којој нема времена. Ту су само страсти и болови.

Како и јунакиња романа каже да у моменту када мислимо да све почиње управо тада све почиње да се завршава, тако и осврт на роман *Фриц* завршавамо мишљу да савршени круг који овај роман осликава, смрт као крај и као почетак свега, треба схватити као апел модерних усамљеника. У време технолошких иновација и безмерних могућности комуницирања човек је парадоксално увек у друштву, а сам.

Савремени писци тежећи сензационализму и изузетности заборављају чудесност и значењски потенцијал појединачног момента, изузетност детаља. Када писци желе да остваре интензивну кондензацију смисла и језика, своја дела заправо чине херметичним. У таквом миљеу право освежење и враћање топлини писане речи о изузетности живота нуди последњи роман Сање Домазет. Упркос елементима дијаболичког, аутодеструктивног и фаталистичког, овај роман ипак читамо као причу о животу, чуду рођења осликаном у магичном тренутку првог сусрета мајке са новорођенчетом које изгледа као да је неко „по белој ватри тек рођеног меса исцедио сок од првих малина".

Чудо живота ипак тријумфује!

Милица Јефтимијевић Лилић

САЖИМАЊЕ ВРЕМЕНА И ПРОСТОРА, БЛИСКО И ДАЛЕКО

(Мићо Цвијетић, *Блиске даљине, Москва и Кијев*, **Свет књиге**, 2013)

Мићо Цвијетић је аутор је пет збирки песама (и неколико двојезичних), есејиста, уредник „Књижевних новина". Посебан успех постиже и својим путописима, најпре откривајући „блиске даљине" нама недовољно познате историје Лужичких Срба (*У лепој домовини Лужичких Срба*, Свет књиге, 2009), а сада, у новој књизи, историје и савременог живота Москве и Кијева. Сходно најновијим животним збивањима, ово његовој књизи даје неочекивану актуелност, будући да се у њој на врло деликатан, суптилан начин приказује историја ова два града из позиције суштинске блискости тих простора. А вредност путописа није само у откривању лепоте непознатих земаља и предела већ и у увиду изблиза у оно што је бар ширем читалачком круго непознато. Стога књига Миће Цвијетића *Блиске даљине, Моква и Кијев* открива оно животно, људско, што данас супротстављене стране показује као јединствене, неодвојиве, од давнина повезане есенцијалним нитима проистеклим из примања хришћанства.

Књигу чине две целине: *Москва* и *Кијев*.

Увод у први део књиге почиње Његошевим речима о путовању: „Ко не путује, тај не живи, тај не знаде шта је свијет, што је свјетска мјешавина. Свијет је књига отворена из које треба учити, како год се треба држати старог вина и старијех пријатеља, ако се жели човјек колико-толико на земљи с истином и с весељем познати!"!

А уводу дела књиге о Кијеву претходе речи Исидоре Секулић: „Путовање је нагон диван и проблем опасан. Не путује се да се раздрма досада, ни убије време, него да се, између бескрај питања, наднесе човек, завири у загонетку, у тешку илузију времена."

Између та два става о путовању као спознаји света и илузије времена Мићо Цвијетић смешта казивања о сусретима са руском земљом, споменицима културе, историјом појединих великих личности и парадоксима насталим из илузија које су доносила разна времена, тумачећи притом и загонетке свог доба, своје личне (списатељске) судбине, кроз однос према створеном и сачува-

ном у остацима материјалне и духовне културе. Изношењем на видело многих чињеница и сазнања, који су вешто интерполирани у питорескни, интелектуално поетски текст, ова књига и сама постаје један аретфакт, један уметнички медаљон који открива старе вредности далеких светова, затурене судбине блиских нам простора, али постаје и једно живо, дубоко и блиставо огледало ововремских прилика, виђења света у целини, бића православља, бића текста и надасве песника, који виђено оплемењује својом сензибилном природом.

И Москва и Кијев се посматрају из две временске перспективе, оних из 1975. и 2007. И сходно томе, прави се компарација утисака првог и потоњег сусрета у размаку од три деценије. Уз то, такође, иде и компарација са приликама у нашој земљи и ширем окружењу.

Уз опажајно, увек иде и мисао о метафизичком, о неухватљивој суштини времена, коју наратор повезује са реалним мерењем времена у различитим срединама, мерећи при том стање свога духа који стваралачки реагује у додиру са лепотама предела, споменицима великанима или са самим собом у неочекиваним сусретима на путовањима.

Политика учини да многа места у први план избију из дневних вести због сукоба разних интересних сфера, а култура и њихов прави историјски значај остају у позадини. Тако је сада и са Кијевом, који је припао Украјини након Другог светског рата, те тако постао део на који као савезник претендује најмоћнија држава на свету. С друге стране, као колевка православља које је Русима преко Светог Владимира стигло из Византије, Кијев је нешто што је за Русе од изузетне важности, и то се врло темељно у овој књизи показује.

Књига Миће Цвијетића, кроз ретроспективу сусрета са овим местом оснутка руског православља, појашњава руску приврженост Кијеву, потребу његових житеља да буду уз Москву, кроз сликање личности и храмова из дубоке прошлости. Први сусрет са древном руском прошлошћу читалац доживљава вођен кроз време кад наратор стиже у Коломну, град у којем су многи важни културно-историјски споменици. Оба дела књиге повезује прича о средиштима руске и украјинске духовности. Право усхићење доживљава се у сусрету са највећим храмом на свету, Храмом Христа Спаситеља у Москви, у којем је након осам деценија потписан протокол о уједињењу цркве из земље и расејања.У овом делу књиге аутор даје и податак о градњи Храма Светог Саве у Србији из којег се сазнаје и то да је патријарх српски Варнава септембра 1935. осве-

штао темеље, те да је храм сазидан пре немачке окупације, али и то да га је по наређењу тадашњег маршала требало порушити.

Путујући Русијом наратор се све време осврће на Србију, или на личности и догађаје који су спајали ове две православне земље. Повест о Ивану Васиљевичу Грозном (1530–1584), првом крунисаном руском цару (1547), који је при крунисању имао само седамнаест година, а био је делом и српског порекла, доноси сазнања о књигољупцу, великом и образованом владару који је европеизирао и проширио руску земљу, основао руску штампарију. Аутор показује да је то био човек великих успеха (и литерарних склоности), али и трагичне судбине; рано је остао без мајке, а потом, као зрео човек, у наступу беса усмртио је свог сина, због чега се до краја живота непрекидно кајао. У спомен на победу над Татарима и освајање тврђаве Казањ, подигао је две цркве, Храм Василија Блаженог у Москви и Успенски катедрални храм у Коломни. Остао је запис о његовом виђењу профила владара: „Цареви увек треба да буду обазриви, понекад кротки, понекад сурови; благима треба да исказују милост, а злима суровост и мучење!" Мићо Цвијетић наводи речи Татјане Суботин Голубовић, преведене на српски језик, о посланицама Ивана Грозног. Она каже да је Иван Грозни био „смели иноватор, изузетан мајстор језика, који се слободно користи свим изражајним могућностима не само књижевног него и говорног, народног језика". Занимљиво је да је он у писању текстова литургијског карактера као узор истицао Светог Саву, са којим је по женској линији био у сродству, те да су у Руској летописној историји нађени и записи о Косовском боју.

Иначе, путопис као жанр је нешто чему се такође у овој књизи поклања посебна пажња и апострофира се да су сеобе стална људска, те и српска судбина. Подсећање Милоша Црњанског на попис вршен у Русији 1862. године, када се хиљаду људи изјаснило да су Срби, само отвара питање куда смо ишли, где смо све били и како смо нестајали. И лична ауторова повест о сеобама породице у којој је рођен подсећа на ветрометину која је носила и расејавала српски, али и друге народе чије су се судбине укрштале и допуњавале. Вољом судбине нашао се у прилици да покаже да је све бескрајни круг, и да се сеобе настављају носећи предање, али и сведочећи о људској снази и вољи да се упркос свему опстане, да се доживе и проживе љубави, патње и обнова.

Данашњи сукоби између Москве и Кијева говоре о трагичној употреби и човека и религије. Велики руски писац Николај Гогољ, оснивач руског реализма, рођен у садашњој Украјини, остаје оно што је био – снажна стваралачка индивидуалност; ма ко га својатао,

он је свет за себе. Све то говори о релативности подела, граница, тренутне моћи. Али и о моћи уметности, литературе да овековечи и реконструише свет какав је некада био. Захваљујући дубоком познавању историје, савремених прилика и метафизичких нужности, Цвијетић је дао комплексну слику блиских а данас вишеструко удаљених центара, Москве и Кијева, као и Србије у том сплету неповољних околности, али и нераскидивих веза. Ратови су обележли судбине руског, украјинског и српског народа... Међутим, стварање као њихова суштинска одлика доминира у виђеном, у евоцирању сећања на великане ова три народа која је путописац топлом нарацијом још једном осветлио истичући у њима оно најплеменитије и највредније.

Литература је, потврђује то и ова књига путописа, бесконачно пространство које припада свима и где се обогатити могу сви који трагају за вредностима, а оне се нарочито добро виде на путовањима и сећањима проистеклим из њих.

Блиске даљине, Москва и Кијев Миће Цвијетића то најбоље илуструју.

Бранкица Живковић

ЉУБАВ – ПОСАО ЗА СВЕ

(Градимир Стојковић, *Посао за дечаке, а понекад и за девојчице*, **Пчелица**, Чачак 2014)

Љубав нема година, она се увек рађа.
Блез Паскал

Градимир Стојковић (Мраморак, 1947) један је од најпознатијих српских писаца за децу. Најпознатији његови романи јесу: девето-књижје о Хајдуку (*Хајдук у Београду*, *Хајдук против ветрењача*, *Хајдук са друге стране*, *Хајдук на Дунаву*, *Хајдук чува домовину*, *Хајдук остаје хајдук*, *Хајдук у четири слике*, *Хајдук из Београда*, *Хајдук по Хималаји*), *Све моје илузије*, *Желим*, *Копао сам дубок зденац* и многи други. Писао је и издавао и збирке поезије (*Плава постеља*, *Потомак равнице – избор песама* итд.), као и збирке приповедака (*Оно време*, *Саставни део живота*, *Врло кратко – Имам једну тајну*, *Једном ја тако имам једну тајну*). Године 2014. изашла је његова најновија књига за децу под насловом *Посао за дечаке, а понекад и за девојчице*.

Нова књига Градимира Стојковића даје одговоре на многа питања. Једно од њих је постављено већ у наслову: који је то посао који обављају дечаци, а девојчице тек понекад? И да ли је тај посао толико „тежак" да морају доћи јаки дечаци и помагати девојчицама?

Књига *Посао за дечаке, а понекад и за девојчице* јесте скуп причица у којима једна група девојчица и дечака одраста, заљубљује се, доживљава прве успоне и падове... Дочекују да добију прве „озбиљне" послове који им задају мама и тата. Како они обављају све те послове и који је тај главни који задаје највише мука?

Савремено друштво са собом доноси нове видове комуникације. Деца попримају тај утицај и међу собом комуницирају другачије него некада њихови родитељи, бабе и деде... А да ли се променио однос између мушког и женског пола, да ли је однос равноправан, или неко односи превагу? На основу наслова помислили бисмо да главни део послова почива на мушкарцу, односно дечаку. Девојчице су те које одређене послове добијају само повремено, понекад. Ипак, док читамо књигу, стичемо утисак да тај посао ни по чему не припада дечацима, да га девојчице обављају једнако добро и посвећено.

Гаврило, Момчило, Урош, Маријана, Антонија, Јелена, Игор и Бранко – деца су као и сва друга. Они кроз књигу доживљавају успоне, падове, промене. Све то ће их научити да се држе заједно, заједно је лакше поднети сва искушења једног детињства.

Проблеми који муче дечаке и девојчице у овој књизи јесу: да ли ће седети заједно у школској клупи, која је њихова клупа у парку, какви су часови веронауке, хоће ли дете у школу доводити баба или деда, када је право време за венчање (девојчица Јелена ће на просидбу једног дечака одговорити: „Хоћу, али морам прво да завршим факултет"), ко кога симпатише, да ли је тешко остати сам у кући, да ли се недељом устаје рано... Ту је и питање које се више пута понавља: ко ће изнети ђубре и да ли је то посао само за дечаке или и за девојчице? Наизглед, врло лако решиви и детињасти проблеми.

И, на крају, главно питање: који је то посао који обављају дечаци, а девојчице само понекад? И да ли га заиста оне обављају повремено, а не могу стално?

Градимир Стојковић је у књизи *Посао за дечаке, а понекад и за девојчице* покренуо многа питања која муче и дечаке и девојчице у осетљивом периоду. С обзиром на односе међу децом у књизи, на крају видимо да је тај посао из наслова нешто што покреће свет, оно што му даје боје и смисао, а то је љубав – љубав као посао за све!

MONS AURIUS

СИМПОСИОН

Марко Цветковић

ПИСАЊЕ – ПОКУШАЈ ДА СЕ ОТКРИЈЕ ИЗВОР ЗЛА

За поетику и мајсторство приповедања Филипа Давида везане су приче које доносе атмосферу онирично и мистичног, призоре утварних предела и раскош имагинације. Било да се ради о збиркама прича или романима, Давид своју ауторску појавност убедљиво потврђује у сновиђењском ткању фантастике тамних, понорних, тешких тонова. Јунаци његових прича „тајанства и маште" позивају нас на иницијацијско лутање аветињским пространствима и на доживљавање интеракције небесног и хтонског. У елементу чудесног и митског као природном елементу Давидовог израза, човек бива испостављен као биће кризе. Евоцирање стваралачких хоризоната овог аутора оприсућује драматични амбијент егзистенцијалне језе и подстиче на промишљања о метафизичким упоришћима постојања како појединаца, тако и бића у целини. Давидов списатељски опус укључује и ангажоване текстове у којима долази до изражаја критички и полемички став према феноменима савременог друштвено-политичком миљеа.

Филип Давид потписује збирке прича *Бунар у тамној шуми*, *Принц ватре*, *Записи о стварном и нестварном*. Аутор је романа *Ходочасници неба и земље*, *Сан о љубави и смрти* и *Кућа сећања и заборава*, као и књига есеја *Фрагменти из мрачних времена*, *Светови у хаосу* и *Јесмо ли чудовишта*. Са Мирком Ковачем објавио је *Књигу писама 1992–1995*. Био је дугогодишњи уредник драмског програма Телевизије Београд и професор драматургије на Факултету драмских уметности у Београду. Добитник је награде „Милан Ракић", *Гопићеве награде*, *БИГЗ-ове награде*, *„Просветине" награде за најбољу књигу године*, *Андрићеве награде*. *НИН-овом наградом* за 2014. годину овенчан је његов роман *Кућа сећања и заборава*.

Разговор са истакнутим писцем вођен је у октобру 2013. године у Центру за културу Смедерево.

Читав Ваш опус може се схватити и као велики омаж причи и причању, приповедању, као једна посвета аутора магији приче. Како бисте описали однос између појединачних приповести које градите и од којих су сткани Ваши романи и велике, заједничке, свеопште приповести?

Ја сам првенствено приповедач. Објавио сам три збрирке приповедака (*Бунар у тамној шуми*, *Записи о стварном и нестварном* и *Принц ватре*), а романи се могу тумачити као збирке прича. Али, то је данас у светској књижевности, европској књижевности, па и

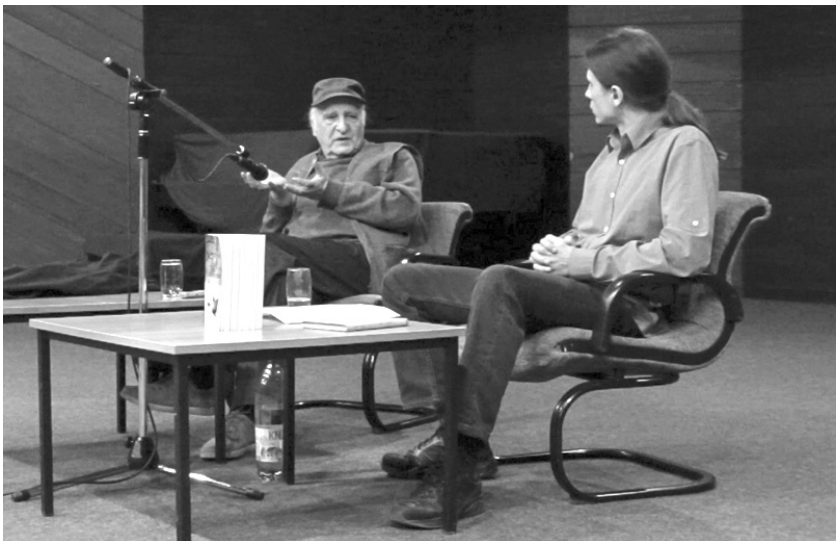

Филип Давид и Марко Цветковић

у овој нашој књижевности нешто што је нормално. Губи се граница између приче и романа. Романи се у све већој мери састоје од низа прича. Оно што сам ја покушао у својим романима јесте да прихватим поступак који се често налази у такозваном пикарском роману. То је роман путовања где нека личност на свом путовању среће занимљиве људе и од њих слуша неке приповести, и онда ви умрежавате низ приповести у једну велику причу. То има своју традицију и у књижевности на јидишу. Овде је код нас као највећи представник те књижевности познат Исак Башевис Сингер, али постоји читав низ прича у јидиш књижевности где једна прича започне, и онда је приповедач прекида јер се уплиће друга прича, па онда иде трећа прича, а онда се враћамо првој причи, и све се то умрежава у нешто што се и може назвати, заправо, људски живот, јер и наши животи су састављени из низа прича. Једна прича се укључује у другу, долази трећа и онда се све враћа на прву, тако да се прави једна целина из низа појединачних приповести. То је један књижевни поступак који је мени инспиративан и који ја примењујем. Некако се најсигурније осећам када пишем такву врсту прозе, и то је, практично, једино право објашњење, с тим да ја мислим да сваки писац, бољи, гори, није битно, има неки свој узор у литератури и тражи неке додирне тачке са писцима који су стварали пре њега. Рецимо, та врста пикарског романа била је можда стотинак година у моди, од *Кентерберијских прича* па до низа

других романа који се управо заснивају на том поступку. Мислим да и читаоци, они озбиљни, воле ту врсту прозе.

Када сте Ви као аутор у питању, незаобилазан је утицај јеврејске мистике, кабалистичкоі корпуса, јидиш књижевности, хасидске приче... Каква је функција тоі корпуса јеврејске мистике у Вашем списатељском раду?

Кад сам објавио своју прву збирку, *Бунар у тамној шуми*, хрватски књижевни критичар Бранимир Донат (нисмо се познавали уопште) написао је низ похвала, али и рекао: „Очевидно да је млади писац под утицајем Кабале и ониричке литературе." А ја сам, у том тренутку, имао двадесет и нешто година и нисам појма имао ни шта је Кабала, ни шта је ониричка литература (то је немачка романтична литература, приче где се сан уплиће, где је често прича, радња, на граници сна и јаве). Нисам, дакле, знао шта је то Кабала. А то је, заправо, јеврејска мистична традиција. И од тог тренутка, пошто сам, као уредник драмског програма Радио-телевизије Београд, имао често прилике да путујем, да бирам филмове за програм, кад дођем у Лондон – одлазио сам право у књижару и тражио литературу у вези са Кабалом. И за последњих тридесетак година, можда и више, ја сам направио једну велику библиотеку кабалистичке литературе. Кабала јесте мистична традиција, али то је истовремено и филозофија. То је низ прича, заправо. И то је нешто што служи као инспирација. То се мора прерадити, али ја то осећам као неко своје културно наслеђе. И не само то, него и као одговоре на нека питања која себи постављам. Јер, и приповедање је исто тако покушај да се нађу одговори на нека важна животна питања. Моја унука, која сада има 3-4 године, поставила је недавно једно питање: „Зашто људи постоје?", једно питање које је фундаментално питање уопште и филозофије и литературе... Мислим да већина писаца, без обзира да ли су то писци правца реалистичког или романтичарског, или егзистенцијалистичког, покушавају да одговоре на питање зашто постојимо, где је ту наше место кроз неке приповести које су животне или метафоричне и тако даље... Кабала је врло широк појам, то није једна књига, Кабала је безброј књига, али постоје две кључне књиге. Једна се назива *Сефер Јецира*; то је књига о стварању, из трећег века, која има само шест поглавља; друга је *Зохар*, књига просветљења, која је у тринаестом веку написана. Али она је и те како утицала на оно што се назива хасидска литература. Хасиди су један мистички покрет који се појавио у 16–17. веку и донедавно је био присутан. Базиран је на Кабали. Они су исповедали своја уверења у врло тешким околностима различитих погрома. У безнадежном, очајничком стању, прокламовали су

да је важно да се човек радује, да игра, да пева, да приповеда, да једноставно – живи. Упркос свим околностима које су тај живот угрожавале. И ту је никла једна сјајна литература која је мало позната управо зато што је јидиш језик који је данас практично мртав. То је језик који обједињује хебрејски, немачки и неке словенске језике. И сматрало се да је то један простачки језик, да њиме говори сиротиња. Чак у држави Израел, када је основана, дуго, дуго се избегавало да се преводи са јидиша, да се објављују књиге на јидишу; стидели су се јидиша. Јер, то је био стид због оних тешких, сиромашних дана. Нису желели тога да се сећају, него су истицали хебрејски као језик Библије и сл. Међутим, права литература, сјајна литература, написана је на јидишу. Нешто од тога Исак Башевис Сингер је успео да представи, али има и много других писаца. Део су те традиције коју ја покушавам да баштиним, да наслеђујем и да се њоме инспиришем. Не говорим овде о квалитету, не желим да се поредим са великим писцима, али то је област која мени делује врло инспиративно, а посебно за ову врсту литературе која је увек негде на граници сна, јаве. Међутим, има ту још једна занимљива ствар: пратећи Кабалу, оно што је преведено углавном на енглески језик (код нас је тек нешто од тога преведено), уочавамо да су ти стари кабалисти, мистичари уопште – не само кабалисти, на неки интуитиван начин дошли до неких открића која су данас апсолутно присутна у савременој физици. Један од великих физичара, Дејвид Бом, који је творац онога што се називa *скривени поредак* или *холографска парадигма*, рекао је: „Ја више не идем да се консултујем код својих колега физичара, ја идем код Кришнамуртија (то је био један велики мистик, није више жив), јер је физика прешла у област метафизике." Ту се, на неки начин, тај круг затворио. Ви можете код кабалиста наћи неке дефиниције присутне у модерној савременој физици. То интересовање је вишеструко, није само интересовање за неку традицију, за нешто што је чиста мистика, него за нешто што треба да буде и модеран одговор на оно „шта смо, одакле смо, куда идемо?"

У Вашој литератури, ја сам најпрегнантнији и најексплицитнији моменат, када је реч о опису односа између уметника и уметничког дела, нашао у причи Изгнани сликар. *Ту постоји неколико редова који директно говоре о томе: „Ако никада нисам стварао своје дело у заносу, то је било зато што нисам веровао да права уметност може настати у тренутку када човек не контролише свој разум... А сад сам сликао сав горећи од страсти, сликао сам боље, убедљивије и истинитије него икада пре у животу." Колико Ваш однос према уметничком делу може да буде*

повезан или можда идентификован са овим описом? Шта бисте желели да кажете о сопственом стваралачком поступку?

Мислим да је уметност често, она добра уметност, права, на неки начин истинитија од самог живота, јер узима суштину живота. Као што је Достојевски својевремено изјавио да је стварност фантастичнија од сваке фантастике, тако мислим да они прави, велики уметници, без обзира на то да ли су сликари, да ли су позоришни уметници, филмски редитељи, писци итд., надограђују наше животе. И то је један од разлога зашто волимо да читамо, зашто волимо да идемо у биоскоп, зашто волимо да посматрамо сликарске изложбе, јер допуњавамо и испуњавамо властити живот. У тој причи, била је намера да кажем да једно уметничко дело, сликарско у конкретном случају, превазилази сам живот, живот се претвара у неку врсту уметности.

Ви у томе нисте искључиви, али често се може приметити да, када говорите о својим јунацима, приписујете мотив изневеравања људских очекивања, људских нада. Тога има у различитим облицима, било да је реч о очекивању неког побољшања животних прилика, о повратку наших најближих из мртвих, о преварној, демонској лепоти која заводи одређену персону. Да ли је то писано са неком врстом намере да се одређено наравоученије истакне читаоцима?

Ја мислим да је ту у питању став да нама измиче свако разумно објашњење. Ако тражимо објашњење било чега, неког поступка, живота нашег, ми немамо разумно објашњење. Сада је прихваћено да постоји не један универзум, него безброј паралелних универзума. То писац не може ни да опише ни да замисли. Теорија струна је сада у моди међу физичарима, теорија која треба све да објасни, а то значи да су све оне претходне теорије имале мана. Поставља се питање у којој је мери Дарвинова теорија еволуције тачна. Она је у целини тачна (ја нисам креационисти, да се разумемо)... али се појављује низ пукотина и ви видите да, једноставно, што идете даље – објашњења има све мање. Ту је занимљива холографска парадигма Дејвида Бома, зато сам је и поменуо. Он је рекао да је у једном делићу, у једном најмањем делићу, садржан читав космос и да највише о космосу можемо сазнати анализирајући микрокосмос. Дакле, све се те ствари додирују; али, истовремено, као што се свемир у сваком тренутку све више шири од оног чувеног Великог праска, тако и наше знање постаје све веће, а са тим, откривајући неке нове области, видимо да, као што свемир одлази у неки бескрај, ни ми не можемо доћи до тог последњег гностичког сазнања. Али, то нас не може спречити да покушавамо да нашом интуицијом, кроз писање, кроз уметност – можда пре него кроз нека научна достигнућа,

откријемо неке тајне свога постојања. Јер, свако од нас размишља у појединном тренутку о томе куда идемо и чему све то води. Често немамо објашњења, а човек, ако нема објашњења за своје поступке, онда није разуман. Ако нема објашењења куда иде друштвена заједница, куда иде свет, онда се осећа несигурним. Тако и уметност покушава да врати делић те сигурности, дајући неке претпоставке које, на крају крајева, могу да се покажу и тачним, јер су неки велики писци, уметници достигли модерне научнике. Данас, рецимо, дефиниција кабалистичког бога одговара дефиницији космоса и свемира коју дају савремени научници, а ту се, отприлике, каже да нема ни почетка ни краја, да се не може описати, да је истовремено и једно и друго итд. Значи, то је једна дефиниција која покушава да кроз негације и потврде дâ неки мали закључак.

Да ли онда можемо да кажемо, када је реч о литератури која је дистанцирана као Ваша, која има снажно обележје управо у склоности ка фантастичном, да управо кроз њу постижемо неки суптилнији, изворнији и обухватнији приступ самом питању Истине које је, у крајњој линији, и филозофско и уметничко питање?

Тешко је ту дати један одговор који би био прави. Зашто се човек опредељује да буде писац, сликар или било шта друго у области уметности? Зато што воли уметност. Ја верујем дубоко, то је био мој случај, да онај ко воли да чита пре или касније постаје писац. И знам много мојих пријатеља писаца који су кроз читање дошли до свог списатељског израза. Постоји љубав према књижевности, а постоји и овај други део, који је нека врста метафизике.

Ја никада не могу да изоставим, кад говорим о томе зашто сам почео да пишем, једну срећну околност, а то је да сам почео да пишем у оквиру генерације, у смислу да смо истовремено објавили књиге – Мирко Ковач, Данило Киш, Борислав Пекић и ја. И ми смо постали пријатељи, пошто смо готово истовремено објавили књиге. Мислим да су Ковач, Пекић и Киш заправо врх екс-југословенске књижевности, до данас недосегнут. Ми смо били књижевна група, дружили смо се, читали међусобно радове, критиковали, исправљали... То је на мене исто тако много утицало. Али, наравно, свако је индивидуалиста. Данило Киш, рецимо, није волео реч генерација. Он се љутио кад чује да смо ми писци иста генерација, јер је сматрао да је то већ говор о колективу. Постављао је један услов нашем дружењу, а тај је био да се можемо дружити, разговарати, а да нико од нас не сме да лобира за оног другог, за награду, да свако мора да прати пут који је одабрао, али не сме да буде неке врсте књижевне корупције. Ми смо се до краја тога држали. Важан је утицај оних писаца са којима се дружите и са којима припадате

једном погледу на књижевност. Јер, та наша генерација је унела нешто ново у српску књижевност. А шта је то било? Што је прихватила европско наслеђе књижевности. Рецимо, Кишу је француски нови талас био узор, Пекићу Томас Ман, Мирку Ковачу Фокнер, мени Кафка, па потом Едгар Алан По, па Борхес. Не треба се стидети великих узора. Жид је рекао да сваки писац, поготову онај који почне да пише, треба да има један велики узор испред себе. Али се треба чувати тога да не постанете само неко ко копира тог писца од кога учите, јер онда долазите у један ћорсокак, онда сте у слепој улици одакле нема излаза, онда постајете чак једна врста плагијатора. Али, добро је у почетку имати велики узор и онда се од тог узора постепено одвајати и тражити неки свој сопствени израз.

Ради се о фантастичној литератури која обилује драматичним и „тешким" тоновима. Рекао бих да је она везана за стварање флуидног амбијента самопонирања. Код Вас је појединац често онај који је интензивно заљеданн у себе, у пространства која се показују као дијаболична, испуњена опасним бусијама. Како бисте прокоментарисали тај унутрашњи сабласни амбијент? Такав амбијент јавља се нпр. у причама Михаел и његов рођак, *према којој је Ђорђе Кадијевић снимио филм* Штићеник,*а, рецимо,* Прича о Ашеру *је врло репрезентативна када је то у питању.*

У једном од првих интервјуа који сам негде шездесет и неке године дао за „Савременик", тада угледни часопис, кад су ме питали како бих описао свој књижевни поступак, ја сам одговорио да је то психоаналитички реализам. То значи да преиспитујем самога себе. Човек је у непрекидном сукобу са самим собом и , на крају крајева, често се говори да је себи највећи непријатељ, и да у себи морамо да тражимо неки мрак, неко зло. Ја прикупљам материјале, текстове у којима се покушава објаснити шта је зло. Анализирајући и своје књиге, и своје раније приче, видим да су доминантне теме – тема смрти и тема зла. И оно што ме је изненадило кад сам решио да проучим литературу која говори о злу, а није белетристика, него су то научне књиге –испоставило се да толико мало тога има, готово ничег поузданог. Све се углавном своди на библијске приче о Адаму и Еви; не показује се где је права суштина зла. Тестаментарна књига коју бих волео да напишем била би она која би обухватила све то што ме је читаво ово време, ових педесетак година, вукло да пишем. То је, заправо, тај покушај да откријем где је извор зла. Јер, толико зла има – од овога свакодневног зла до великих, масовних стратишта и зла у метафизичкој равни...

Хана Арент је присуствовала суђењу Ајхману у Јерусалиму и после тога је написала чувени текст који је наишао на различита

тумачења; неки су га њени пријатељи веома критиковали. Она је рекла да је зло банално. Каже: „Ја после холокауста нисам могла да спавам јер сам помишљала да је зло метафизичко и да ће се стално нека врста холокауста, можда на неком другом месту, понављати. Ако је зло метафизичко, значи да је стално присутно. Онда сам видела на суђењу Ајнхајма. Па он је обичан један бирократа, бирократа смрти, човек који је био задужен да прави спискове, да издаје наређења, да организује транспорте." Каже: „Ја сам схватила да је зло банално и да се не може или не мора понављати." Ту тезу су напали многи њени пријатељи. И ја мислим да то није тачно, да је то речено више да би она саму себе смирила. Јер, били смо сведоци да је и после Другог светског рата било геноцида, и још их увек има, и зло се понавља и понавља. Е сад, да ли је то метафизичко зло или нека друга врста зла... чини се да се не може открити природа зла. Проблем је што је тешко открити и природу добра. Име хебрејског бога не сме да се изговара, оно што се о њему говори јесте да је он истовремено и добро и зло, у њему је сједињено и добро и зло. Значи да у природи добро и зло постоје сједињени. Али, ако је тако, зло није банално. Онда оно јесте метафизичко, изгледа да без зла нема ни добра, и онда то може унети стрепњу у наше животе.

У роману Сан о љубави и смрти *постоји тема која је свима нама историјски врло блиска, позната, и имамо на делу сукоб два морала. Са једне стране је морал нацистичке идеологије, који се у интерпретацији развијеној у роману, своди заправо на један дарвинизам, дакле на тезу о опстанку најјачих, на разликовање између више вредних и мање вредних бића, а са друге стране, јудеохришћански морал. Да ли можемо, у том контексту, да чујемо нешто о историјским чињеницама? Колико је познато, удружење које помињете а везано је спровођење нацистичких експеримената управо у складу са идејом стварања натчовека заправо је било на историјској сцени активно и јесте чинило злочине у име те идеје.*

То ништа није измишљено. Нацисти су имали посебну екипу која је истраживала паранормално и која је веровала да ће открити неке тајне које су записане у рунама. То је постојало, апсолутно. А онда, с друге стране, еугеника, једна од дисциплина посебно развијених у нацистичкој Немачкој, била је званична доктрина.У Нирнбергу се судило тој доктрини, а она је била заснована на Дарвиновим тезама да побеђују само најјачи и да најјачи опстају. И то је било узето као основа за однос према источним народима, према Јеврејима итд. Тако се све може извитоперити. Није Дарвин за то крив. Крива је буквална примена такве врсте науке. И све оно што сам написао у *Сну о љубави и смрти*, роману који се састоји из

два романа, у основи је тачно. Мислим да је то важно у литератури, да није добро измишљати ствари које немају неку реалну основу. Права одлика добре фантастике, као што је рекао Цветан Тодоров, који је сјајно анализирао шта је то фантастика, јесте да она почиње у неким реалним околностима, стварним околностима. Ви морате човека убедити да је то могуће, а онда, како се ствари развијају, одједном почињу да се догађа нешто што није од овога света. Али, ви онда морате оставити увек неко прозорче, нека враташца за тумачење, а то значи да је можда у питању лудило, да је можда у питању нешто што се може објаснити стварима овоземаљским. Али, ако читалац не може да фантастично да објасни ни на који начин, онда се то претвара у лажну литературу, у неку врсту лажи. Значи, увек морате бити на неком тлу стварности. И научнофантастични романи полазе увек од неке ситуације која је земаљска, без обзира да ли се ради о освајању других планета, о односима виших и нижих створења итд. Све то има неко своје утемељење у стварном животу. Кад не би имало, не бисмо могли да читамо, не би нас занимало, излазило би из оквира нашег интересовања. Покушавам заправо да кажем да и ја исто тако свему што пишем тражим прво уземљење, истинитост од које полазим, а после читалац то може развијати у разним правцима.

Сан, љубав и смрт јесу заправо три велике теме у Вашем делу, теме којима се бавите откада сте почели да објављујете. Када је реч о односу Ероса и Танатоса, дакле, двеју сила које нису само силе које покрећу појединце, него, како схватамо читајући роман Сан о љубави о смрти, принципи на којима почива универзум – они су оличени кроз смисаону слојевитост и кроз један маштовит заплет у ликовима двоје људи. Али није први пут да се тај мотив трагања за мртвом драгом или тај орфејски моменат одласка у земљу мртвих љубави ради појављује у Вашем делу, па би било упутно рећи нешто о односу тих чинилаца и о Вашој пасији када је реч о њима.

Тај роман је омаж једном врхунском делу јидиш литературе. Постоје две велике теме у јидиш литератури. Једна је тема Дибука, злог духа, демона. Кад човек умре, па његов дух, који га напушта, не може да прође кроз небеса јер су се затворила, онда се он усељава у неко друго створење и почиње да га мучи, постаје његово друго ја које надјача стварно ја. А то је заправо прича о егзорцизму. То је постојало у западној књижевности. И имате другу врсту приче, то је прича о Голему. То створење је направљено од глине, а пошто су изговорене речи кабалистичке, оно је оживело и живело је неких десетак дана. То је прича о Франкенштајну. Овде сам ја ту легенду о Дибуку на неки начин прерадио, али то је мој омаж

једној великој драми написаној на јидишу, драми *Дибук*. На крају крајева, књижевност је на неки начин крађа и прекрађа мотива. Имате право да позајмите, немате право да препишете, стално се врте једни те исти мотиви, али ви покушавате да дате неки нови дух, неки нови смисао. Борхес је рекао да сви писци пишу једну велику, заједничку књигу за Вавилонску библиотеку. То је на неки начин тачно. Јер, нема писца који лебди у ваздуху, који нема везе ни са једним другим писцем, ни са једним другим књижевним покретом, који је сам за себе довољан и кога можете објаснити само њим самим.

Када се као аутор позиционирате, колико пишете из сопственої времена, из комплетне друштвено-политичке, интелектуалне климе присутне у одређеном моменту?

До деведесетих година нисам имао тај проблем, нити сам га себи постављао. Међутим, деведесетих година, када је почела ова наша гужва, хаос, мени је било просто непријатно да пишем фантастику у време када све око нас гори, кад се догађају велики злочини, и писао сам текстове, ангажоване, врло ангажоване, врло критичке за *Feral tribune*. То су новине које су излазиле у Хрватској, али које су окупљале све писце из бивше Југославије који су били против национализама. Ја сам то шест-седам година редовно писао, као и за *Radio France international*. Кад се све то завршило, наравно, мој поступак се мало изменио и сад се све више, не остављајући, не напуштајући сасвим фантастику, ближим ономе што је ипак више овај живот, наш, који живимо. И ово моје истраживање зла управо иде ка томе да напишем један роман који ћу сместити у наше време. Дакле, време и догађаји утичу на писца, и те како утичу. Кад осетите да постоји нешто страшно јако, нешто што обележава ваше време, не можете мимо тога ићи. Романи Мирка Ковача су такође дубоко уткани и у наше време. А и он је био један од писаца који је писао за *Feral tribune*. Бора Пекић је посвећен питању анализе српске грађанске класе. То је његова област, али има и низ романа који су исто тако везани за време у којем живимо. Не може писац избећи, како год хтео или покушавао, да пише о свом времену. Некада је то присутније, некада је мање присутно.

Знате шта је највеће проклетство писања? То могу да кажем сад кад сам толико година у тој професији... То што увек кад седнете пред хартију да пишете, или за компјутер, ви сте увек почетник. Нема ту бивших заслуга. Или ће ваљати или неће ваљати. И верујте ми, сви ови писци које сам спомињао, одлични писци, имају много рукописа које су написали и бацили. Једноставно, ви сте почетник, увек сте почетник. Кад крећете у нову причу, кад крећете

у нови роман, као да први пут пишете. То је празан лист, то је бео екран и ви то сад морате попунити, а можда нећете умети, можда нећете знати. Увек сте у ситуацији да ће можда тај труд који улажете, то време које улажете, да ће то све отићи у неповрат и да ништа из тога неће проистећи.

Драматични продори луцидности и визионарски моменти код Вас су често везани за стања померене свести и расцепе душа или за стања која одударају у сваком смислу од нечега што је по конвенционалним критеријумима нормално. У поглављу романа Ходочасници неба и земље *које се зове* Кула лудака *управо су чувари затвора, односно чувари несрећника затворених у тој кули, представљени као они који су стварно луди, дакле као они којима, ако бисмо то пажљиво поставили, мањка спознаја, широкогрудост, визионарство. Шта бисте рекли о односу, условно речено, лудила и стваралаштва?*

Ја мислим да у стваралаштву увек има нешто лудила. У лудилу се отварају неке пукотине, неки простори кроз које можете видети неке непојамне дубине, нешто ужасно, можда нешто застрашујуће, можда и неку истину. Моја асоцијација је била на бродове лудака, који су постојали у средњем веку и на које су разне државе товариле све оне за које нису знали где да их склоне; ставе их на брод, пусте их куда ће их брод однети. Лудило је болест, а истовремено има и научника, има психолога, психијатара који тврде да лудило није та врста болести на коју мислимо, него да је то једна померена свест. И у тој помереној свести ви можете избећи оно што је реалност и отићи у оно што се назива оностранo. Зато мене занима то оностранo, шта год то било. Може се оно јавити у различитим видовима.

Када се присећате тог периода интезивне комуникације, дијалога, размене искустава са својим пријатељима писцима, заједничког односа према стваралаштву, и када тај период поредите са овим што данас нуди књижевна сцена, шта бисте рекли имајући у виду своје комплетно искуство романописца, приповедача, сценаристе?

Мирко Ковач је негде написао да смо ми, ови спомињани писци, последњи диносауруси једног схватања књижевности. Много се тога променило. То је било шездесетих година кад смо почели да пишемо, када је телевизија била тек у повоју. Постојао је само експериментални телевизијски програм, који су људи гледали у излозима – био је један телевизор, станеш пред излог, мало гледаш... Компјутер... па то нико није сањао, у машти није могло да се замисли да ће се појавити интернет. И наравно да је све то променило однос према књижевности. Сад се јављају разни други облици књижевности, нпр. блоговска књижевност... А класична књи-

жевност – ја мислим да се то тешко сад може и писати. То је једна велика, крупна промена. Ми још нисмо свесни њених домета. И увек нам изгледа, старијим књижевницима, међу које ја спадам, да је то пропаст књижевности. А није тако. Ја наводим стално једну анегдоту. У старом Египту, када је успостављена писменост, кад су почели да бележе на папирусу, фараони су говорили да ће то бити пропаст Египта јер нико неће ништа више напамет учити. Дотад се све учило напамет. Рекли су: сад кад се све може бележити, људи ће оглупавети, неће бити потребе да се учи било шта. Па није се то догодило, напротив, цивилизацијски скок се десио. То се догодило и са радиом, то се догодило и са телевизијом, то се догодило и са филмом. Све те новотарије мењају на неки начин свест, али затварају нека врата и нека нова врата отварају. Ја се не бих усудио да прогнозирам шта ће бити са књижевношћу, ја мислим да ће она постојати и даље, она само мења своје облике. Ја нисам присталица блоговске књижевности, нити ме она занима, али данас можете поставити свој роман, своју збирку прича негде на интернет, доћи ће до много више људи него да објавите у неком издавачком предузећу у 500 или 1000 примерака. Вероватно ће те две врсте књижевности упоредо постојати. Оно што мене мало онеспокојава јесте трка за профитом. Погледајте, данас нема књиге на којој не пише „ремек-дело", „велико дело", „најбоље дело икада написано"... Онда узмете, почнете да читате – не ваља ништа. Али је сад интерес сваког издавача, а скоро сви су издавачи приватни, да прода ту књигу. И он ће написати на корице шта год хоће и преувеличаће шта год хоће. У том смислу мислим да држава мора много више да брине о својој култури, да није смела да угаси „Просвету", БИГЗ, „Нолит". Зашто? Зато што су то била велика предузећа где се водило рачуна о критеријумима. Кад објавите у „Просвети" или у „Нолиту", ви сте писац. Али ту су била уредништва састављена од озбиљних критичара, који дело одаберу и стоје иза њега. Онда, водило се рачуна да се светска књижевност представи у неком континуитету. Сад то немамо уопште... Појави се ту и тамо неки приватни издавач... Ови млађи писци, млађи читаоци губе ту врсту континуитета који је моја генерација имала. Јер је било јако важно преко тих класика доћи до неке модерне литературе. Али, не можемо ништа предвидети до краја, неке ствари се мењају, ви мислите да је пропаст ту на видику, онда се нешто догоди, заокрене се, крене се неким другим путем. Нисам ни песимиста, нисам ни оптимиста. Једино ми је жао што оно што сам волео и што су волели моји пријатељи – та врста књижевности – полако нестаје , ишчезава.

Ко воли књигу, тај воли књигу! Ја сам са књигом одрастао и књига ми је много помогла. Док год имате интересовања да читате, не морате ни писати, живи сте. Оног часа кад изгубите интересовање за књигу, за читање, онда паднете у неку депресију, то је онда нека врста краја.

Постоји једна таоистичка прича која говори о мајстору који је добио од цара задужење да направи кутију, али да одлучи каквог ће она бити дизајна, а цар ће накнадно одлучити да ли му је прихватљива или не. Мајстор се, по тој причи, повукао у шуму, и медитирао је све дотле док из његове свести није ишчезла било каква помисао на похвалу, на славу или на позитиван исход сусрета са царем. Резултат је био фасцинантан, цар је био одушевљен, а кутија је била најлепша која је икада направљена у царству. Читава та прича носи дубоку симболику. Да ли Ви као писац бивате вођени, док пишете, мишљу о томе на какав ће одзив наићи Ваше дело?

Можете замислити само једног читаоца. Борхес је написао, кад је објавио своју прву књигу *Маштарије*, и кад су му рекли да је продато десет примерака: „Ја сам ишао узбуђено улицама Буенос Аиреса и питао сам којих су то десет људи, могу једног замислити, не могу десет." Сличан исказ има и Кафка. Према томе, Ви пишете за једног замишљеног читаоца, а ја мислим да јавна појављивања за писца нису богзна како добра јер сви се разочарају кад виде писца. Много га другачије и боље замишљате, поготову ако волите његову литературу кад сте га читали. А похвале... увек се осећам помало непријатно, али ми је драго кад видим да је неко пажљиво прочитао и да лепо тумачи. А оно што највише значи (ту сам се консултовао и са неким својим пријатељима, они мисле то исто) – одете негде богу иза леђа, у неко мало место где постоји нека мала библиотека и где дође десетак посетилаца, а онда вам после књижевне вечери приђе неко са вашом књигом и ви видите – свака друга реченица подвучена. Нашли су тај читалац или читатељка нешто што њима много значи, ту у некој пустоши где су сами, и схватате да има негде неколико људи којима то што пишете значи много више него што ви замишљате да може значити. И то вас онда одједанпут охрабри, видите да имате три, четири, пет правих, добрих, верних читалаца и да је то довољно и да ништа више и није потребно. И будете задовољни. Мислим да постоје ти ретки тренуци задовољства кад сретнете такве особе.

Одакле фасцинираност мотивом путовања? Јунаци се срећу, путују, свако има неку своју мисију, свако од њих на свом путу исприча оном другом неку причу, нешто што је за њега било судбоносно.

Једноставно, мени је путовање најсличније приповедању. Путовање је, исто као и приповедање, покрет кроз простор, кроз време и успостављање неких односа између људи који заједно путују, при чему свако од њих прича неку животну или неку другу причу. И то је, по мом мишљењу, за оно што ја желим да кажем најбољи облик казивања.

MONS AUREUS

БЕСЕДЕ

Мило Ломпар

СВЕТОСАВСКА БЕСЕДА

Како можемо довести у склад наше осећање времена и нашу окренутост Светом Сави? Недовољно је препознати знаке прошлости. Нужно је открити их унутар повезаности историјских ствари које доводе до садашњег тренутка наше мисли. Тај се тренутак у много чему опире подсећању на оно што је прошло. Јер, безброј дневних титраја обухвата нашу пажњу, заводи нашу осетљивост, испуњава наша очекивања. Наше знање о прошлости и традицији није довољно да објаснимо тајанствено присуство личности у историји, нити да препознамо смисао њеног потврђивања унутар стихије савремености.

У Савиној биографији очитује се неколико прекретничких тачака српске историје: његово одлажење у манастир, подизање Хиландара, тренутак када је дошао да мири око власти завађену браћу, тренутак када је – после добијања аутокефалности цркве – стигао у земљу да као први архиепископ створи црквену организацију. То је пут *општежитеља*.

У Савиној егзистенцији, пак, можемо потражити онај тешко достижни склад између *мишљења* и *сведочења*, напор човека да своју мисао учини обавезујућом за свој чин, утврди своју наду истрајношћу сопственог чекања. То је пут *самотника*. Он има два вида. Није то само пут у самоћу, у одвајање од ситница свакодневице, у промишљање онога што расветљава егзистенцију, пут готово обавезујући за сваког мисаоног човека, већ је то, у исти мах, пут ка свакодневици, урањање у неизбројиво мноштво обавеза и одлука, компромиса и изазова. Јер, само се на том путу може опазити саветодавац владара, дипломата, први наш законодавац, народни учитељ, просветитељ, утемељитељ великих општежитељних манастира и испосница, посвећеник њиховог уметничког украшавања, проналазач најбољих мајстора који ће их живописати, саветодавац за избор мотива и сижеа који ће бити представљени на фрескама.

Повест о Светом Симеону почиње од оног часа када историјска личност великог жупана напусти историју, искорачи из времена, пошто се тек тада оно одиграно у историји, што је засновало средњовековну српску државу, преноси у нешто трајније. Ту повест отпочиње својим приповедањем Свети Сава, он обликује ентелехију Немањиног живота. Као путоказ и узор властитом оцу, као пример који поштује остарели жупан када се одрекне престола и оде у манастир, Сава бива већ за свога живота постављен у близи-

ну култа који ће – по његовој смрти – заузети средишњи положај у читавој средњовековној Србији, да би се у наредних пет векова све градило на темељима које је он поставио.

Али, има у тој повести понеки моменат који – премда и сам стилизован у духу средњовековног доба – назначује универзални моменат самотништва. Открива га реченица која описује Симеонове предсмртне сате: „И подигавши руке своје блажени, положи их на врат мој грешни, и поче плакати жалосно." Осамостаљују се те очеве руке, остају у свести, трају у приповедању, да постану константа и неочекивано се пронађу у модернистичкој палети приповедања о сину и оцу: премда је реч о делима различитих поетика, класично и модерно присуство свести о оцу чини их дубински сродним.

Јер, у роману *Ако те заборавим, мој оче* читамо: „Видим у очевим рукама нож, калемарски, реже кору на смоковој грани, одвајајући је од дрвета (стабаоце је бијело, као кост), а брат му додаје пупољак и липову лику, којом умотава калем и рану на грани." Проблесак сећања на оца, на руку која умногоме запоседа целу успомену на лик убијеног оца, непрестано поновно долажење очеве руке у свест остарелог сина представља онај мотив који се у приповедању сврховито понавља. Јер, он обележава симболичко обогаћивање у повести о оцу. Али, он открива како постоји правилност једне врсте приповедања, јер и у *Декартовој смрти* читамо: „Отац опет није имао лице: био је само та рука, са два пружена прста, и са тим комадом порцелана." И тај се мотив понавља. Шта спаја ова два фрагмента?

Иако проистичу из различитих поетичких уверења, иако су их исписала два идеолошки потпуно супротстављена писца, спајају их синовљев сан о оцу, патетична дикција која отискује трагички интензитет и припадност истој књижевности: српској. Читав сплет историјских мотива – веома важних – припада хоризонталном следу људи, догађаја, чинова, временâ. Само, међутим, онај тренутак у којем син *види* оца припада вертикално-духовном покрету: то је тренутак напуштања хоризонталног кретања у корист вертикалног издвајања у *личност*. У том часу човек добија судбину. Јер, нема судбине без *личности*. Нити *личности* без Оца. Као што оца нема без сећања на њега.

Тако и кратке реченице Савиног приповедања могу сугерисати тешко и испрекидано самртниково дисање: као и загрцнути дах једног човека који изговара свој вечни, позни, предсмртни солилоквиј о оцу. Јер, „све је мени предао отац мој, и нико не зна сина до

отац; нити оца ко зна до син и ако коме син хоће казати." (*Матеј*, XI, 27)

Шта бисмо, дакле, могли издвојити из Савине замршене и узорне животне путање и поставити у обавезујући однос са модерним животом? У којој би се тачки могли дотаћи различити хоризонти наше културе, испресецане тешким оковима ропства и пада, настојања и постигнућа, у чудној међузависности пораза и очекивања? Та култура је неколико пута направила толико оштре заокрете да је увек изгледало да у њој све изнова почиње и да се у њој све неповратно завршило. Испод сваког таквог привида, опстајале су живе нити једне скривене и јединствене свести, испуњене снагом преображавања и повезивања наизглед неспојивих светова духовности и хероике, мистичности и реализма, апстракције и телесности. У ком тренутку, на ком месту, у ком свету, виртуелном или стварном, измаштаном или доживљеном, Свети Сава не представља фигуру једне узвишене монументалности, окамењене и неме, завештане традицијом, већ обележава живот који додирује саму срж наше осећајности? Да ли је уопште могућ тај тренутак?

Том чину припада Савина борба са Стрезом. Њена историјска подлога прекривена је средњовековним приповедним облицима. Јер, Стрез – који је наумио да освоји Савину и Стефанову отаџбину – није описан као пуки насилник, као неосвешћено простирање силе. Он, наиме, „ако и злоуман, бејаше благородан", „беше веома славан због храбрости". Овде уочавамо карактеристичну *спиритуалну* перспективу: зло има своје племенито порекло. Нешто од тога остаје сачувано у *Лучи микрокозма*: у гигантској фигури *палог анђела*. Управо то показује колико је његов пад велики, колика је величина скривена у сили која нагони на пад. Та сила је двострука: спољашња моћ зла која опседа човека и унутрашња моћ зла која га преобликује. Стрез се изнутра мења, јер се „показа [...] убица [...] и немилостив, јаростан и некротак и веома бешчастив": „његово весеље смрт беше човечја". То је стаза на којој зло које опкољава човека постаје зло у њему, да би он сам – на крају тог пута – постао зао, па „такав, овако је чинио, јер се у своју снагу и у тврђаву висока камена [...] уздао". Овде је назначена карактеристично *психолошка* перспектива: очитује је *хуманизовано зло*. Сава се суочио са једним изазовом који ће у српској култури добити свој трајан вид: спој фигуре *палог анђела* и *хуманизованог зла* открива да је на делу *радикално зло*.

Његов начин да одговори на овакав изазов није био крут нити из једног лива, јер је у суочењу са Стрезом покушао да га „поучи многим слатким Божијим речима", па је потом покушао да га опо-

мене некадашње љубави, чак и да му се додвори. То су све вештине избегавања страхотних последица које радикално зло оспољава у историји. Једна дипломатска вештина у избегавању зла, једно кривудање предлога и разлога испунили су Савино опхођење са радикалним злом. То је важно опазити у часу када ништа није помагало и када је све постајало безнадежно.

Тада се одиграо преокрет. Стрез је умро од страхотног сна који је уснио и од којег је успео да исприча само најзнатније: „‚Неки страшни младић по заповести Савиној' – рече – ‚на спавању је на мене напао, и извадивши мач мој њиме прободе срце моје.'" Стрез је умро од унутрашњег развијања сила зла. Радикално зло стигло је до свог природног смештања у срце света: његов мач – симбол моћи која се распростире по свету – није могао застати пред срцем које је било непрободено, макар то било и срце које је хранило руку што је држала тај мач. Савина молитва доводи зло његовом извору, јер је он открио – у часу када је одлучио да се супротстави злу – да поклапање спољашњег и унутрашњег зла доводи до његовог самоуништења. То би био средњовековно-спиритуални одговор на питање о злу. У песничкој замисли *Луче микрокозма* нагласак је постављен на продор божанствености у личност на крају *Луче микрокозма.* Каква је то личност? Она у себи, за себе, на начин самотника опозива грандиозно замишљену фигуру *палог анђела*.

Већ нам то открива колико српска култура не понавља само наслеђене обрасце него их испуњава новином. Шта је подстакло Саву да се супротстави злу? Која је брига, или љубав, водила његово настојање? „Састрадаше и душом за отачаство, и био је у скрби за народ свог племена, јер помишљаше како је у сукобу многога оружја немогуће да прође без смрти многих, а нарочито оних који се с топлом вером и усрдно боре." Ова љубав за отачаство представља чин културе који можемо пронаћи испод пера оних који су, попут Доситеја, често поимани као потпуна супротност светосавском просветном предању. Упркос агресивним видовима његове критике монаштва, упркос неоправдано великом поверењу које је он полагао у човеков разум, остаје велики и трајан удео његовог дејства у нашој култури, са његовим поступцима, са често неосветљеним менама његове мисли, попут преласка из космополитске у националну просвећеност.

Тренутак је био *самотнички* и испуњен скривеном симболиком: аутентични човек просвећености, несклон било каквој искључивости, по природи благ и толерантан, нагнут над каталогом који је сваки студент Универзитета у Халеу требало да попуни, уписује своје податке: Demetrius Obradovics aus Serbien. Како можемо ра-

зумети овај историјски траг? Да ли то значи да је овај непознати студент, пореклом из Чакова, из Баната, поданик Хабзбуршке монархије, који на својим бројним путовањима никада још не беше походио Србију, уписао лажне податке? Да ли је некога хтео да обмане? Варају ли нас историјски записи и трагови на овакав начин? Или је обмана скривена у самој природи чињенице, која је – како вели Ниче – глупа као теле? У години 1783, када је настао овај историјски запис и архивски траг, ненамењен било каквој јавности, нигде није било те државе, ни царевине, ни краљевине, нити деспотовине, она више није била никакав појам, као гранична турска провинција ни географски није обухватала расути народ. Да ли је то био дубоко ирационални гест једног духа који је уживао да буде обасјан светлошћу разума?

Тај запис, настао испод Доситејевог пера, што је најбољи доказ да је био очишћен од сваке ускогрудости, постоји као траг једне дуготрајне, невидљиве и *еѓзисшенцијалне* доследности. Био је то скривен и неприметан знак да су они потпуно непознати људи, загубљени у тами времена, у кривинама непроходних путева, скривених и пљачканих манастира, у дубоким и тамним шумама, успели да сачувају нешто битно: ти незнани дијаци који су – осветљени трепетом жишка у кандилу – преписивали средњовековне записе, посланице, летописе, житија, који су тек понегде на ивицама својих на пропаст осуђених књига, успевали да оставе само своје име, беху, дакле, успели да очувају и пренесу кроз XV, XVI, XVII век, духовно-историјску свест о Србији. Та мисао постоји и код Орфелина и код Рајића, она истрајава на многим страницама исписаним рускословенским језиком у XVIII веку, али тек у дубокосежном и потпуно приватном гесту овог сасвим друкчијег човека од њих, који је сав био прожет мислима властитог доба, који је био несклон манастирима и монасима, који је био одушевљен школама и пријатељствима, који није ни на мах био изгубљен у маси других људи и народа, већ потпуно спокојан међу њима, настаје метафизичка симболика једног потпуно приватног *чина*: на најудаљенијој тачки сваког очекивања једна мисао добија своју основу, јер добија свог јемца у самој личности.

Та Србија из које је дошао Доситеј, иако никада пре у њој није ни био, била је земља очувана и створена унутар једног дугог и симболичног памћења, оличена у културноисторијској свести коју је баш човек новог доба, у много чему склон да прихвати његове вредности, утиснуо у свој запис. Доситејев потоњи долазак у Србију, као сусрет тог у јозефинском смислу образованог човека, великог књижевног путника, са средином која је била епска, убилачка

и хаотична, представља, отуд, неминовни обол овој тако невидљивој доследности, па је знак да се испод човека путовања и културе, човека који оличава сав значај западног духа за нашу духовну формацију, негде на дну, пронашао човек повратка, човек сусрета са својим памћењем: он је ступио на неизбежну стазу која човека наводи да се сретне са собом. Јер, Доситеј је *aus Serbien* или није Доситеј.

То је онај Доситеј који – као и Свети Сава – „састрадаше и душом за отачаство, и био је у скрби за народ свог племена". Он – упркос свим настојањима – не може бити узет као пример за модерну идеологију која нам намеће формулу: просвећивање и модернизовање државе уместо српских националних права. Јер, то је лажна дилема. Она је историјски опозвана Доситејевим преласком из космополитске у националну просвећеност. Субверзиван је, наиме, само онај став који оспољава национална просвећеност: премда није ни основно, ни најважније, ни најсуштинскије људско опредељење, национално опредељење је човеково *конститутивно* опредељење. Зар о субверзивности тог става не сведочи сазнање о томе шта је, у време првог устанка, аустријски конзул у Букурешту записао о Доситеју: „Мржња коју он гаји према Аустрији безгранична је; он се труди да своју мржњу усади не само код свију српских старешина, већ и код њихове деце као директор школа и код целог народа." Да је била реч о политичкој процени, видимо по томе што је варадински војни заповедник барон Симбшен, јула 1808, издао наређење пограничним властима да Доситеја могу убити када се прилика укаже. Као отеловљена *модерност*, Доситеј је био просвећен и националан и субверзиван. Септембра 1810, на скупу у Врањевшници, на којем је одлучено да се иде са Русијом а не са Аустријом, Доситеј је био међу онима који су ту вест пренели команданту руске војске у Влашкој. Зар је Доситеј био мање космополита зато што је у конкретној историјској ситуацији реално процењивао опасност која је Србији долазила са Запада? Зар његов дух баш у тој процени није откривао свој просвећени и рационални карактер, своју неподложност митовима, што је све тако снажно отиснуто у његовом делу?

Све оно што се противи нашем националном саморазумевању тежи да изазове две реакције подједнако пожељне за оне који поништавају вредности српског језика и српске историје и подједнако погубне за нас којима је запало да пронесемо свест о том језику и том народу кроз време у којем је једну несрећну власт комунизма и неокомунизма заменила власт транспарентне таме. Јер, „сада је ваш час и власт таме." (*Лука*, XXII, 53) Те две реакције су потиште-

ност и агресивност. У оспоравању транспарентних прогонитеља неће бити од помоћи никаква резигнација, никакво одустајање од теме, никакво приклањање злим волшебницима. Никаква, дакле, потиштеност. Али, не можемо се приклонити агресивности, па равнотежу између онога што је модерно и онога што је наша традиција можемо пронаћи у поштовању историје и у схватању знакова времена у којем живимо.

Поштовање историје подразумева свест о себи у историји, извесну изузетост из времена и спремност да се оно што је било сопственим постојањем преведе у оно што јесте. Разумевање знакова времена значи и спремност да се човек супротстави нови промотерима вредности који тврде да су све вредности, сва настојања, чак и смисао човекових поступака, смештени у схватање живота који је трошење и расипање, нешто што постоји само у овом тренутку и никада више, нешто што носи у себи потпуни заборав: заборав других, заборав времена, чак и самозаборав. Тада може настати све: и нови народи, и нови језик, и нова историја. Јер, нема више питања: какви су то народи, какав је то језик, каква је то историја?

Разумевши знакове времена, ми се, дакле, супротстављамо нихилистичком поимању човека који се исцрпљује у савремености и сведочимо о култури као могућности превазилажења савременог тренутка. Тако је Иво Андрић одредио Његоша: „Његош је први владалац Црне Горе који је до у појединости упознао тај ‚просвјештени свијет‘, који је схватио да се његов народ, као и он сам, налази пред тешким задатком: да стече културу, а да се не изгуби у њој, него да остане оно што је: културан, али свој.”

*(**Светосавска беседа** изговорена на Свечаној академији поводом XXVI смедеревских светосавских свечаности 26. јануара 2015)*

Кнут Олдеіард

ПОЕЗИЈА: ИЗРАЗ ДУХОВНЕ СТВАРНОСТИ УНУТАР ПРИЧЕ

Ваша екселенцијо, представници Града Смедерева и локалне управе, господине Драгојловићу и остали чланови Комисије за доделу награда, даме и господо!

Ганут овом великом чашћу, желим да изразим своју најдубљу захвалност за *Златни кључ Града Смедерева* који ми је ове године додељен. Учинићу то кроз кратки осврт на своју поезију, за коју сам управо добио ово високо признање.

Оно што ми непрекидно постаје све важније у мом скоро педесетогодишњем песничком искуству јесу одговори на питања: где, када и шта?

Тиме желим да саопштим следеће: све више развијам својствени духовни конкретизам, што није само други израз за социјални реализам. Не, моја поезија је веома далеко од социјалног реализма, али ја са социјалреалистима делим интересовање за чињенице – настојање да песма садржи што је више могуће чињеница.

За моју поезију се говори да је то духовна поезија, и то је тачно: ја верујем у нешто што постоји иза видљиве и мерљиве свакодневице и то настојим да изразим.

За моју поезију се такође каже да је то уметност приповедања. И то је тачно. Ја причам приче, неретко у дугим песмама које подсећају на новеле или се чак приближавају роману.

За моју поезију се говори и то да је то локална поезија, а огроман број мојих песама је смештен у мом малом родном граду, у пејзажу западнонорвешког фјорда, далеко од великих светских градова. Да, и то је сасвим тачно.

Према томе, да закључим: оно што мислим да је за мене као песника важно јесте да се озбиљно односим према питањима где, када и шта и да то јасно и гласно саопштим читаоцу.

Како је могуће све ово искомбиновати?

Чини ми се да ми то постаје све лакше: управо као што је и идејама, мислима и сновима потребно тело, конкретно тело, да би могли да живе. Особа коју именујем. Ја веома често користим имена у својим песмама да бих читаоца уверио да је реч о нечему стварном и о некоме ко постоји – да то није само „поезија".

Како објаснити духовне реалности? Теолози и филозофи прибегавају својим академским изразима. Неки песници то такође чине, али је резултат увек – или најчешће – лоша поезија. Моје

решење је да у причу уградим духовну стварност, налик на библијске параболе, или можда на неке бајке или митове. Тада ће се духовна стварност појавити унутар приче и бити концентрисана у њој.

Такође, веома често користим стварне приче, али тада строго водим рачуна о томе да причу препричам на свој начин, да бих спречио да духовна истина ишчили на путу од тренутка настанка песме до читаоца којем се саопштава.

Неколико речи о месту: убеђен сам да је градић Молде на западу Норвешке сâм центар света и свемира. Зато што је тамо за мене настао живот, тамо је сунце први пут засијало, тамо су се родиле љубав и мржња, настала је поезија и рад и тамо су људи живели, надомак великог океана, под веома високим и стрмим планинама.

Да ли ја заиста тако мислим? Да, да и да! Зато што је све што могу да вам саопштим само моје искуство. Тамо је живот дошао к мени, као новорођенчету, тамо сам први пут угледао сунце , чак су се и звезде на небу први пут тамо појавиле.

Дубоко верујем да, уколико будем веома прецизан у опису сопствених искустава и сопственог природног окружења, утолико ћу вам дочарати и ваша искуства и пејзаже. То је једноставно зато што сви ми имамо место у коме смо рођени и где смо створили свој свет.

Искључиво кроз уско локални приступ могу да достигнем универзалност у својој поезији.

Само именовањем ствари, створења и појава њиховим појединачним именима и називима могу да отворим читаочеве очи и учиним их пријемчивим за њих. Као млађи песник, писао сам о птицама, звездама, рекама итд. Сада, као искуснији песник, птицама и свим стварима дајем име: сада пишем о врани или галебу, о планетама, именујући их, о реци која се зове тако и тако итд., итд.

Тајна поезије лежи унутар веома локалног и конкретног. Често највеће ствари живе у веома простим грађевинама.

Још једном вам се захваљујем за велику част указану ми тиме што ми је додељена најзначајнија песничка награда у Србији. Знам да је читав низ великих песника добило ову награду пре мене, због чега се осећам смерно и нисам сигуран да сам је вредан.

Такође је дивно добити награду овде, у Смедереву. За мене, Смедерево није само град већ је и симбол спремности да се боримо за наше културно наслеђе и против сила деструкције. Иако данас то није тако велики град, за њим је славна историја града који је у 15. веку био последња престоница независне државе Србије, пре отоманских освајања.

Ми, песници света, боримо се за слободу и против угњетавања, не пушкама и мачевима , већ речима. Не убијањем других људских бића, већ показујући у нашим песмама и причама да смо сви ми браћа и сестре. То је можда и најбољи начин за грађење мостова разумевања и мира.

*(Беседа поводом уручења награде **Златни кључ Смедерева**, изговорена 15. октобра 2014. године на 45. међународном фестивалу поезије **Смедеревска песничка јесен**)*

MONS AURE

ГОДОВИ

Воја Марјановић

НИКОЛЕТИНА БУРСАЋ ИЛИ БОСАНСКИ ВОЈНИК ШВЕЈК

Поводом тридесет година од смрти Бранка Ћопића (1984–2014)

„Николетина Бурсаћ није било који Никола, но пластичан и жив лик борца и човека у коме су се испреплеле многе супротности да га одреде и животно усмере.[...] Николетина је, у ствари, страшни Ница, митраљезац голубијег срца, мек и осећајан младић иза чије грубе снаге лежи дивна људска племенитост, иза чијих заједљивих поређења и љутог ружења лежи и трепери узбудљива топлина истинске и дирљиво широке људске природе...”

Б. Новаковић

Иако је рат велико људско искушење, са мрачним и трагичним исходима, он је и панорама свеколиког људског понашања и доживљавања. Човек у рату не дели судбину само са собом већ и са другима, доказујући да су људи у страдању јачи и отпорнији, а победа њихова ближа остварењу. Човек у ратним вихорима не живи само у страху, нити у њему замиру исконске клице ведрине и наде, радости и срећних очекивања. У најсудбоноснијим тренуцима ратних катаклизми записују се анегдоте, певају песме, измишљају вицеви, досетке и поспрдне пасквиле. Таквим разведравањем психе човек се брани од сумаглица дима и убистава, убеђен да ће „дан слободе доћи” и „победа бити наша”.

Свестан таквих осећања, и Бранко Ћопић је рат и његове дане, људе и њихова понашања тако разумео. Доживљавао је себе као борца који дели судбину сабраће Крајишника, па се сагласно томе смрачивао, али и понајвише ведрио у данима ратних неумитности. По природи здравог духа, хумориста, из корена „крајишких шерета” и „личних поспрдала”, он је у галерији ратних ликова тражио и налазио такве типове који ће разведравати драму рата и чинити у њој сунчане обале живота. Поред ликова већ типичних за његову галерију земљака (Иличић, Насрадин-хоца, Мартин Пеулић, Јовандека, Веселица, пољар Лијан, Пепо Бандић и др.) изградио је и лик Николетине Бурсаћа, „митраљесца голубијег срца”, кога помиње још у причи *Успомене из дјетињства* као заштитника „који га

је бранио од безобразне и насртљиве сеоске дјеце док иде сеоским путем до школе".

По Ћопићевим изјавама, лик Николетине Бурсаћа, обликован у збирци *Доживљаји Николетине Бурсаћа* (1956), настао је комбинацијом више личности и прототипова, које је писац видео, осетио и доживео у рату. Иако оригиналан „неки Личанин", са огромним носем и фигуром која маршира колоном, или силуета поред логорске ватре, некада лична пишчева имагинација („херој Петар Кецман – Мукоња сахрањен на сеоском гробљу у Пчеларима"), Николетина Бурсаћ је лик који има нечег од Кочићевог Давида Штрпца и Симеуна Ђака, али и јунака из народних прича о Ери и Будалини Талу. Николетина Бурсаћ није, по Ћопићевом уверењу, био обичан некакав борац и човек: то је „својеврсни брђанин", „страшни Ница", човек „голубије нежности" и „незграпна отворена момчина"; он је и „командир са нахереном титовком" и „митраљезац који се чеше о зид као говече"; али он је и „атеиста", јер верује политичком комесару „да Бога нема и да га нико никад није видео"; Николетина је, затим, „мек и осећајан младић иза чије грубе снаге лежи дивна људска племенитост"; он је и човек „суровог срца", али и „страшни Ница митраљезац голубијег срца". По основним физичким и психолошко-карактерним својствима он је „дах саме природе, откинут комад планине и пашњака, животан и близак у свакој ситуацији, до краја доследан својим поступцима" (Б. Новаковић).

Разноврстан у окорелој, сељачкој, заосталој, примитивној и стихијној природи на тлу Босне – Николетина је послужио Ћопићу да покаже какви су људи Крајине кад се боре за „општу ствар", али и какви су у свим другим приликама, међу људима у рату, пријатељима и непријатељима, међу верницима и безбожницима, међу препаметнима и ученима, у друштву заљубљених и љубоморних, национално и верски завађених, међу стародревним и скоројевићима. И опет: какви су крајишки сељаци кад су кукавице и чанколизи, лопови и преваранти, кад су одани идеалима једнакости и правде, кад верују у слободу и човека.

Целу једну панораму карактера људи у времену рата Ћопић је осветлио у лику свога Нице: уз њега је ставио земљаке Личане, Кордунаше и Банијце, затим војсковође и „оне који праве нову државу"; ту су и лепоте природе, шумови и брзаци Уне, Сане и Јапре – али ту су и све војске које су крстариле Босном у време када се „царство мењало". Све то, цела Крајина, и све у њој, нашло се у колоплету живота и лика једнога човека, чији ход до слободе ниј

био пустоловина већ одисеја, у којој нема само патетичних акорда једног хероизма, већ и топлине хумора, људског смеха.

Прву причу о Николетини Бурсаћу Ћопић је написао одмах после рата (1945) под насловом *Суровo срце*. Већ у њој он свога миљеника приказује као човека „голубијег срца", јер, док мајка одлази кући са бојишта на које је донела храну сину, он „штити њену одступницу", срећан што је ратник и бори се за победу истине и правде. Пишући све чешће у то време о Николетини, Ћопић га је водио из теме у тему хумористичким заплетима у којима је лик његовог јунака добијао шире садржајне захвате. Описивао га је у улози предавача, борца који „држи предавање друговима о братству, па случајно описује мајку турску" (*Предавање о братству*); када се залаже за идеју атеизма, а сваког часа помиње Бога (*Обрачун с боіом*); када испитује „ко прави нову државу и владу", а њега мимоилазе (*Контрола у Бихаћу*); или када се осведочује на четној приредби, усред глуме његовог најближег друга Јовице Јежа, да је овај издајник (*Злослутна иіра*).

Николетина Бурсаћ није у Ћопићевој визији човек који „куршум користи као оружје у обрачуну с људима". Николетина је младић сажаљивог срца, он носи хумана осећања у души, жао му је човека и зато непријатеље Италијане спасава шаљући их с фронта у заветрину села, где ће мирно живети (*Љубав и љубомора*). Он не жели да мучи заробљене војнике окупатора: уместо да им се свети, пријатељски разговара са њима (о рату и власти, о победи и поразу), да би, на крају, осудио Швабе „што су замесиле велику несрећу међу људима", па зато сви трпе и пате (*Боі и батина*).

Пуну меру смисла да осветли унутрашње биће јунака Бранко Ћопић је испољио у приповеткама *Иіра* и *Митраљезац іолубијеі срца*. У првој, приповеда о симпатичном сусрету двоје младих: девојчице Ерне („лајавице", „ћурке", „ждребице") и Николетине негде ван бојишта. Сиже ове приче је „војевање осећањима", а не пушком и митраљезом. У младеначком прегањању, у скривеном емоционалном дуелу – описана је игра и потајна симпатија младости која се одупире рату а враћа читаоца осећањима која су хуманија и откривају лепоту наслућивања полова. Друга, пак, приповетка (*Митраљезац іолубијеі срца*), сличне је тематике: и овде је реч о љубавним наслућивањима. Њу испуњава општа радост партизанске чете у коју изненада као болничарка долази наочита девојка Бранка. Својом младошћу и женском привлачношћу она привлачи пажњу већине бораца, па међу њима и Николетине и Јовице Јежа. Поента Ћопићевог заплета и хумористичне игре је у лукавству између „нераздвојних другова", који сваки на својој страни осваја девојачко

срце. У овој причи нема сентиментално-романтичних сцена: она је елементарна, у њој се ерос буди природно, јер када је млада болничакра рањена, Николетина је њен први садруг. Док јој превија рањену ногу, засенио га је „крајичак свиле" повише њених бедара, који је „замаглио читав свијет пред очима" и Ница је „ухваћен као миш" пред истином пробуђених осећања. Разведравајући атмосферу рата и његову драму, Ћопић је, у оваквим и сличним причама, стварао антиратну литературу, довољно прихватљиву, снагом пронађеног мотива и ведрином животног витализма.

У причама о Николетини Бурсаћу, пронађеним у богатству ратних сумаглица, уз главни лик Ћопић је као допуну његове личности проналазио и друге типове. Ту су, у првом реду, нерадвојни друг и комично спадало Јовица Јеж и нешто виталнији и жилавији Танасије Буљ. У две приче о овим личностима (*Поиибија Танасија Буља*, *Повратак*) испричане су анегдоте о магловитој судбини и погибији Танасија Буља и његовом превођењу у свет мита и легенде и агонији тифусара Јовице Јежа и Николетине, који, изгубљени у простору и времену од тешке болести, ипак иду према својој Крајини, доказујући да се враћају завичају као победници и патриоте. Иако критика није Ћопића увек разумела у симболичним акцентима његове регионално крајишке родољубивости, она је умела да процени праве вредности оваквих тематских садржаја. Отуда се ове и сличне приче схватају етички и естетички чвршће, а писац у њима израста у инвентивног трагаоца за мотивима који се природно супротстављају рату, исто онако како се и живот супротставља тамним пукотинама смрти.

Ипак, основна и трајна вредност Ћопићевих прича о Николетини Бурсаћу садржана је у богатству хумора и његових облика као категорије смешног и комичног, прожетог и шеретским нијансирањем. Хумор је, иначе, био и остао Ћопићева духовна потреба и супстант његове стваралачке и људске природе. Још је Исидора Секулић уочила тај квалитет, па му је у есеју *Тек две-три речи о хумору* дошапнула: „Ћопићу, зар не видите нашег Дон Кихота, који не мисли да су ветрењаче људи, али мисли да су људи ветрењаче? [...] Не одлазите, Ћопићу! [...]" Истина, Ћопићев хумор има нечег што подсећа и на чеховљевску досетку и његов хумористичко-лирски приступ човеку и животу, па се све то може сажети у наслућивање да је овај вид хумора вид правог, животног и исконског здравља, који се налази у најширим слојевима. О таквом хумору, о његовим повластицама, умно је писао Чапек у књизи *Марсија*, напомињући да је „шала у великој мери посластица социјално нижих слојева..."

Односно, „да велики громки смех историје непрекидно долази одоздо...”

Ћопићева хумористичка проза *Доживљаји Николетине Бурсића*, можда као ниједна његова књига са ратном тематиком, привукла је изузетну пажњу књижевне критике. Са осетним дивљењем, о Николетини су писали бројни критичари (Б. Новаковић, В. Глигорић, З. Гавриловић, П. Палавестра, Р. Трифковић, М. Протић, Д. М. Јеремић). Међу њима су често била покретана питања о сродности овога лика са Ером и Будалином Талом, са Симеуном Ђаком, па чак и са Колом Брењоном или Хашековим „добрим војником” Швејком.

Покушаји, пак, да се Ћопићев Николетина доведе у везу са поменутим ликовима из усмене или писане наше и стране литературе могу се само условно прихватити. Ћопићев Николетина има елемената и „народних јунака” и Кочићевог Симеуна, и Давида Штрпца, по шеретским и мудријашким подвалама, али су све те карактеристике спољног израза: то је сродност по изворном хумору који сеже из дубине животног врела, са дна народне једноставности и натуралности. Сродност, ипак, Николетине са Швејком Јарослава Хашека такође је у спољним дотицањима и ефектима. Јер, док је Хашеков Швејк у основи пасивни ратник, саботер и дезертер у војсци дотрајале Аустроугарске монархије, склон да исмеје све и свакога, да буде сатирик и кловн на ратишту, Николетина је спонтана крајишка делија, одани патриота, слепо послушан, јер верује у идеале борбе за слободу које прихвата преко народне песме о Марку и Милошу. Иако на махове „уврнут”, „незгодан”, „дивље опор као оскоруша”, он је добричина, није пакосник ни циник, има „голубије срце” и воли живот елементарним осећањима стварности. Николетина је, за разлику од Швејка, ентузијаста на извору рађања нове и слободне земље, некаквог „дивнијег друштва”, док је Швејк војник монархије која се гаси, гушећи се у друштвеној и социјалној жабокречини.

Ћопић је Николетину Бурсића градио у светлу особина здраве личности: он представља нов и изворан лик. За њега с пуним правом можемо рећи да је и тип, јер симболизује један менталитет, у менталитету народ, у народу епоху, у епохи рат и народни препород. Пишући приче о једном заиста елементарном, завичајном ратнику, који персонификује „тријумфалне снаге живота”, Ћопић је у њега уградио сву снагу свог виталистичког хумора као еликсир нашег човека – брђанина, спремног да војује и смеје се, да буде одан народу и слободи без остатка и да, као такав, уђе у легенду за вечност, као снага и узданица свога региона. Из Ћопићевог јунака,

стога, „бризга херојска комика из непресушног врела плебејског хумора", па се зато Николетина Бурсаћ „у најширој читалачкој маси [...] изједначио са бесмртним ликовима народних приповедака и легенди" (Р. Таутовић).

Најзад, овим, и својим делом у целини, Ћопић остаје и данас писац близак разноликој читалачкој публици. Јер, у Доживљајима Николетине Бурсаћа нема ничег од агитовске нити пригодничке ноте времена: то дело је сâм лик и хумор, менталитет и време, човек као хумореска у босанској дивљини, али човек који душом и понашањем делује као племенито биће, спремно да се хришћански односи и према непријатељу, јер и ту има људи који су „добри и заведени, лишени мржње и сваке освете".

MONS AUREUS

ДОБРО

Градимир Стојковић

ТРЕЋИ МАЈ... ЗМАЈ... ОЗМАЈАВАЊЕ

Јован Јовановић 1864. године покренуо је сатирични лист „Змај", играјући се речима, пошто је 3. мај по јулијанском календару био дан одржавања Мајске скупштине 1848. године, а чији ће назив постати саставни део његовог имена.

За оне који то не знају или су заборавили: Мајска скупштина је била сабор Срба, одржан 1. и 3. маја 1848, године у Сремским Карловцима, на којем је српски народ прогласио себе за „политички слободан и независан под Домом аустријским и општом Круном угарском". На скупштин је митрополит Јосиф Рајачић проглашен за патријарха српског, а Стеван Шупљикац за српског војводу.

Дакле, тако је трећи мај, што ће рећи 3. мај или, напокон, Змај, постао нераздвојиви део имена овог великог човека у српској историји, култури и књижевности, толико, да га готово свако дете, улазећи у живот, само тако спознаје: то је ЧИКА ЈОВА ЗМАЈ!

Управо отуда, када се у Србији спомене змај, сваки иоле писмени Србин одмах помисли на великог песника, Чика Јову Змаја.

Тако је било доскора, али више није, и то не само због тога што се број писмених Срба драстично смањује из године у годину. Други је разлог. Тежи. Драстичнији. Погубнији.

Великог Змаја гурају у страну „мали змајеви" (намерно писано малим словима).

Својевремено је Бранко Миљковић прорекао: „Поезију ће сви писати". Није ни слутио колико ће његово пророчанство бити брзо, прецизно и погубно остварено: данас сви пишу тзв. поезију

Та се тзв. поезија пише и књиге поетске објављују масовно – најмање неколико књига дневно. Првенствено се пишу и штампају оне тзв. поетске књига намењене деци. Како рече ономад Љубивоје Ршумовић: „Деце ће увек бити, а и оних који пишу за децу." Само, да ли су данас они који пишу за децу пинк-поезију, у најбољем случају ршум-поезију, па објављују своје тзв. књиге о сопственом трошку, тога свесни? И те како! Јер те исте тзв. књиге ти исти тзв. песници продају около-наоколо по школама. Деци може да се ували све, зар не? Како гласи онај прастари виц: шта деца знају шта је 500 кила... Али неки тзв. просветари врло добро знају шта је то рабат, па је тако круг затворен: и вуци сити и козе на броју. А каква се тзв. књига „уваљује" детету? Ма, кога је брига! Нека буде и Кувар – не може да шкоди...

Данас смо сведоци чињенице да су мали змајеви постали свакодневица, а нарочито они који би некада, не тако давно, били названи аматерима; мали змајеви који иду около-наоколо и држе тзв. књижевне сусрете с грешном децом. Бесплатно, наравно. Они су писци. Не занима их профит, као оне, незаслужено славне. Извикане. Не рече ли Јесењин: „Заборави на новац, на све што није слава"?

Али ће и такви, неправедно у сенци, деци да уваљују своје тзв. књиге својих тзв. песама.

Намножило се тих тзв. дечјих песника, неталентованих али напасних, неписмених али сналажљивих. Колико смо водили рачуна и ко нам је одређивао шта и како у просвети и култури, толико смо и заслужили ово што смо данас дочекали.

Тако нам и треба.

Напокон, у свему, бар за мене, има и нечега, верујем, доброг: кад сам почео да трагам за Змајевим наследницима, налетех на гомиле малих змајева. Мали змај је постао симбол који у нашој осведоченој супкултури одређује називе вртића, дечјих играоница, продавница свега и свачега за децу, чак некаквих спортских удружења, али и наслова неких тзв. књига и подлистака намењених деци, које деца и не читају, наравно, јер ништа и не читају.

Мало сам се поиграо, па сам се и заиграо. Све ми се чини да неће змајчићи бити одушевљени овим играријама. Но, ипак, мислим, ко схвати – схватиће. Шта могу: ја сам се играо, а они су то своје озбиљно „стварали".

Ево, дакле, мог прилога за озмајавање данашњице. Можда ће то испасти и ДОБРО, ко зна...

ЗМАЈСКА БАЛАДА

Синоћ из очаја
узео сам јаја.

Јутрос сам из јајета
извадио змајета
и сам пао у очај:
беше женски змај!

Испадох будала
женски змај је – ала!

А ала кô ала једе,
довела ме је до беде.

Што сам опет у очају
захваљујем женском змају.

ПЕВАЈ ЗМАЈУ

Сад је cool сад је лаче
опевати неко змајче

Свака шуша из прикрајка
опевава неког змајка

Кад уђеш у дане мајске
запевуцкај песме змајске

Певај дању певај ноћу
опевавај змајоскоћу

И кад дође време краја
у опелу имај змаја

ЗМАЈСКИ ПУБЕРТЕТ

Ако почнеш с правог краја
од рођења малог змаја

кроз детињство нежно змајско
кад је змајско доба рајско

све до змајског пубертета
кад змај с алом небом шета

доћи ћеш до змајског доба
кад змај сваку алу проба

Ако дођеш до тог краја
добићеш почетак змаја

Јер кад алу змај опроба
ушô је у – зрело доба

ЗМАЈЕВИ И АЛЕ

Змајеви из нашег краја
памте Змаја од Ноћаја

Нема змаја који не би
пожелео ово себи

Да буде од змајевића
од ића и коленовића

Ал′ данашње наше але
да хватају воле зјале

Па су листом све постале
наше Але од Будале

ЗМАЈЉУБАВНА ПРИЧА

Све у овој змајској причи
на љубавну причу личи

Кад змајица смотри змајка
зачиње се змајска бајка

Мало ватре мало дима
мало игре с облацима

Кô змајеви се проводе
али следе брачне воде

Све по закону и реду
кад невесту му доведу

У браку се мења лице:
бива ала од змајице

Па је причи ту и крај
заглавио жењен змај

ОДАН САМ ЗМАЈУ

Када будем у очају
обратим се моме змају

Заштитнику моме змају
да не будем у очају

Мене штити стално змај
да не паднем у очај

Ја сам одан сваком змају
све док влада у мом крају

СВАКО ИМА ЗМАЈА

Сваки човек пре свог краја
мора наћи свога змаја

А змај сваки увек чека
па дочека свог човека

У љубави пуног сјаја
живи човек уз свог змаја

Која траје све довека
док је змаја и човека

ЖЕНА И ЗМАЈ

На почетку свога века
жена чека свог човека

Чекајући до бескраја
дочекала жена – змаја

У три строфе песма стала:
змајска жена бива – ала

СМС ПЕСМА

Змај али: пропала,
права си ала...
а она њему: хвала!

Ти си будала –
каже змају ала,
а он њој: хвала!

Ето вајдице
за змајске писце:
Од два „хвала”
песма постала.

ЗМАЈ-ПОДВАЛА

Сви житељи змајског краја
много воле свога змаја

Ура, вичу, ура, ура
да им живи змајкултура

Змај је први змај је фаца
змај је отац од отаца

А смеју се из прикрајка
змајски отац и змај-мајка

У питању је подвала
јер у ствари змај је – ала

ЗМАЈ ПЕСНИЧКИ

Био једном један Змај...
и ту је крај!

ГАЛЕРИЈА

MONS AUREUS

Снежана Цвешковић

О МАЛО ПОЗНАТОМ ДЕЛУ ФРАНТИШЕКА ЧЕРМАКА *ПОРТРЕТ УГЉЕШЕ АНТОНОВИЋА*, ЈЕДНОГ ОД ВОЈНИКА ВЕЛИКОГ РАТА

Деценију по завршетку Великог рата, у Смедереву је свој ликовни траг оставио мало познати чешки уметник Франтишек Чермак. Посветићемо пажњу његовом портрету пешадијског потпоручника Угљеше Антоновића, учесника Првог светског рата. Угљеша Антоновић портретисан је 1928. године према жељи својих родитеља, а на основу фотографије у војној униформи. У време настанка портрета Угљеша Антоновић више није био међу живима, те је тиме сам чин поруџбине добио већи значај. Портрет је чуван у породичној оставштини, да би од 2005. године откупом добио своје место у Збирци ликовне уметности Музеја у Смедереву, поставши део Галерије портрета Смедереваца. Овом приликом, уз портрет Музеј је добио и Указ о унапређењу Угљеше Антоновића у чин пешадијског потпоручника из 1923. године.

Осим наведеног податка, о животу Угљеше Антоновића не знамо готово ништа; једино је запамћена значајна чињеница коју су нам саопштили потомци, а то је да је био један од Смедереваца који је учествовао у Првом светском рату, и преживео га, да би свој живот трагично окончао недуго по његовом завршетку. Стога родитељи поручују његов портрет код сликара и примењеног уметника Франтишека Чермака, који је био врло активан у Смедереву 1928. године. Управо те године у Смедереву су почеле да излазе новине *Глас Подунавља*, за чији је визуелни идентитет био одговоран управо Франтишек Чермак. У овом временском периоду насликао је и „рекламу" фризерског салона Владимира Стефановића која је красила излог ове радње; више деценија потом Музеј ју је добио на поклон од потомака власника радње. Давне 1974. године, једна мртва природа, такође дело Франтишека Чермака, откупљена је за смедеревски Музеј.

Угљеша Антоновић портретисан је у војној униформи сивомаслинасте боје у стојећем положају у контрапостном ставу. На глави носи шајкачу са амблемом и сунцобраном. Одевен је у панталоне и блузу са скривеним дугмадима, џеповима са трокраким преклопцима, као и еполетама златне боје са белом металном потпоручничком звездицом. Преко леве руке, која је у смеђој рукавици и којом држи парадну сабљу и другу рукавицу, наслоњен је шаком десне руке. Поглед му је усмерен ка посматрачу, благи

осмех му је на лицу, које зрачи спокојном младошћу не одајући трагове доживљаја из рата који свакако нису могли бити пријатни.

Франтишек Чермак, Портрет Угљеше Антоновића, 1928, уље на платну, 72,5 x 47 цм, инв. бр. 280, вл. Музеј у Смедереву

ЕКСЛИБРИС
EX LIBRIS

Гордана Ђукић

ПРИСТУП И ШИРЕЊЕ ЗНАЊА ПУТЕМ БИБЛИОТЕЧКИХ ПОРТАЛА

Библиотечки портали дају могућности за пространи домет информационог претраживања и комуникације. Функционисање портала библиотека је изложено брзим променама услед технолошког развоја. Фокус у раду библиотечког информационог система треба да буде усмерен на кориснике како би они извршавали своје радне обавезе и постизали своје циљеве. У академском окружењу истраживачи имају користи од отвореног приступа различитим електронским ресурсима, периодичним публикацијама, тезама, књигама за своја истраживања, као и студенти за стицање и ширење знања. Почетком 20. века први пут је дошло до примене веб-портала у пословању предузећа. Они су имали функцију „категоризације и каналисања веб-докумената у одређене терминолошке области". Портал је први пут у библиотеке уведен 1998. године, и то у библиотеке Државног универзитета у Северној Каролини (North Carolina State University Libraries). Од тог времена су се портали трансформисали у веома квалитетан садржај електронских библиотечких ресурса, као и у брзо и ефикасно средство за њихово претраживање. Портали приказују профил, активности и постојеће библиотечке сервисе. Корисници добијају информације о начину претраживања садржаја библиотеке, линковима других библиотека и институција, дозвољеном времену коришћења садржаја и слободном приступу текстуалним форматима.

Портал као веб-систем „сакупља и каналише корисне информације у појединим зонама веб-страница. На тај начин се омогућава корисницима да немају осећај изгубљености у мноштву информација."[1] Пример једноставног библиотечког портала за коришћење је образовни центар The IIM Shillog web portal (Meghalaya, India).[2] Покренут је 2009. године са циљем да студентима пружи онлајн услуге за учење, истраживања и академски развој. Портал образовног центра The IIM Shillog је један од најмодернијих у Индији. Циљ пословања овог центра је да буде продуктиван, дина-

1 Amos Lakos, *Personalised library portals and organisational change*, University of Waterloo, 547, http://subs.emis.de/LNI/Proceedings/Proceedings13/74_PersonLibPortandOrg.pdf, (преузето 30. 7. 2014)

2 S. K. Jenal and Cliff Dkhar, „Web Based Library Services at IIM Shillong: A Short Communication", *Scholars Journal of Arts, Humanities and Social Sciences*, Vol. 2, No. 1, (2014): 57, http://saspjournals.com/wp-content/uploads/2014/03/SJAHSS-2157-64.pdf, (преузето 25. 7. 2014)

мичан и да га посећују студенати у што већем броју. Он треба да испуни њихова очекивања и иде у корак са глобалним информационим технологијама. Веб-портали се могу дефинисати као „веб сајтови намењени посебној публици, који акумулирају огромну количину информација и различитих сервиса у светској рачунарској мрежи и својим регистрованим посетиоцима пружају различите апликације и типове великог броја електронских ресурса."[3] Компоненте портала су: изглед и садржај (који описом садржаја, бојом, функционалношћу и једноставношћу привлачи кориснике), контекст (са литературом и информацијама који су у складу са захтевима корисника, група корисника којима је портал намењен), подешавање (индивидуалним захтевима корисника), комуникација (активност корисника који претраживањем кроз базу података добија тражене резултате), конекција (која представља одређени број линкова између портала и других сајтова), трговина. Ова последња компонента указује на постојање комерцијалног односа између корисника и веб-сервиса, односно институције.

Анализа информација је доминатна функција која је одувек постојала у библиотекама.[4] Током технолошког прогреса анализа докумената је постајала све комплекснија и настали су информациони системи.[5] У интернет окружењу традиционалне карактеристике библиотеке су се промениле. Настала је нова констелација библиотеке у интеракцији са технолошким иновацијама и новим информационим потребама корисника. Библиотечке колекције су смештене у електронске каталоге и са онлајн сервисом чине електронску инфраструктуру библиотеке. Корисници на порталима комуницирају са компјутерским и библиотечким ресурсима, као и са библиотекарима, како би директно приступили неопходним садржајима и информацијама. Библиотечки портали треба да буду прилагођени корисницима тако да буду јасни, приступачни и флексибилни, са мноштвом опција за претраживање.[6] Библиотечки се разликују од веб-портала предузећа. Они обезбеђују свеобухватнији приступ садржајима и информацијама, имају много већи опсег садржаја из одређених области и много већи број корисника.Студентима, наставницима, чланицама библиотечких заједница и универзитета, као и заинтересованим члановима дру-

3 Исто, страна 57.

4 Гордана Стокић Симончић и Жељко Вучковић, „Осврт на објављене изворе о информационој писмености у Србији", Читалиште, Год. 13, бр.24, Панчево: Градска библиотека, 2014: 33.

5 Исто.

6 Amos Lakos, *Personalised library portals and organisational change*, University of Waterloo, страна 552, http://subs.emis.de/LNI/Proceedings/Proceedings13/74_PersonLibPortandOrg.pdf, (преузето 30. 7. 2014)

ства, портали омогућују отворен приступ електронским ресурсима. Три кључна фактора академских библиотечких портала су: 1. креирање иновативних информација, 2. размењивање знања и идеја у виртуелном окружењу у циљу стицања образовања и академских звања, 3. онлајн претраживање електронских каталога (у којима се налазе збирке и потребна литература за студенте и друге кориснике).[7] Значајне димензије библиотечког портала су: организациони контекст (релевантност, приступачност, видљивост и јасност), интерфејс, тј. радна површина портала (терминологија, дизајн екрана, навигација), индивидуалне карактеристике (стечено знање и искуство у раду са рачунарима), интелигентни електронски посредник (inteligent agent), који на почетној страни пружа информације о предметној области и начину претраживања литературе, анализира активности корисника и нуди савет за ефикаснији рад са информационим библиотечким системом.[8]

Технологија библиотечког портала се одликује унифицираним начином претраживања централног библиотечког каталога (централни каталог народних и универзитетских библиотека), претраживањем различитих метаподатака и стандардних формата (као што су MARC, Dublin Core, CIMI), онлајн приступом библиографијама, електронским књигама и часописима, различитим форматима текстова и мултимедијалним садржајима, као и испоручивањем различитих електронских садржаја у складу са политиком библиотеке, давањем овлашћења кориснику уз креирање његовог профила или регистрацију, отвореним приступом референцама и цитираности аутора. У информационом окружењу библиотекари имају улогу посредника у комуникацији између корисника и електронских ресурса на порталу, „у контексту понуде фондова, услуга и програма на прави начин".[9] Утицај технолошког прогреса у библиотекама се огледа у „повећању нивоа квалификација библиотекара, усавршавању организације и управљања у њима, са повећањем ефикасности и порастом квалитета и обима библиотекарских услуга, као и са специјализацијом библиотека."[10]

Модел академског информационог портала библиотеке у свакодневном пословању студентима обезбеђује погодности у пре-

7 Brian, Detlor,… (et al.), „Fostering robust library portals: an assessment of the McMaster University Library gateway", *MeRC Working Paper*, No. 4, Ontario: MeRC, (2003): 2.

8 Amos, Lakos, *Personalised library portals and organisational change*, University of Waterloo, страна 552.

9 Гордана Стокић Симончић, „Пракса односа с јавношћу у јавним библиотекама Србије", Читалиште, год. 12, бр. 23, 2012: 2.

10 Гојко Рикаловић, „Теоријско-методолошке основе мерења ефеката технолошког прогреса на развој библиотекарства", Читалиште, бр. 21, Панчево: Градска библиотека, 2012, 5.

траживању, расподели, превођењу, чувању и преузимању тражених информација уз опцију претплате и регистрације.[11] Пример таквог академског модела је портал Библиотеке за економију и менаџмент Универзитета Либре – УЛБ, у Брисely (The Solvay Brussels School of Economics and Management Library – University Libre Brussels), www.bibeco.ulb.ac.be/index.htm. Повећање броја корисника, недостатак простора за библиотечку грађу и технолошки прогрес подстакли су инсталирање портала електронске економске библиотеке 1997. године. Студентима је путем сајта омогућен приступ основним информацијама о библиотеци, расположивим ресурсима и алаткама за претрагу. Студенти овог универзитета имају приступ умреженим базама података којих има више од 50, текстуалним форматима (више од 4.500, од којих је половина из области економије), економским збиркама, статистичким публикацијама, годишњим извештајима, економским магазинима, радним папирима, као и приступ електронским часописима и књигама на одређеним линковима који се налазе на веб-сајту овог универзитета. Приликом претраживања базе података JCTOP на порталу Библиотеке за економију и менаџмент Универзитета Либре у Бриселу – УЛБ, Белгија, студент се усмерава на адресу www.jstor.org.ezproxy.ulb.ac.be, уз претходно обавезно логовање и уношење корисничког имена и лозинке. Након тога путем напредног претраживања добија тражене електронске чланке. Уколико студент жели обимнију литературу, тј. већи број чланака из других база електронских часописа, усмерава се на почетну страницу портала библиотеке, www.bibeco.ulb.ac.be/journaux_electroniques.htm, где бира друге електронске базе из области економије, којих има укупно 1000 у пуном текстуалном формату. Поред ове JSTOR, најпознатије су EBSCO, Science Direct, EMERALD, OECD ilibrary. Библиотека има отворен приступ документима Међународног монетарног фонда, Европске уније, Европског завода за патенте и Института за статистику. У репозиторијуму се скупљају научни радови, мастер тезе и докторске дисертације. Они треба да буду у скорој будућности доступни на библиотечком порталу. Поред овог, побуђује наше интересовање и портал Универзитетске библиотеке McMaster University Library (Hamilton, Ontario), www.library.mcmaster.ca, не само због тога што је користан за студенте и што има важну улогу у пружању библиотечких сервиса већ и због тога што даје подршку академској мисији универзитета.[12] Фо-

11 A. Pasquinelli, „Digital Library Technology Trends", Santa Clara: Sun Microsystems, 2002, 23.

12 Nicole Wagner, The McMaster University Library Web Site: User Study and Recommendations for Development, (Hamilton: The McMaster University, 2011), 2.

кус групе које су учествовале у Студији „The McMaster University Library Web Site: User Study and Recommendations for Development" били су, поред студената, библиотечко особље и сарадници факултета.[13] Информације добијене од учесника студије односиле су се на постојећи портал универзитетске библиотеке и на друге веб-интернет сајтове које су додатно користили студенти за своје информационе потребе. Коментари су били позитивни или негативни, и то у вези са начином онлајн претраживања, садржаја, функционалности и интерфејса библиотечког портала и других веб-сајтова. Студенти су позитивно коментарисали следеће карактеристике библиотечког портала: 1. садржај (могућност отвореног приступа електронској бази часописа JCTOP, мноштву информација, онлајн упутство за коришћење библиотечког портала), 2. функционалност (претраживач има више опција, могућност преузимања електронских књига, разговор са библиотекаром, провера стања на индивидуалном студентском рачуну), 3. интефејс (лак начин отвореног приступа). Негативни студентски коментари били су у погледу садржаја (поједине информације и подаци су застарели, поједини линкови су неактивни), функционалности (резултати онлајн претраживања су конфузни, много кликова је потребно да се приступи одређеном наслову чланка, постојање техничких сметњи за разговор са библиотекаром), интерфејса (поље за онлајн претраживање је превелико, поједине базе су компликоване за коришћење). У Студији су наглашена очекивања студената у погледу побољшања квалитета садржаја и информација библиотечког портала. Што се функционалности тиче, констатује се неопходност да студент има могућност да се пријави (односно региструје) на портал библиотеке идентификационим кодом MacID (уместо бар-кодом), и то само једном, а не приликом сваке сесије. Такође, перцепција је и да студент има отворен приступ пуним текстуалним форматима на веб-сајту Google Scholar, у случају када не може да приступи библиотечком формату. У погледу комуникације на порталу, студенти очекују да добију инструкције од библиотекара (My Library) приликом рада са порталом библиотеке.[14] Током прва два месеца 2012. године спроведено је тестирање почетне (алфа) верзије сајта Европске библиотеке Европеане, у циљу анализе његовог квалитета и потенцијалних недостатака. Библиотекама чланицама и партнерским институцијама су дата упутства за тестирање и одговарајући обрасци за извештаје. Студенти, истраживачи, наставници, библиотекари и информатичари су циљне групе које

13 Исто.
14 Исто.

су биле у фокусу истраживања и којима се пружа подршка на порталу. Портал је заједнички користило 19 универзитетских и истраживачких, као и 48 националних библиотека – чланица. Нешто мање од трећине добровољних учесника је закључило да треба да се омогући брз и лак начин приступа колекцијама европских националних библиотека и истраживање путем онлајн каталога са приказима тражених ресурса електронских часописа и књига, чланака, студија случаја итд.

Корисници се приликом избора приступа одређеном информационом порталу у процесу претраживања највише придржавају принципа минималног напора. Академски библиотечки портали су ефикасни и квалитетни испоручиоци едукативних електронских ресурса. Испоручивање електронских књига и других материјала има утицај на библиотекаре, њихове информационе и библиотечке вештине. Мада су у већини високошколских институција углавном библиотечки портали компатибилни део институционалног портала, у многима се разматра могућност увођења комерцијалног библиотечког портала као следећи степен развоја. Стратешки правци у развоју академских библиотечких портала треба да буду иновативни и ослоњени на савремене технолошке и информационе трендове у координацији са иницијативама универзитета. Увођење портала има велики значај за рад библиотека, организацију рада у библиотекама и олакшан начин приступа корисника електронским ресурсима и информационим сервисима. Континуирано квалитативно и квантитативно истраживање функционалности портала је неопходно, јер је он главно средство дисеминације информационих ресурса и сервиса.

CIP – Каталогизација у публикацији Народна библиотека Србије, Београд

82+7+3

MONS Aureus : часопис за књижевност, уметност и друштвена питања / главни и одговорни уредник Драган Мрдаковић. – Год. 1, бр. 1 (2003)– . – Смедерево (Карађорђева 5) : Народна библиотека Смедерево, 2003– (Смедерево : Newpress). – 23 cm

Четири пута годишње
ISSN 1451–3846 = Mons Aureus
COBISS.SR–ID 111007500